

Mellom politikk og marked?

Et studie av Pengepolitisk avdeling i Norges Bank, IMF og spørsmålet
om den norske penge- og kredittpolitikken ca. 1965-1980

Thomas Nordbø Berg

Masteravhandling i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Våren 2011

Førord

Først vil jeg rekke en stor takk til min veileder Camilla Brautaset. Du har hjulpet meg med gode råd, utfordringer, og ikke minst med å holde fokus. Uten deg hadde ikke denne oppgaven kommet i mål.

Takk til alle medstudentene på master i historie ved Universitetet i Bergen. Dere har gitt meg to uforglemmelige år. Spesielt går takken til gjengen fra seminaret *På tvers av grenser*. Dere har gitt meg mange gode råd og tilbakemeldinger som jeg ikke kunne vært foruten.

Jeg vil også takke historiestudentene ved Universitetet i Oslo som arbeider med Norges Bank. Her har spesielt Christoffer Kleivset stilt opp og hjulpet meg med flere problemer. Jeg vil også takke alle som har kommet med synspunkter på prosjektet; Einar Lie, Lars Fredrik Øksendal og Agnar Sandmo.

Flere av aktørene i denne oppgaven har gledelig stilt opp til intervju, og fortjener en stor takk for det. Dette gjelder, Jarle Bergo, Johan Frøland, Jon Petter Holter, Terje Stein Wilhelm Prøsch, Svein Rennemo og Jon Asbjørn Solheim.

Arkivbesøk var essensielt for oppgaven og jeg fikk spesielt god behandling i Norges Bank og IMF's arkiver. Jeg vil derfor takke Turid Wammer og Premela Isaac for god hjelp med å finne frem i arkivene.

Til slutt vil jeg takke familie og venner, som har støttet meg og muntret meg opp disse to årene. Her fortjener min kjære Heidi en spesiell takk. Hun har gitt meg mange gode tilbakemeldinger på oppgaven. Uten henne hadde jeg ikke vært der jeg er i dag.

Thomas Nordbø Berg, Bergen, Mai 2011

Abstract

This master thesis is a study of the Monetary Policy Department in the Bank of Norway (BoN), the International Monetary Fund (IMF), and the question of the Norwegian monetary and credit policy around 1965-1980. The main ambition of the project was to study the relationship between the IMF and BoN, both at institutional and at the participant level. There was also a desire to study both international experience, through the economist's participation with IMF's consultations with other countries, and the point of view, and thereby knowledge regimes, the economist's in the Monetary Policy Department expressed in monetary and credit policy issues. In order to study verifiable point of view it here mainly focus on the printed debate, which has been supplemented with interviews when this has been possible. The three angles were examined in two chapters that covered the periods 1965-1973 and 1974-1980. In 1973, the Magnussen Committee submitted its report and expressed a desire to move towards market-determined interest rates. At the same time there was a significant recruitment growth in the bank. Especially in transition between the 1960 and 1970 century, an increasing number of new young economists were employed by the Monetary Policy Department in BoN.

This thesis argues that the relationship between the IMF and BoN, both at institutional level and at the participant level, showed that the monetary and credit policy in Norway drew criticism from both the IMF and BoN. The survey of foreign visit showed that economists at BoN could draw experiences from other countries that used other instruments, mainly a flexible interest rate and market operations, than the Norwegian legislation gave access to. The printed debate showed that some of the economists at BoN published a greater extent than others, and some, such as John Petter Holter and Forsbak was more explicit in his criticism of the Norwegian monetary and credit policy. The analysis also showed that without the study of consultation meetings and overseas visit to the elected economists at BoN the presentation of BoN's economists could have been different. In the printed debate only few explicitly expressed disagreement in the monetary and credit policy.

The analysis also showed the diversity of the economist in BoN although they had the same educational background. This shows the problems with using the "Oslo school" on a group of economists only based on the connection to the background of education.

Akronymer

BIS – Bank for Internasjonal Settlements

BNP – Bruttonasjonalprodukt

DnC - Den norske Creditbank

EB – Executive Board

EBM – Executive Board Minutes

EBS – Executive Board Specials

EEC – European Economic Community

EFTA - Det europeiske frihandelsforbund

EMS – European Monetary System

IMF – International Monetary Fund

LO - Landsorganisasjonen

NHH – Norges Handelshøyskole

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development

SDR –Special Drawing Rights

SM – Staff Memoranda

SSB – Statistisk sentralbyrå

UiO – Universitetet i Oslo

Innhold

Forord	ii
Abstract	iii
Akronymer	iv
Kapittel 1: Introduksjon	1
1.1 Norges Bank og penge- og kredittpolitikken	1
1.2 Forskningsstatus – Norges Bank og sosialøkonomi i Norge.....	3
1.3 Problemstilling, periodisering og avgrensning.....	7
1.4 Begrepsavklaring.....	9
1.4.1 Motkonjunkturpolitikk	10
1.4.2 Penge- og kredittpolitikk.....	11
1.5 Prosopografi som verktøy	11
1.6 Kilder.....	12
1.6.1 Norges Banks kilder	12
1.6.2 IMF's kilder	13
1.6.3 NOU og Stortingsmeldinger.....	13
1.6.4 Privatarkiv	14
1.6.5 Tidsskrift	15
1.6.6 Muntlige kilder	15
1.7 Oppgavens oppbygning og struktur	17
Kapittel 2 – Institusjonelle rammer og intellektuelle alternativer	18
2.1 Innledning.....	18
2.2 Institusjonelle rammer.....	18
2.2.1 Norges Bank oppbygning og struktur	18
2.2.2 Norges Bank og ”Osloskolen”	20
2.2.3 Penge- og kredittpolitikken i Norge	21
2.2.4 IMF's struktur og konsultasjoner	23

2.3 Intellektuelle alternativer.....	25
2.3.1 Osloskolen vs. Keynes	25
2.3.2 Radcliffe komiteens innstilling	27
2.3.3 Fremveksten av monetarismen.....	28
2.3.4 IMF monetaristisk?	29
2.4 Avslutning	31
Kapittel 3 – ”Den sterkeste mand i verden, det er ham, som står mest alene.”.....	32
3.1 Innledning.....	32
3.2 Konsultasjonsmøter.....	33
3.2.1 Ny kredittlov og konsultasjonsmøter med IMF	33
3.2.2 Åpen internasjonal kritikk mot den norske penge- og kredittpolitikken.....	36
3.2.3 Inflasjonsproblemer gir IMF nye argumenter	38
3.2.4 Intensivering av den ytre kritikken av penge- og kredittpolitikken	40
3.2.5 Indre kritikk.....	43
3.3 Utvidelse av erfaringshorisonten – utenlandsopphold	46
3.3.1 Einar Magnussen	46
3.3.2 John Tvedt	47
3.3.3 Einar Forsbak og Leif Eide	49
3.3.4 Odd Nordhus	50
3.3.5 Johan Frøland og Jon Petter Holter	53
3.4 Det trykte ordsiftet	54
3.4.1 Publikasjoner om penge- og kredittpolitikk i <i>Sosialøkonomen</i>	54
3.4.2 Valutauro og EEC-valg	57
3.5 Magnussen-utvalget	60
3.6 Sammendrag.....	63
Kapittel 4 - 1974-1980 – Brudd med det gamle paradigme.....	65
4.1 Innledning.....	65

4.2	Konsultasjonsmøter	66
4.2.1	Inflasjon, Kleppepakker og oljeøkonomi	66
4.2.2	Felles grunn mellom IMF og Norges Bank?	70
4.2.3	Pris- og inntektsstopp	72
4.2.4	IMF og renteutvalget	74
4.3	Utvidelse av erfaringshorisonten	77
4.3.1	Odd Harald Skuggen	77
4.3.2	Jon Asbjørn Solheim	78
4.3.3	Carl Jacob Vogt	81
4.3.3	Svein Rennemo i OECD og Jarle Bergo i EFTA	81
4.3.4	Prøschs synspunkt	82
4.4	Kritikk mot ”det gamle paradigmet”	83
4.4.1	KRØSUS modellen, ”stange hode mot det gamle paradigmes grenser”	84
4.4.2	Skånland går ut mot penge- og kredittpolitikken	86
4.4.3	Pengemengdebegreper	88
4.4.4	Brudd med ”en av hjørnesteinene i etterkrigstiden økonomiske politikk.”	89
4.5	Renteutvalget	91
4.5	Sammendrag	94
	Kapittel 5: Konklusjon	96
5.1	Innledning	96
5.2	Konsultasjonsmøtene	96
5.3	Utvidelse av erfaringshorisonten	97
5.4	Det trykte ordskiftet	99
5.5	Epilog og oppsummerende diskusjon	100
	Vedlegg	101
	Norges Banks ansatte	101
	Pengepolitisk avdeling 1965-1980	105

Konsultasjonsmøter – IMF's representanter.....	109
Litteratur og kilder	111
Litteraturliste:	111
Kildehenvisning:	114

Kapittel 1: Introduksjon

”Man la til grunn at det var likviditeten som var avgjørende for investeringsnivået gjennom bankenes kredittytting. Selv om det var en sammenheng mellom rente og likviditet, bygde man på at «i den utstrekning det lykkes å regulere likviditeten og rentenivået uavhengig av hverandre, behøver ikke en lav rente å medføre tendenser til prispress og underskott overfor utlandet.»¹

Hermod Skånland, tidligere sentralbanksjef, forklarer doktrinen om lave lånekostnader.

1.1 Norges Bank og penge- og kredittpolitikken

I *Norges Banks skriftserie* analyserte Hermod Skånland i 2004 det han valgte å kalle ”doktriner” i norsk økonomisk politikk i etterkrigstiden. De to hoveddoktrinene Skånland trakk frem var det politiske ansvaret for full sysselsetting og lave lånekostnader. Skånland hevdet at doktrinen om lave lånekostnader var skadelig for Norges økonomiske tilpassningsevne.² Lavrentepolitikken, som var den viktigste faktoren i denne doktrinen, ble introdusert etter andre verdenskrig.³ Finansminister Erik Brofoss forklarte i 1946 at en lav rente ville virke stimulerende for investeringene i næringslivet og i boliger. Lav rente ble også betraktet som fordelingsmessig heldig, siden det ble antatt at de rikeste var dem som satt med nettofordringer.⁴

Tematikken for denne masteroppgaven i historie er nettopp doktrinen om lave lånekostnader. Oppgaven vil tilnærme seg penge- og kredittpolitikken i Norge ved å se nærmere på et utvalg av økonomer i Norges Bank som var utdannet ved UiO. I forskningslitteraturen har økonomer med utdanning fra Sosialøkonomisk institutt ved UiO frem til midten av 1970-tallet gjerne blitt omtalt som ”Osloskolen”⁵. ”Osloskolen” har tradisjonelt blitt fremstilt som et homogent fagmiljø med sterk tro på statlig styring, og har derfor også blitt tillagt stor forklaringskraft for doktrinene om at både arbeidsmarkedet og renten skulle være politisk styrte.

Eksisterende studier av penge- og kredittpolitikken i Norge har i hovedsak vært resultatorienterte gjennom å fokusere på politikkenes utforming. I dette studiet søkes imidlertid

¹ Skånland (2004):28.

² Skånland (2004):8.

³ Den andre delen var skattefradrag på rentekostnadene, som blir drøftet i kapittel 4.

⁴ Skånland (2004):26. Personer med nettofordringer vil få mer igjen på høyere rente, mens personer med nettogjeld vil måtte betale mer.

⁵ ”Osloskolen” som begrep ble sannsynligvis først brukt i 1945 av cand.oecon. Ole David Koht-Nordbye i en omtale av boken *Hva krigen kostet Norge i Verdens Gang* (22.09.1945) Bergh og Hanisch (1984):255.

en bredere forståelse av prosessene som ledet til endringen av den norske penge- og kredittpolitikken. En av disse prosessene omhandler også utveksling av ideer og erfaringer på tvers av institusjonelle og geografiske grenser. Denne prosessen, som i denne sammenheng gjerne kan karakteriseres som internasjonalisering, økte i intensitet etter andre verdenskrig. Innen økonomisk politikk var etableringen av Bretton Woods systemet den viktigste enkeltfaktoren og premissgiveren for økt internasjonalt samarbeid.⁶ Det internasjonale valutafondet (IMF) var et direkte resultat av Bretton Woods. Prinsippene om IMF var allerede tegnet opp under møtet i Bretton Woods i 1944, og i 1945 satte de første land pennestrøket på avtalen som skulle gi organisasjonens dens eksistensgrunnlag. Norge var ett av disse landene.⁷ Norge gav imidlertid ikke full tilslutning til alle IMF's traktater før i 1967.⁸

IMF og Norges Bank hadde kontakt gjennom flere kanaler. Nesten årlig hadde IMF konsultasjonsmøter med norske myndigheter. Der diskuterte en delegasjon fra IMF den norske økonomien. IMF hadde under disse møtene egne møter med representanter fra Norges Bank og her stod bankens ledelse og økonomer i Pengepolitisk avdeling⁹ i sentrum. Nettopp disse aktørene og disse konsultasjonene med IMF-delegasjonene står i sentrum i denne oppgaven. Det gjør også den andre kanalen til samarbeid mellom IMF og Norges Bank, nemlig utvekslingsavtalen disse organisasjonene hadde. Flere av Norges Banks økonomer hadde tre-årige opphold i IMF. Under disse oppholdene fikk de jobbe med økonomer fra flere land, og de var også på konsultasjonsmøter som medlem av delegasjonene.

I del 1.2 skal forskningsfronten på nærliggende tema gjennomgås. Når dette er gjennomført skal det i del 1.3 formuleres en problemstilling og en avgrensning av denne oppgaven. Begrepsavklaringer som er relevant for å forstå oppgaven skal komme i del 1.4. I del 1.5 skal arbeidsmetoden for analysen i oppgaven forklares. Kildetilfanget til oppgaven er stort, men ikke alt er like relevant. Derfor blir det nødvendig å klargjøre i del 1.6 hvilke kilder som vil brukes og hva de kan hjelpe prosjektet med å svare på. Til slutt, i del 1.7, skal analysenivåer, oppbygning og struktur for oppgaven presenteres.

⁶ Det vil bli gjort nærmere rede for Bretton Woods i kapittel 2.

⁷ Norges Bank som organisasjon har tradisjon for å være tidlig ute med å slutte opp om internasjonalt samarbeid. Banken har vært medlem av den internasjonale oppgjørsbanken (BIS) siden etableringen i 1930, det internasjonale valutafondet (IMF) siden starten i 1945, og organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) siden det ble opprettet i 1960.

⁸ Hva dette innebar vil bli diskutert og analysert i kapitlene 2 og 3.

⁹ Pengepolitisk avdeling var en av avdelingene som lå under direksjonen. Økonomisk-Statistisk avdeling og Kredittpolitisk avdeling het den også i perioder denne oppgaven omhandler. Se vedlegg for oppbygning.

1.2 Forskningsstatus – Norges Bank og sosialøkonomi i Norge

Innen temaet relasjoner mellom Norges Bank og IMF er det ikke gjennomført noen egne spesialstudier. Enkelte forskere, som Bent Sofus Tranøy og Espen Søylen berører tematikken, men ingen av dem går dypere inn på temaet. Det er skrevet mer om Norges Bank¹⁰ og sosialøkonomens skoletilknytning i Norge etter andre verdenskrig. En del litteratur omhandler temaer der Norges Bank er en sentral aktør, eller der aktører fra Norges Bank var sentrale. Det eksisterer også litteratur som drøfter de norske sosialøkonomens synspunkt på økonomisk politikk. Det skal nå gjennomføres en kort presentasjon av bidrag som har vist seg å være særlig relevant denne oppgaven.

Trond Bergh og **Tore J. Hanisch** fremstiller i 1984 norske sosialøkonomers ståsted i den vitenskapelige debatten i boken *Vitenskap og Politikk*. Den tar blant annet for seg det som forfatterne velger å kalle ”Frisch-revolusjonen”.¹¹ Her viser de til fremveksten av sosialøkonomien fra 1930-tallet i Norge, der Ragnar Frisch var den sentrale nøkkelpersonen. Videre forklarer forfatterne hvordan Frischs økonomiske kriseplan fikk innflytelse i Arbeiderpartiet fra 1934.¹² Siste kapittel dekker perioden 1950-1980, og er det enkeltbidraget i boken som er av størst interesse og relevans for denne oppgaven. Her viser forfatterne hvordan de nye unge økonomene fra Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo (UiO) gradvis fikk større innflytelse på den økonomiske politikken fra 1950-tallet og utover.¹³ Her blir ”Osloskolen” brukt som begrep på Ragnar Frischs studenter i sosialøkonomi.¹⁴ Bergh og Hanisch fremstår som kritiske til sterk statlig styring i økonomien.¹⁵

Det samme kan neppe sies om **Bent Sofus Tranøys** hovedfagsoppgave; *Styring, Selvregulering og Selvsosialisering: Staten, Bankene og kredittpolitikken 1950-1988* i statsvitenskap fra UiO i 1993. Tranøy tar for seg sosialøkonomens innflytelse på kredittpolitikken i Norge i perioden 1950-1988 gjennom en institusjonell tilnærming. I sin analyse fremhever han den sentrale rollen økonomene i Norges Bank og Finansdepartementet

¹⁰ Til 150- og 175 års jubileet ble det skrevet bøker i den anledning. *Norges Bank gjennom 150 år* og *Norges Bank 175 år – Mennesker og begivenheter* heter de. I 2016 har Norges Bank 200 års jubileum. I forhold til dette er det startet et omfattende prosjekt som involverer fagekspertene i både inn- og utland, og som skal bidra med tre bøker om Norges Banks historie innen jubileumsåret.

¹¹ Bergh og Hanisch (1984):145.

¹² Bergh og Hanisch (1984):183.

¹³ Bergh og Hanisch (1984):198.

¹⁴ Bergh og Hanisch (1984):146.

¹⁵ Forfatterens kontekst er i seg selv relevant. En nyliberalistisk bølge hadde spredd seg til Norge på dette tidspunktet – noe som kan bidra til å forklare forfatterens kritiske ståsted.

hadde for deregulering av kredittmarkedet på 1980-tallet.¹⁶ Tranøy hevder at den politiske kursendringen på 1980-tallet var basert på kombinasjonen av ny økonomisk kunnskap og ideologiske vendinger. Tranøy hevder de nye tankene for alvor kom frem i det offentlige rom rundt 1978 med oppnevningen av det såkalte renteutvalget.¹⁷ Tranøy spekulerer imidlertid i om ikke enkelt ansatte i Norges Bank som hadde hatt utenlandsopphold i IMF kunne hatt tilsvarende syn så tidlig som slutten av 1960-tallet.¹⁸ Han nevner også at Magnussen-utvalget¹⁹ uttrykte et eksplisitt ønske om å bevege seg bort fra den politiske styrte renten. Tranøy mener at Magnussen-utvalgets manglende gjennomslagskraft kan forklares med at rapporten ble oppfattet som en prøveballong, og at den interne debatten i Norges Bank og Finansdepartementet langt fra var ferdig.²⁰

Forskningslitteraturen som kommer nærmest denne oppgaven er *Gunhild Ecklunds* hovedfagsoppgave i historie, *Kredittpolitikken som redskap i den samfunnsøkonomiske styringen fra 1965 til 1980*, ved UiO i 1995. Oppgaven gir et nærstudie av hvordan kredittpolitikken ble brukt til å styre den samfunnsøkonomiske utviklingen i den gitte perioden. Ecklund er særlig opptatt av hvor ubalansert kredittpolitikken var, og fremhever tilbudet etter kreditt i 1987 samsvarte med etterspørselen for første gang på 40 år.²¹ Ecklund argumenterer for at en allerede i 1973 kunne se klare tegn på at økonomene i det minste delvis hadde brutt med "Osloskolen".²² Hun peker også på Magnussen-utvalgets rapport som var ferdig dette året og det nye tidsskriftet *Penger og Kreditt* hvor økonomer i Norges Bank kunne publisere artikler. Ecklund fokuserer i større grad enn Tranøys på aktørene i Norges Bank, men hun ser hovedsakelig på direksjonens²³ synspunkter. Ecklund skrev om Norges Bank i perioden 1945-1954 i sin doktoravhandling, *Creating a new role for an old central bank: The Bank of Norway 1945-1954*, fra 2008.²⁴ Hun forklarer hvorfor Norges Bank etter andre verdenskrig mistet sin selvstendighet og i større grad ble underordnet

¹⁶ Tranøy (1993):257.

¹⁷ Tranøy (1993):108-109. Renteutvalget var bestående av økonomer og politikere. De fikk en enstemmig rapport som mente at penge- og kredittpolitikken trengte nye virkemidler som en variabel rente, og bruk av markedsoperasjoner.

¹⁸ Tranøy (1993):169.

¹⁹ Magnussen-utvalget fra 1973 ønsket å legge om virkemiddelbruken i penge- og kredittpolitikken gjennom å foreslå .en mer variabel rente og nye virkemidler for Norges Bank. Synspunktene til og konsekvensene av Magnussen-utvalget vil bli nærere analysert i kapittel tre.

²⁰ Tranøy (1993):168. I 2000 leverte Tranøy sin doktoravhandling *Losing Credit*. Her jobber han videre i forhold til sin masteroppgave, men tidsrommet er flyttet til 1980-1992. I denne avhandlingen forklarer Tranøy bankkrisen på begynnelsen av 1990-tallet. Den blir derfor ikke like relevant for denne oppgaven.

²¹ Ecklund (1995):114.

²² Ecklund (1995):65.

²³ Direksjonen er Norges Banks styrende organ. De tar alle avgjørelsene som ikke krever godkjenning av representantskapet. Norges Banks oppbygning blir forklart i kapittel 2.

²⁴ Ecklund (2008).

Finansdepartementet. Denne avhandlingen har derfor vært viktig for å forstå hvilken posisjon økonomene i Norges Bank hadde i forhold til sentraladministrasjonen.

Einar Lie har skrevet to bøker om Finansdepartementets historie. I 1995 gav han ut *Ambisjon og Tradisjon – Finansdepartementet 1945-1965*²⁵, og i 2010 gav, han ut sammen med **Christian Venneslan**, *Over evne – Finansdepartementet 1965-1992*²⁶. Bøkene omhandler Finansdepartementets rolle i Norges økonomiske politikk, men viser også forskjellene mellom Norges Bank og Finansdepartementet. Lie viser i *Ambisjon og Tradisjon* hvordan Finansdepartementet og Norges Bank i flere tilfeller hadde forskjellige synspunkt på den økonomiske politikken som ble ført. Her representerte den nye kredittloven av 1965 et vendepunkt. Lie og Venneslan diskuterer blant annet Getz Wold-komiteens²⁷ syn på den kortsiktige renten der flertallet i komiteen, inkludert lederen og den senere sentralbanksjefen Getz Wold, mente at den kortsiktige renten kunne variere mens den langsiktige renten skulle være stabil.²⁸ Denne oppfordringen fra komiteen ble imidlertid ikke fulgt opp. Lie og Venneslan gir et bilde av Norges Banks økonomer som mer markedsvennlige enn hva økonomene i Finansdepartementet var, men de har for få eksempler til at denne oppgaven kan direkte veksler av dette. Lie og Venneslan plasserer seg i en annen posisjon enn Tranøy når det kommer til dereguleringen av kreditt- og rentepolitikken. De mener at den ikke kunne funnet sted uten politikernes vilje til å legge den om.²⁹

Fra frischianisme til keynesianisme? - En studie av norsk økonomisk politikk i lys av økonomisk teori er tittelen til **Espen Søylen**s doktoravhandling fra 1998.³⁰ Avhandlingen kan leses som en videreføring Berg og Hanischs *Vitenskap og politikk*. Søylen studie tar for seg perioden fra andre verdenskrig og frem til 1980, og går mer i dybden enn hva *Vitenskap og politikk* gjorde. Søylen setter, som tittelen tilsier, et tydelig skille mellom frischianisme og keynesianisme. Hans hovedpoeng er at Norge gjennomgikk et regimeskifte i løpet av perioden han studerer, der frischianisme og styringsregime ble erstattet av keynesiansk tankesett med mer tro på markedet.³¹ Søylen argumenter for at norsk økonomisk vekst og velstand i etterkrigstiden ikke oppstod gjennom den økonomiske politikken som ble ført i Norge, men i første rekke skyldtes tilgang på naturressurser: ”..kunne utvikle et velferdssamfunn på linje

²⁵ Lie (1995).

²⁶ Lie og Venneslan (2010).

²⁷ Getz Wold-komiteen var utvalgt som la grunnmuren for kredittloven av 1965.

²⁸ Lie (2010):81.

²⁹ Lie og Venneslan (2010):196.

³⁰ Søylen (1998).

³¹ Søylen (1998):446.

med våre naboland. Først ble vannkraften en verdifull ressurs, så fant vi olje, ingen av delene først og fremst vår egen fortjeneste.”³² Sjøilen skrev *Norsk-økonomisk politikk i det 20.århundre – verdivalg i en åpen økonomi* sammen med Ecklund og Hanich.³³ Fremstillingen og forklaringene om etterkrigstidens økonomiske politikk i denne læreboken sammenfaller imidlertid i stor grad med Sjøilens doktoravhandling.

Økonomisk historiker ved Handelshøyskolen BI, **Sverre Knutsen**, skrev i 1998 *Mellom næringsliv og politikk – Kredittkassen i vekst og kriser*, sammen med Even Lange og Helge W. Nordvik.³⁴ Boken viser i større grad enn tidligere litteratur hvordan Kredittkassen jobbet for å få endret på den økonomiske politikken, og spesielt penge- og kredittpolitikken. Selv om denne oppgaven ikke skal se på relasjoner mellom Norges Bank og de private kredittinstitusjonene representerer de selvsagt en viktig kontekst. I 2006 disputerte Knutsen ved det Humanistiske fakultetet ved Universitetet i Oslo med avhandlingen *Staten og kapitalen i det 20.århundre – Regulering, kriser og endring i det norske finanssystemet 1900-2005*.³⁵ I spørsmålet rundt hva som førte til deregulering av kredittmarkedet på 1980-tallet støtter han Tranøys hovedhypotese, men påpeker at den må revideres kraftig.³⁶ Knutsen mener at Tranøy overvurderer avmakten til bankene og deres organisasjoner, og undervurderer den ideologiske innflytelsen fra monetaristiske og tilbudssideøkonomer.³⁷

I denne oppgaven vil ikke virkningshistorien til økonomenes syn på penge- og kredittpolitikken komme i fokus. Verken betydningen den hadde for den økonomiske utviklingen eller om det var politikerene, økonomene i Norges Bank og Finansdepartementet, eller privatbankenes foreninger som var de viktigste aktørene i dereguleringen av kredittinstitusjonene på 1980-tallet. Diskusjonen er likevel viktig å ha med seg videre for å forstå den kontekstuelle rammen. Samtidig viser forskningslitteraturen uenighet i både tidfesting og forklaringer av når og hvorfor synet på den politisk styrte renten ble forlatt.

³² Sjøilen (1998):456.

³³ Ecklund, Hanisch og Sjøilen (1999).

³⁴ Knutsen, Lange og Nordvik (1998).

³⁵ Knutsen (2007)

³⁶ Knutsen (2007):433.

³⁷ Tilbudssideøkonomer støtter ofte monetaristene. Hovedforskjellen er at tilbussideøkonomer fokuserer på mikronivå mens monetaristene undersøker makro. Som navnet tilsier ønsker de større fokus på tilbudssiden (med andre ord leverandørene) i økonomien. De mest ekstreme mener at reduksjon i moms og skatt ikke vil redusere statens inntekter fordi det vil føre til en så høy vekst i den økonomiske aktiviteten at staten vil tjene inn igjen sin reduksjon.

1.3 Problemstilling, periodisering og avgrensning

Problemstillingene for dette prosjektet er resultat av både litteraturstudier, kildesøk og samtaler med historikere fra flere fagmiljøer. Gjennomgangen av forskningslitteraturen har vist at den norske penge- og kredittpolitikken kun i begrenset grad har blitt studert gjennom konsultasjoner og samarbeid mellom IMF og Norges Bank. Et tidlig, første kildesøk og dialog med historikere ved Universitetet i Oslo bekreftet samtidig det var kildemessig grunnlag for å gjennomføre et slikt studie.

Hovedambisjonen med prosjektet er å kunne studere relasjonen mellom IMF og Norges Bank både på institusjonelt nivå og på aktørnivå. Samtidig er det et ønske om å kunne studere både internasjonale erfaringer og hvilke syn og dermed kunnskapsregimer økonomene i Pengepolitisk avdeling uttrykte i penge- og kredittpolitiske spørsmål. For å kunne studere etterprøvbare synspunkt vil det her i hovedsak fokuseres på det trykte ordskiftet, som har blitt supplert med intervju der det har vært mulig. Med utgangspunkt i dette er det etablert tre hovedproblemstillinger:

- *Hvilke vurderinger av den norske penge- og kredittpolitikken kom til uttrykk gjennom konsultasjonsmøtene mellom Norges Bank og IMF og den videre behandlingen av disse ca. 1965-1980?*
- *Hvilke økonomer i Pengepolitisk avdeling hadde lengre, faglige utenlandsopphold i internasjonale organisasjoner i tilsvarende periode og hvilke erfaringer kan de ha gjort seg?*
- *Hvilke synspunkt på den norske penge- og kredittpolitikken fremmet sentrale aktører i Norges Bank i det trykte ordskiftet ca. 1965-1980?*

Disse problemstillingene griper naturlig nok over i hverandre. Samtidig åpner de også for andre muligheter, og da kanskje særlig for en diskusjon av gyldigheten av begrepet ”Osloskolen” og fremstillingen av et institusjonelt forankret kunnskapsregime. Det er et håp at prosjektet i sum kan være et bidrag til å utvide vår forståelse av penge- og kredittpolitiske spørsmål i perioden.

En periodisering av tematikken er nødvendig men ikke uproblematisk. Ludmilla Jordanova problematiserer tidsavgrensninger/periodiseringer i historiefaget i *History in Practice*.³⁸ Hun påpeker at forståelsen for når en periode begynner eller slutter har ofte underliggende

³⁸ Jordanova (2000).

grunner.³⁹ Historikeren kan analysere et fenomen, for eksempel liberaliseringen av kredittmarkedene, men historikerens periodisering avhenger ikke bare av hvilke informasjon som finnes i kildene, men også av andre impulser som annen litteratur og media setter som start og slutt på en periode.⁴⁰ En klar periodisering å jobbe ut i fra var en premiss for prosjektet. Det skal nå kort forklares hvorfor perioden 1965 til 1980 ble valgt.

1965 ble startpunktet for analysen siden det var da kredittloven ble vedtatt. Tranøy mener at innføringen av kredittloven i 1965 var høydepunktet for ”Osloskolen” og økonomisk styring i Norge.⁴¹ Under ”styringsperioden” som perioden fra 1965 frem til midten av 1980-tallet i denne konteksten vil tituleres, hadde økonomene i Finansdepartementet og Norges Bank nærmest en hegemonisk posisjon i utformingen av kredittpolitikken. Denne oppgaven vil med hensyn til mengde og relevans likevel slutte rundt ca.1980. Ved fremleggelsen av Renteutvalgets rapport i 1980 var talen klar fra Norges Bank om at de ønsket en omlegging av penge- og kredittpolitikken fra en politisk styrt til en markedsbasert rente.

Innenfor dette tidsrommet har det også vært behov for underperiodiseringer. I 1973 la det tidligere nevnte Magnussen-utvalget frem sin rapport som uttrykte ønske om å bevege seg i retning av en mer markedsbestemt rente. Samtidig skjedde det en betydelig rekrutteringsvekst i banken. Særlig i overgangen mellom 1960- og 1970-tallet ble stadig flere nye unge økonomer ansatt ved Pengepolitisk avdeling i Norges Bank. Denne oppgavens struktur er delt opp etter dette bruddet. Kapittel 3 vil omhandle perioden 1965-1973, og kapittel 4 1974-1980. Analysen vil i enkelte tilfeller gå lengre tilbake enn 1965. For eksempel hadde en av de mest sentrale økonomene i Norges Bank på begynnelsen av 1970-tallet, Einar Magnussen, opphold i IMF fra 1962 til 1965. I kapittel 2 vil også perioden fra andre verdenskrig frem til 1965 diskuteres for å kunne trekke lengre linjer.

Oppgaven har som nevnt et særlig, men ikke utelukkende fokus på Pengepolitisk avdeling i Norges Bank. Sammen med Valutaavdelingen hadde Pengepolitisk avdeling omfattende kontakt med IMF. Valutaavdelingen vil ikke stilles helt på sidelinjen, men siden få fra denne avdelingen uttalte seg om penge- og kredittpolitiske spørsmål, vil ikke deres opphold og kontakt med IMF være hovedfokus. Ellers vil Norges Banks direksjon være i sentrum, da

³⁹ Jordanova (2000):123.

⁴⁰ Jordanova (2000):123. Dersom media gjentatte ganger påpeker at 1984 var starten for ”det store frisleppet” i Norge, så kan dette påvirke historikerens oppfatninger til tross for at impulsene og forsøket med å liberalisere kredittmarkedene startet tidligere.

⁴¹ Tranøy(2000):100.

spesielt sjefdirektøren⁴² og nestformannen. I denne oppgavens periode var det Erik Brofoss, Knut Getz Wold og Hermod Skånland som besatte disse posisjonene. Grunnen til at jeg ikke i større grad kommer til å se på de tre andre medlemmene i direksjonen eller representantskapet⁴³ er at disse medlemmene var politisk valgt. Selv om enkelte av disse hadde økonomisk bakgrunn, var de ikke i like stor grad knyttet til de fast ansatte økonomene i Norges Bank. De møtte normalt kun en gang i uken med direksjonen.

Møter mellom IMF og Norges Bank skal stå sentralt i oppgaven, men det må også her begrenses. Tre typer ”møter” kommer til å ligge i fokus; IMF’s konsultasjonsmøter med norske myndigheter, direksjonsmøtene⁴⁴ i IMF og Norges Banks økonomers utenlandsopphold hovedsakelig i IMF. Under IMF’s konsultasjonsmøter med Norge, var Norges Bank alltid deltagende, og de fikk hovedrollen med å forklare IMF hva som var Norges syn på penge- og kredittpolitikk. Disse møtene kan gi innsyn i både IMF’s og Norges Banks syn på penge- og kredittpolitikken, samtidig som de kan si noe om i hvilken grad IMF presset på for å få endret økonomenes syn på denne politikken. Direksjonsmøtene i IMF kan gi den samme type informasjon, men på et høyere nivå. Det skal her kun rettes fokus rundt de møtene der konsultasjonsmøtene med Norge ble drøftet. Det siste type ”møte” som blir drøftet i oppgaven er utenlandsopphold. Flere økonomer fra Norges Banks hadde i utenlandsopphold i IMF og andre internasjonale organisasjoner. De som dro til IMF reiste i stor grad rundt på konsultasjonsmøter med andre land.

Ved å fokusere på de tre overnevnte ”møtene” vil en del andre typer møter ikke bli undersøkt. De mest viktige møtene med IMF som ikke blir undersøkt er årsmøtene, hvor IMF og Verdensbanken samlet alle medlemslandene for å legge en felles internasjonal plan for den videre økonomiske utviklingen. Disse møter blir utelukket fordi det her i mye større grad var politikere, og ikke økonomene i Norges Bank, som dro. Andre internasjonale konferanser kommer heller ikke i fokus.

1.4 Begrepsavklaring

En forståelse av økonomiske begreper som ble brukt i perioden denne oppgaven omhandler er helt nødvendig, spesielt ettersom det er et mål at oppgavens leserkrets ikke skal begrenses til

⁴² I oppgaven vil både tittelen ”sjefdirektør” og ”sentralbanksjef” brukes.

⁴³ Representantskapet hadde 15 medlemmer som ble valgt av Stortinget. Deres rolle var hovedsakelig kontrollende og administrative oppgaver.

⁴⁴ Direksjonsmøtene i IMF er møter der representanter fra de ulike medlemslandene diskuterer ulike saker som måtte komme opp. Konsultasjonsmøtene ble diskutert her. Direksjonen heter offisielt Executive Board i IMF.

kun lesere med økonomi i fagkretsen. Oppgaven sentrerer rundt en periode med stor uenighet i hvilke økonomiske ”sannheter” som eksisterte, og det er derfor en ambisjon å tydeliggjøre disse skillelinjene.

1.4.1 Motkonjunkturpolitikk

John Maynard Keynes blitt beskrevet som motkonjunkturpolitikens far. Keynes posisjon innen økonomi tilskrives særlig *The General Theory of Employment, Interest and Money* fra 1936. Motkonjunkturpolitikk vil i denne oppgaven bli forstått som økonomisk politikk som tar sikte på å gå mot den økonomiske utviklingen ved hjelp av finans- eller pengepolitiske virkemidler. Dette vil si at myndighetene i økonomisk gode tider, skal prøve å holde igjen økonomien å spare opp midler, og bruke mer midler til å holde det økonomiske aktivitetsnivået oppe i økonomisk nedgangstider.

Finans- og pengepolitikk er de to overordnede virkemidlene myndighetene har til å kunne påvirke økonomien. Finanspolitikk er økonomisk politikk som direkte påvirker statens økonomiske situasjon. Dette kan hovedsakelig utføres gjennom statsbudsjettet, avgifter eller skattesedelen. Enkelt forklart, dersom statens utgifter er større enn statens inntekter (skatter og avgifter) er finanspolitikken ekspansiv. I motsatt tilfelle vil finanspolitikken være kontraktiv. Pengepolitikk er knyttet opp mot kostnaden av å låne penger, eller sett fra en annen vinkel, godene en kan få av å spare. Myndighetene kan gjøre det dyrere å låne penger for å holde igjen for en ekspansiv økonomi, eller gjøre det billigere for å få fart på økonomien.

De mest brukte virkemidlene for dette er renteendring eller markedsoperasjoner.⁴⁵ Kostnaden av lån ligger i realrenten.⁴⁶ Realrenten for privatbankene er renten som bankene får minus inflasjonen (prisveksten). Norges Bank kan påvirke realrenten ved å endre sin utlånsrente til kredittinstitusjonene. Alternativt kan de bruke markedsoperasjoner til å endre pengemengden som vil påvirke inflasjonen, som da igjen vil påvirke realrenten. Markedsoperasjoner innebærer at en sentralbank kjøper eller selger statsobligasjoner. I denne oppgaven vil fokuset ligge på synet til de pengepolitiske virkemidlene.

⁴⁵ Det er viktig å påpeke at definisjonene av effekten til de pengepolitiske tiltakene er dagens. ”Osloskolen” hadde ikke samme tro på rentens regulerende effekt som det de fleste økonomer mener i dag. De hadde mye større tro på finanspolitiske tiltak.

⁴⁶ Introduksjonen av begrepet og forståelsen av ”realrente” vil bli diskutert i kapittel tre.

1.4.2 Penge- og kredittpolitikk

Penge- og kredittpolitikk er et særlig sentralt begrep i oppgaven. Kredittpolitikk er egentlig underordnet pengepolitikken ved å være den delen av politikken der myndighetene direkte kontrollerer bankenes utlånsevne gjennom tiltak som er rettet mot tilbudet av kreditt. Dette har blitt gjennomført både med lover og avtaler. Grunnen til at penge- og kredittpolitikken blir sett i sammenheng både begrepsmessig og analysemessig er uttrykk for den viktige rollen kredittpolitikken hadde i perioden.⁴⁷ Ettersom renten var politisk styrt og markedsoperasjoner ikke ble brukt som styringsverktøy, var det hovedsaklig kredittpolitikken sammen med finanspolitikken som definerte handlingsrommet.

1.5 Prosopografi som verktøy

Økonomenes erfaringer søkes å bli belyst både individuelt og kollektivt. Her er ”prosopografi” en mulig tilnærming. Prosopografi er undersøkelsen av livet til en gruppe aktører med felles bakgrunn.⁴⁸ Som i en biografi blir det stilt generelle spørsmål om fødsel, død, familie, sosial opprinnelse, bosted, utdanning, helse, yrke, religion osv. Forskjellen fra en biografi er at her er det ikke en person som undersøkes, men en gruppe av personer som er knyttet sammen. I denne oppgaven vil utdanning og yrke være faktorene som knytter dem sammen, mens synet på penge- og kredittpolitikken vil analyseres. For å undersøke endring i økonomisk tankegang vil fremgangsmåten være å følge et utvalg aktører i Norges Bank i perioden, å se hva utenforstående økonomer i IMF mente om penge- og kredittpolitikken, hvordan økonomene i Norges Bank fikk utvidet sin erfaringshorisont, og hva de mente om penge- og kredittpolitikken gjennom det trykte ordsiftet.

Prosopografi er et redskap som kan brukes til å få svar på spørsmål om en gruppe personer. Disse spørsmålene kan være mange, men Lawrence Stone⁴⁹ deler de hovedsakelig opp i to kategorier; grunn til politisk handling, og spørsmål rundt sosial struktur og mobilitet.⁵⁰ Det førstnevnte spørsmålet handler om å forstå denne gruppen gjennom deres egen kontekst. Det er nettopp det denne oppgaven ønsker å gjøre.

⁴⁷ Kredittpolitikken ble først gjennomført gjennom avtaler med privatbankene der utlånsrammer ble satt. Senere ble det utformet en lov som gav myndighetene virkemidler til mer direkte å begrense bankenes evne til å gi ut lån.

⁴⁸ Stone (1971):46.

⁴⁹ Lawrence Stone var professor ved Princeton University frem til 1990. Han har hovedsakelig skrevet verk om senmiddelalderen og tidlig moderne tid i Storbritannia. Han var også en forkjemper for å bruke samfunnsvitenskaplige metoder i historie.

⁵⁰ Stone (1971):46.

1.6 Kilder

Arbeidet med kilder i forbindelse med denne oppgaven har vært omfattende, og inkluderer søk i både norske og utenlandske arkiv samt en rekke muntlige intervjuer med gjenlevende aktører. Når det gjelder det skriftlige kildematerialet, forutsetter problemstillingene tilgang på en rekke kilder; dokumenter som beskriver konsultasjonsmøtene mellom IMF og Norges Bank, hva økonomene fra Norges Bank jobbet med på oppholdene i internasjonale organisasjoner, og deres syn på penge- og kredittpolitiske spørsmål. I studiet av konsultasjonsmøtene viste imidlertid kildearbeidet i Norge at kildetilgangen her var ufullstendig. For å kunne fullføre et allerede påbegynt prosjekt ble det derfor nødvendig å reise til IMF's egne arkiver i Washington, noe som skulle vise seg å være mer enn verdt reisen.

I tillegg til de kildene som vil bli gjennomgått i teksten under har offentlige dokumenter som utredninger, innstillinger og stortingsmeldinger vært viktige for å forklare og fortolke prosessene og fenomenene som undersøkes.

1.6.1 Norges Banks kilder

Norges Banks arkiver i tidsrommet 1965-1980 er å finne to steder. Nesten alle dokumenter siden Norges Banks opprettelse i 1816 frem til 1972 kan hentes frem i Riksarkivet. Perioden fra 1972 og frem til dags dato befinner seg i Norges Banks eget arkiv i Oslo. I Riksarkivet vil fokuset ligge på Direksjonen II 1873-1972, og serie D "*Saksarkiv for hovedsete, ordnet etter arkivnøkkel*" (1873-1975). Denne serien er Norges Banks hovedarkiv for perioden. Innenfor serien er det flere mapper av interesse, som for eksempel "*Bretton Woods avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner 1959-1970*" og "*Penge og Kredittloven av 1965 – Penge og kredittpolitiske tiltak 1965-1970*".⁵¹ Den første mappen inneholder skriv om konsultasjonsmøtene mellom Norges Bank og IMF, men som analysen i kapittel 3 og 4 vil vise gir de ikke like utfyllende informasjon som kildematerialet i IMF's arkiver. Den andre mappen har bidratt med viktige dokument for å kunne studere Norges Banks syn på penge- og kredittpolitikken.

Av arkivene som Norges Bank oppbevarer selv var sentralarkiv 1 av høy prioritet. Her var serie "*IMF. Transaksjoner, konsultasjoner og kvoter*" særlig relevant for prosjektet. Denne serien inneholder konsultasjoner mellom IMF og Norges Bank fra 1973. Et problem som oppsto her var at tilsvarende serie som er oppbevart i Riksarkivet slutter i 1970. Det er derfor

⁵¹ Det er også en mappe med samme navn fra perioden 1970-1972.

et hull i arkivmaterialet mellom 1970 og 1973, og der det er særlig sparsomme opplysninger om konsultasjonen mellom IMF og norske myndigheter i 1971. Kildene fra de andre konsultasjonene gir dessuten inntrykk av at det nærmest er tilfeldig hvilke dokumenter som er tatt vare på, og det varierte fra år til år.

1.6.2 IMF's kilder

I IMF's arkiv⁵² er det referater fra alle Executive Board (IMF-direksjonen) møtene som kan lastes ned på PDF. Studier av kildematerialet fra direksjonsmøtene i IMF gir verdifull innsikt i hvilke synspunkt og vurderinger de ulike representantene gav uttrykk for. Arkivet i Washington var også svært nyttig for å kunne også si noe om hva Norges Banks økonomer i IMF jobbet med. Alle dokumenter sendt til direksjonen som skulle diskuteres der var også mulig å laste ned på PDF. I tillegg fremstår arkivet som komplett ettersom alle dokumenter fra alle konsultasjonsmøtene er tatt vare på, noe som inkluderer referat fra alle møtene under et konsultasjonsmøte, forarbeid, korrespondanse, sammenfatning av møte med mer. Dette tettet alle hullene fra Norges Banks arkiver, samt å gi en balansert fremstilling av både IMF og Norges Banks synspunkter.

1.6.3 NOU og Stortingsmeldinger

Av offentlige dokumenter vil både norske offentlige utredninger (NOU) og stortingsmeldinger være betydningsfulle. Av de ulike NOU-rapportene er det noen som vil være særlig relevante for denne oppgaven. *Innstilling fra den penge- og kredittpolitiske komite* ble levert i 1964.⁵³ Innstillingen ble grunnmuren til penge- og kredittloven av 1965, og senere sentralbanksjef Knut Getz Wold ledet komiteen.⁵⁴ Magnussen-utvalgets har blitt omtalt allerede, og er som nevnt særlig relevant gjennom å signalisere et vendepunkt i oppfatningen om renten som virkemiddel i den økonomiske politikken. Den siste utredningen av spesielle relevans er det tidligere nevnte renteutvalget som kom med sin innstilling i 1980.⁵⁵

Årlig ble det lagt frem en stortingsmelding om IMF, Verdensbanken, Finansieringsinstituttet, Utviklingsfondet og regionale utviklingsbanker av departementet for handel og skipsfart. Her ble det opplyst om forskjellige forhold i de ulike organisasjonene. For eksempel IMF's organisasjon og ledelse, og Norges trekningsrettigheter i IMF. Meldingene inneholdt også

⁵² Referering til IMF's kilder vil være litt annerledes enn for de norske kildene blir. Hovedsakelig ved at arkivnavnet kommer til slutt og dokumentnavnet først. Med andre ord motsatt enn resten av referansene. Datoene vil også være på amerikansk vis. Grunnen til dette er at IMF krevde dette når deres arkiv skulle brukes.

⁵³ *Innstilling fra den penge- og kredittpolitiske komité*.

⁵⁴ Denne rapporten er også tidligere kommentert i dette kapitlet i forbindelse med litteraturgjennomgangen.

⁵⁵ NOU (1980):4.

tidvis taler fra årsmøter og IMF's avsluttende konklusjon fra konsultasjonsmøtene eller IMF direksjonens behandling av konsultasjonsmøtene. Konsultasjonsmøtet i 1968 er det siste som det ble offentliggjort informasjon fra gjennom stortingsmølingene. Hvorfor informasjon fra senere konsultasjonsmøter ikke ble offentliggjort har det ikke vært mulig å svare på. Det er også uklart om det var norske myndigheter eller IMF som ønsket å unngå offentliggjøring.

Norges Banks Skriftserie er offentlige dokumenter som ble publisert av Norges Bank. Den første publikasjonen kom i 1973 og omhandler det norske penge og kredittsystemet.⁵⁶ Som Knut Getz Wold forklarer i forordet til den første publikasjonen, er det utredningsarbeid som er hovedvekten i disse publikasjonene, og det er bare arbeid som Norges Banks selv anså av interesse for en bredere krets som ble trykt.⁵⁷

1.6.4 Privatarkiv

Av privatarkiv så var det knyttet særlig interesse for arkivene etter sentralbanksjefene Erik Brofoss og Knut Getz Wold. Sistnevntes privatarkiv er lokalisert i Riksarkivet. Dette arkivet er fremdeles klausulert, men jeg fikk tilgang ved å søke. Her var det flere dokumenter av stor interesse, da kanskje først og fremst utkastet av memoarene til Knut Getz. Disse ble aldri publisert og gir et godt innblikk av Getz Wolds syn på for eksempel monetaristene som Milton Friedman. Getz Wolds arkiv inneholder også en dagbok, flere skriv fra møter og korrespondanse. Det er imidlertid vanskelig å si nøyaktig når memoarene ble skrevet. De er ikke datert, men det kommer frem av innholdet at i alle fall store deler er skrevet etter at han gikk av som sjefsdirektør i 1985. Getz Wold døde i 1987. Så store deler av memoarene ble skrevet i denne toårsperioden. De er helt klart skrevet med publikasjon som formål. En stor svakhet med memoarene er at de mangler informasjon som er vital for en historiker. Når Getz Wold for eksempel opplyste om sitt syn på Milton Friedman gjennom et møte han hadde med han, nevner han ikke når denne situasjonen forekom og heller ikke hvor. Dette er gjennomgående i memoarene. Det fører til at de blir vanskelig å sjekke disse opplysningene, noe som delvis svekker deres reliabilitet. De store utfordringene med materialet i Getz Wolds arkiv har derfor sammen med tidshensyn gjort til at det ikke er gjort nærmere søk i Brofoss privatarkiv.⁵⁸

⁵⁶ Eide (1973).

⁵⁷ Eide (1973):5.

⁵⁸ Brofoss sitt privatarkiv befinner seg i arbeiderbevegelsens arkiv. Her skal det være en mengde brev, notater, foredrag og redegjørelser i følge den økonomiske historikeren Lars Fredrik Øksendal. Se Øksendal (2001):16.

1.6.5 Tidsskrift

Frem til 1973 var det hovedsakelig to nasjonale tidsskrifter hvor økonomer fra Norges Bank kunne publisere faglige bidrag. Det var *Sosialøkonomen* og *Statsøkonomisk tidsskrift*. *Sosialøkonomen* (nå *Samfunnsøkonomen*) kom først ut i 1947. I perioden 1965-1980 kom det normalt ut ni nummer i året. Her ble det publisert hovedsakelig av norske økonomer. Selv om Norges Banks ansatte ikke var de hyppigste bidragsyterne, forekom det enkelte artikler av sentralbankens ansatte. Sett i lys av at kun to ansatte fra Norges Bank publiserte innlegg i *Statsøkonomisk tidsskrift* i den undersøkte perioden, innebærer det at dette tidsskriftet blir lite brukt i denne oppgaven.⁵⁹

Statsøkonomisk tidsskrift (nå *Norsk Økonomisk Tidsskrift*) kom ut kun to ganger årlig. Artikkelen her var ofte en del lengre enn i *Sosialøkonomen* og hadde en større grad av teoretisk tilnærming. Redaksjonsstyret hadde en bred sammensetning med for eksempel Leif Johansen fra UiO og Ole Myrvoll fra NHH. I 1975 ble frekvensen til *Statsøkonomisk Tidsskrift* betraktelig redusert kun tre artikler ble publisert dette året. Redaksjonen ble også flyttet til NHH i Bergen, der Agnar Sandmo og Victor D. Norman var redaktører. Slik var også situasjonen i 1980, det siste året som skal undersøkes i denne oppgaven. Det redaksjonelle skiftet kan også sees som et tegn på UiOs nedstigning fra sin hegemoniske posisjon i Norge.⁶⁰

Siste tidsskrift som skal undersøkes i denne oppgaven er *Penger og Kreditt*. Dette tidsskriftet blir publisert av Norges Bank og forfatterne av artiklene er ansatte i banken. *Penger og Kreditt* kom først ut i 1973. Selv om det ble påpekt at dette var de ansattes eget syn, virker de tilbakeholdne med å publisere synspunkt som stred mot Norges Banks offisielle syn på penge- og kredittpolitikken.⁶¹

1.6.6 Muntlige kilder

Da oppgavens tidsramme er av nyere tid var det mulig å anvende muntlige kilder. Ifølge Kjeldstadli kan muntlige kilder deles i to. Første del omhandler folks ”minner”, det vil si erindringer om egne opplevelser. Andre delen er ”tradisjon”, som er beretninger som er overlevert i flere ledd gjennom generasjoner eller i samtida.⁶² I dette prosjektet var fokuset

⁵⁹ I 1967 publiserte Einar Forsbak og Leiv Vidvei artikkelen ”Trekk av utviklingen i norsk utenriksøkonomi”. Artikkelen er deskriptiv og sier ingenting om deres synspunkter. I 1978 ble en tale som Hermod Skånland holdt i Bergen Sosialøkonomiske Forening gjengitt. Denne blir heller ikke brukt i denne oppgaven.

⁶⁰ Se Eriksen, Hanisch og Sæther (2007) om fremveksten av Norges Handelshøyskole.

⁶¹ Dette svarte Jarle Bergo fra Norges Bank da også bekreftende på under et intervju med undertegnede. Intervju med Jarle Bergo 25.01.2011

⁶² Kjeldstadli (1999):192.

primært på ”minnene” til økonomene i Norges Banks. Det var viktig å ta forbehold i forhold til de muntlige kildene. Mulighetene for at muntlige kilder har en ensidig tolkning eller feilerindrer en hendelse er til stede. De er subjektive kilder som vil kunne ha underbevisste behov for å forklare det de har opplevd som noe større eller viktigere enn det hendelsen har vært for andre utenforstående. Det var også utfordringer knyttet til selve gjennomføringen av intervjuene, gjennom faren for å stille ledende spørsmål, og at det oppsto en kildenærhet. Muntlige kilder gav oppgaven informasjon om møter mellom økonomer fra Norges Bank og økonomer fra andre banker og organisasjoner. Intervjuer gav også et bedre innblikk i relasjoner innad i Norges Bank. Det var imidlertid flere gjenlevende aktører som grunnet ulike årsaker ikke kunne bli intervjuet.

For perioden 1965 til 1973 er det ikke mange gjenlevende av de som jobbet i Norges Bank i perioden. De det har lyktes å komme i kontakt med er Johan Frøland og John Petter Holter. Johan Frøland begynte å jobbe i Norges bank allerede i 1955. Bortsett fra at han er blant få gjenlevende fra denne perioden, er han relevant fordi han hadde nær kontakt med Erik Brofoss. Frøland hadde ikke opphold i IMF, men i 1961-1964 jobbet han i søsterorganisasjonen Verdensbanken. Han sluttet i Norges Bank og gikk over til Kredittkassen i 1967. Han viser seg som en svært verdifull kilde for oppgavens tidligste periode, samt for å komme med utfyllende informasjon om Brofoss og Getz Wold.

Holter begynte å jobbe i Norges Bank i 1962 som konsulent. Han jobbet mest med statistikk, og ble i 1970 kontorsjef i Statistikkontoret under Pengepolitisk avdeling. Holter hadde et kortere utenlandsopphold i OECD i perioden 1964-1965. Han er særlig relevant for prosjektet gjennom å være en sentral person i Pengepolitisk avdeling, spesielt gjennom rekrutteringen av ansatte til denne avdelingen på 1970-tallet, som ofte begynte i hans kontor.

I perioden 1974 til 1980 som andre analysekapittel omhandler er det flere aktører som var mulig å intervjuer. Her var det i større grad et spørsmål om å gjøre et utvalg av de mest relevante intervjuobjektene, der Jarle Berge, Jon Solheim, Terje Prøsch, og Svein Rennemo ble intervjuet. Alle disse økonomene startet i Pengepolitisk avdeling i overgangen til og i begynnelsen av 1970-tallet. Berge ble valgt ut på bakgrunn av sin lange erfaring i OECD og IMF, og fordi han jobbet mye med kredittmodellen KRØSUS, som vi kommer tilbake til i kapittel 3. Jon Solheim har også hatt flere opphold i utlandet og IMF. Terje Prøsch er en av de få som ikke har utenlandsopphold bak seg. Intervju med Prøsch var hensiktsmessig nettopp av den grunn at han ikke hadde utenlandsopphold, og samtidig har blitt beskrevet som en

prinsipiell liberalist når han startet i Norges Bank.⁶³ Svein Rennemo hadde tidlig opphold i OECD. Han ble kontaktet på bakgrunn av informasjon som ble gitt av andre intervjuobjektene.

1.7 Oppgavens oppbygning og struktur

Det neste kapittelet i oppgaven vil gå nærmere inn på Norges Bank og IMF gjennom å fokusere på organisasjonenes egen historie, deres organisasjonsmessige struktur og funksjon. Her vil det også bli sett nærmere på hvilke intellektuelle alternativer for penge- og kredittpolitikken som eksisterte innefor den gitte historiske konteksten. De to neste kapitlene vil søke svar på oppgavens problemstillinger gjennom en kombinasjon av kronologisk og tematisk tilnærming. Mens kapittel 3 har et tidsspenn fra 1965 til 1973, vil kapittel 4 dekke tidsrommet mellom 1974 og 1980. Hvert av disse to kapitlene vil være delt inn i tre tematiske deler. Den første hoveddelen vil rette seg mot og studere møter mellom IMF og Norges Bank. Hovedfokuset kommer til å ligge på konsultasjonsmøtene og diskusjonen av disse i IMF's direksjon. I den andre hoveddelen vil analysen i større grad rettes inn mot enkelt personene fra Pengepolitisk avdeling som hadde lengre, faglige utenlandsopphold i undersøkelsesperioden. Den siste hoveddelen vil fokusere på det trykte ordskiftet gjennom å se hvilke synspunkt på penge- og kredittpolitikk som kom til uttrykk i publikasjoner av økonomer i Pengepolitisk avdeling. Oppgaven avsluttes med en oppsummerende diskusjon og konklusjon i kapittel 5.

⁶³ En betraktning av Gunnvald Grønnevik fra Norges Bank. Informasjonen fikk jeg av Christoffer Kleivset fra UiO den 20.04.2010.

Kapittel 2 – Institusjonelle rammer og intellektuelle alternativer

2.1 Innledning

Før analysen blir gjennomført må premissene for analysen legges til grunn. Dette kapittelet vil ta sikte på å gjøre akkurat det. De institusjonelle rammene til Norges Bank og IMF vil forklares og drøftes som premiss for analysen, da rammeverket blir essensielt for å forstå relasjonene mellom disse to institusjonene. Den økonomiske politikken i Norge etter andre verdenskrig, med særlig vekt på penge- og kredittpolitikken må også drøftes og utdypes. De institusjonelle rammene og den økonomiske politikken i Norge etter andre verdenskrig blir drøftet i del 2.2. I del 2.3 blir fokuset flyttet over til intellektuelle alternativ. Det er viktig å belyse hvilke forskjellige tolkninger som har eksistert av ”den rette” økonomiske politikken, og av de virkemidler som skulle anvendes for å oppnå de økonomiske målsettingene. Uten en forståelse av dette, blir det vanskelig å se i hvilken grad IMF skapte en arena for utvidelse av erfaringshorisonten til økonomene i Norges Bank.

2.2 Institusjonelle rammer

Det institusjonelle rammeverket til Norges Bank og IMF er en viktig premiss for analysen. I denne delen skal Norges Banks oppbygning og struktur diskuteres. Videre blir det viktig å se på hvor sterkt ”Osloskolen” sto i Norges Bank før 1965. Når Norges Bank som organisasjon er drøftet blir fokuset flyttet over til penge- og kredittpolitikken i Norge fra andre verdenskrig frem til innføringen av kredittloven i 1965. Etter dette flyttes fokuset over til IMF. Her blir det sett på oppbygningen, struktur, og relasjoner til medlemsland.

2.2.1 Norges Bank oppbygning og struktur

Norges Bank ble opprettet i 1816, men vi skal her hovedsakelig fokusere på perioden etter andre verdenskrig og frem til den nye kredittloven av 1965. Det er også viktig å se hvilken rolle Norges Bank spilte før innføringen av kredittloven for å kunne se de lengre linjene.

Etter andre verdenskrig var tilliten til Norges Bank som en selvstendig bank vesentlig svekket, ifølge Francis Sejersted. Han mener at mye av grunnen til dette var et

”deflasjonistisk traume” fra 1920-årene.⁶⁴ Den uavhengige banken i 1920 årene hadde ført en deflasjonspolitik for å komme tilbake til parikurs⁶⁵, noe som hadde kostet Norge dyrt.⁶⁶ I forhold til Norges Banks selvstendighet kom Ragnar Frisch med en uttalelse, der han vurderte om banken burde vært redusert til et ”utbetalingskontor” for Finansdepartementet.⁶⁷ Ifølge Ecklund støttet sjefdirektøren Gunnar Jahn en politisk styring av Norges Bank, men han mente at Norges Bank skulle ha mulighet til å utrykke sin uenighet ved politiske tiltak.⁶⁸ Norges Banks formelle myndighet stammet fra 1892, og det var den myndigheten som gav banken sin selvstendige status. Etter 1945 hadde riktignok Norges Bank avstått fra å bruke den.⁶⁹

Norges Bank ble opprettet som et aksjeselskap, og i 1949 overtok staten samtlige av aksjene. Banken ble ledet av direksjonen, som besto av fem medlemmer. Sjefsdirektøren og nestformannen var faste. De øvrige tre ble valgt av Stortinget, men tok ikke del i det daglige arbeidet i banken.⁷⁰ Representantskapet var hovedsakelig tillagt kontrollerende og administrative oppgaver. Det møttes normalt fire ganger årlig. De 15 medlemmene som satt i representantskapet var også valgt av stortinget. Representantskapet kommer ikke i fokus i denne oppgaven siden deres rolle var liten i henhold til penge- og kredittpolitikken.

Norges Banks hovedsete var delt opp i fem avdelinger i denne oppgavens tidsperiode. De skiftet tidvis navn, men størsteparten av tiden het de: Ekspedisjons- og regnskapsavdelingen, Administrasjonsavdelingen, Bank- og utlånsavdelingen, Pengepolitisk avdeling og Valutaavdelingen. Avdelingene var ledet av en direktør, som hadde en rådgivende og observerende rolle i direksjonen, men ikke stemmerett. Alle avdelingene var delt opp i kontorer, som varierte i antall og navn. (Se vedlegg for Pengepolitisk avdeling). Kontorene var ledet av en kontorsjef. Pengepolitisk avdeling er den avdelingen som skal være hovedfokuset i denne oppgaven. Med bankstrukturen på plass, går diskusjonen over til den intellektuelle tilnærmingen til økonomene i Norges Bank.

⁶⁴ Sejersted (2003):135.

⁶⁵ Den norske kronen skulle kunne veksles inn i gull med samme verdi som før første verdenskrig.

⁶⁶ Sejersted (2003):135.

⁶⁷ Ecklund (2008):50.

⁶⁸ Ecklund (2008):71.

⁶⁹ Sejersted (2003):132.

⁷⁰ Eide (1973):8.

2.2.2 Norges Bank og ”Osloskolen”

”1960-årene ... var samfunnsforskningens store tid. Økonomene mente de hadde vunnet en innsikt som gjorde at man hadde full kontroll makroøkonomien, og vi trodde på dem”⁷¹ starter Sejersted med i kapittel 12, ”Litt av en historie” i *Demokratisk kapitalisme* fra 1993. Utsagnet reflekterer samfunnsfagernes innflytelse på 1960-tallet. Det er ikke nok å påpeke at økonomene i Norge generelt hadde tro på modeller og planlegging av økonomien. Vi må også se på i hvilken grad økonomene i Norges Bank var tilhengere av ”Osloskolen” før 1965.

Nicolai Rygg gikk av som sjefsdirektør i Norges Bank i 1946. Arbeiderpartiet utnevnte Gunnar Jahn til å overta denne posisjonen. Dette overrasket mange, da Gunnar Jahn var tidligere finansminister fra partiet Venstre.⁷² Arbeiderpartiet støttet opp om ”Osloskolen”, og var på linje med dem i den økonomiske politikken. Jahn var kjent motstander av både ”Osloskolen” og Arbeiderpartiets økonomiske politikk.⁷³ Ecklund mener at Jahn sannsynligvis fikk stillingen fordi han hadde deltatt i motstandsbevegelsen under okkupasjonen⁷⁴ og fordi han hadde faglig kompetanse.⁷⁵ Jahn satt som leder for direksjonen fram til 1954. I perioden Jahn var sjefsdirektør i Norges Bank hadde ikke ”Osloskolen” stor innflytelse. Den største grunnen til det var sannsynligvis at Jahn var motstander av ”Osloskolen”, og at økonomene i Norges Bank ikke sto sterkt internt i banken. Juristene var i flertall og hadde mange av de viktigste posisjonene i Norges Bank i denne perioden, men ”de kommer de unge” skrev Jahn i sin dagbok i 1945. Han hentydet da til de nye unge økonomene fra UiO som inntok sentrale posisjoner i sentraladministrasjonen.⁷⁶

I 1954 overtok Erik Brofoss sjefdirektørstillingen i Norges Bank etter Jahn. Da hadde Brofoss sittet som finansminister i Gerhardsen II regjering fra 1945 til 1947, og som handelsminister fra 1947 til 1954. Han tok både cand.jur. (1931) og cand.oecon. (1938), og han omtales som en av ”arbeiderbevegelsens sønner”.⁷⁷ Brofoss inntog i Norges Bank i 1954 markerte et regimeskifte for banken. Han var flittig til å ansette unge økonomer fra Sosialøkonomisk

⁷¹ Sejersted (1993):343.

⁷² Finansminister i Mowinckels tredje regjering perioden 1934-1935, og Gerhardsens samlingsregjering i 1945.

⁷³ Ecklund (2008):54.

⁷⁴ Under krigen var Jahn direktør i Statistisk sentralbyrå. Når Universitetet i Oslo ble stengt i 1943 gav Jahn en gruppe unge kandidater fra universitetet mulighet til å fortsette sitt arbeid under dekke av å forberede det tyske erstatningskravet til Storbritannia. Bjerkholt i *Samfunnsøkonomien* (2008):5:4. Han var også medlem av hjemmefrontens ledelse til han ble arrestert høsten 1944.

⁷⁵ Ecklund (2008):54-56.

⁷⁶ Lie og Venneslan (2010):102.

⁷⁷ Bang og Holter (1991):90.

institutt ved Universitetet i Oslo, og juristenes hegemoni var på nedtur.⁷⁸ Brofoss skulle bli en av "Osloskolens", og lavrentepolitikken, store forsvarere.⁷⁹

Brofoss jobbet med Knut Getz Wold i London under andre verdenskrig, og en periode i Handelsdepartementet. Getz Wold fikk stillingen som nestformann i direksjonen i Norges Bank i 1958. Han var en av studentene i pionerkullet til det nye embetsstudiet ved sosialøkonomisk institutt ved UiO, og tok cand. oecon. i 1939. Selv om Getz Wold politisk støttet det borgerlige partiet Venstre, var han også for lavrentepolitikken og støttet hovedlinjene til "Osloskolen". Hans verv som leder for den penge- og kredittpolitiske komité, som vi kommer tilbake til senere i kapittelet, er et av de klareste eksemplene på dette. Getz Wold støttet, i det minste utad, Finansdepartementet og regjeringen, som ofte var samkjørt med "Osloskolen". Dette er lett å finne uttrykk for i hans taler. Han ble også sjefsdirektør etter Brofoss i 1971, en stilling han beholdt til 1985.

Vi har nå sett på de tre første lederne i Norges Bank etter andre verdenskrig. Særlig etter at Brofoss ble sjefsdirektør i 1954, er det sannsynlig for at "Osloskolen" i økende grad fikk en sentral posisjon i Norges Bank, som bare ble styrket av at Getz Wold ankom som nestformann i 1958. At de to viktigste aktørene i Norges Bank fra slutten av 1950-tallet fulgte hovedlinjene til "Osloskolen", trenger ikke bety at økonomene i Norges Bank gjorde det samme. Einar Lie uttalte i *Dagens Næringsliv* at "Norges Banks utviklet tidlig på 1970-tallet pengepolitiske synspunkter som lignet på dem man fant i internasjonale sentralbankmiljøer."⁸⁰ Dette blir drøftet videre i kapittel 3 og 4, hovedsakelig i henhold til penge- og kredittpolitikken. Vi skal nå se nærmere på penge- og kredittpolitikken i Norge etter andre verdenskrig.

2.2.3 Penge- og kredittpolitikken i Norge

Etter andre verdenskrig ble diskontoen⁸¹ satt ned til 2.5 prosent i Norge, og i 1950 ble etterspørselen etter kreditt større enn tilbudet. Fra 1951 til 1965 ble Samarbeidsnemnda det viktigste organet for kredittpolitikken. Samarbeidsnemnda bestod av representanter for kredittinstitusjonenes foreninger i Norge, Finansdepartementet og Norges Bank. Siden diskontoen fra Norges Bank var lavt og i liten grad ble endret, var kredittreguleringer det

⁷⁸ Intervju Johan Frøland 4.12.2010 Lie (1995):112,256 og Øksendal (2001):47.

⁷⁹ "Osloskolen" så ikke på renten som en variabel som påvirket det økonomiske aktivitetsnivået. Ifølge Frøland uttalte han, "ikke innbild meg at renten har noe betydning for dette" når han var i Kiruna og så på jerngruvene. Intervju Johan Frøland 4.12.2010.

⁸⁰ Einar Lie i *Dagens Næringsliv* 25.2.2011, nr.47 årgang 122.

⁸¹ Diskontoen er den renten Norges Bank gav til bankene på sine utlån. Diskontoen ble offisielt fjernet i 1987.

viktigste virkemiddelet for å styre tilbudet av kreditt i Norge.⁸² Bankene diskuterte med Finansdepartementet og Norges Bank om hvor mye de fikk lov til å låne ut. I perioden da Samarbeidsnemnda eksisterte, og spesielt mot slutten av 1950-tallet, ble tilbudet av kreditt høyere enn økonomene i Finansdepartementet ønsket, og strengere regulering var fordelaktig for å redusere utlån i Norge mente de. Tranøy mener at innføringen av Kredittloven i 1965 var høydepunktet for ”Osloskolen” og økonomisk styring i Norge.⁸³ Perioden fra ca 1950 og frem til innføringen av Kredittloven, kan ses på som en tiltagende konsolideringsfase for økonomene i Norges Bank og Finansdepartementet. Sett i lys av Samarbeidsnemndas nøkkelrolle, vil denne perioden videre i oppgaven tituleres ”Forhandlingsregimet”.

Kredittloven av 1965 ble den viktigste loven for penge- og kredittpolitikken i Norge etter andre verdenskrig. Loven begynte å virke fra 1966, og var hovedsakelig en lov som gav Finansdepartementet og Norges Bank virkemidler til å styre kreditttilbudet.⁸⁴ Det er synet på virkemidlene fra denne loven som denne oppgaven skal analysere. Det er derfor viktig å ha innsyn i loven for å kunne gjennomføre en analyse av penge- og kredittpolitikken i Norge.

Den uavhengige ekspertkomiteen, Den penge- og kredittpolitiske komité, ble oppnevnt i 1960. Komiteen ble som nevnt ledet av nestformann Getz Wold. Bankforeningsrepresentantene i Samarbeidsnemnda påpekte i 1963, når innstillingen lå på bordet, at hvis en fullmaktslov ble innført ville de trekke seg fra samarbeidet.⁸⁵ Norges Bank og Finansdepartementet var delt i spørsmålet om en fullmaktslov. Erik Brofoss mente at kun en fullmaktslov uten avtalesamarbeid kunne være skadelig, fordi det var viktig at privatbankene fulgte myndighetenes intensjoner og ikke bare deres påbud.⁸⁶ For Brofoss var det av stor betydning at kredittinstitusjonene var med på vurderingen av den aktuelle situasjonen, slik at de ville føle medansvar.⁸⁷ Finansdepartementet var ikke enig. De var, ifølge Ecklund, den institusjonen som gikk mest ensidig inn for lovbasert styring.⁸⁸ Det ble fra Finansdepartementets side påpekt at samarbeid var for tidkrevende og preget av

⁸² Fra perioden 1946 til 1980 ble diskontoen kun endret syv ganger. SSB <http://www.ssb.no/histstat/tabeller/24-22.html> nedlastet 11.04.10.

⁸³ Tranøy(2000):100.

⁸⁴ Kredittloven førte også hovedansvaret i penge- og kredittpolitikken over til Finansdepartementet. Skånland (2004):33.

⁸⁵ Lie (1995):396.

⁸⁶ Lie (1995):380.

⁸⁷ Lie (1995):381.

⁸⁸ Ecklund (1995):16.

kompromisser.⁸⁹ Getz Wold komiteen støttet et kooperativt samarbeid, men også nye virkemidler i form av lovreguleringer.

Virkemidlene som ble foreslått av flertallet i komiteen, var tilleggsreservekrav og plasseringsplikt, i tillegg til innstramming av reglene om bankenes plikt til å holde reserver basert på sin innskuddsmasse fra 1952. Myndighetene skulle få sterkere virkemidler til å styre utlånsevnen til bankene, samt virkemidler til plasseringen av denne. Plasseringsplikt var et virkemiddel som gav myndighetene rett til å kreve at deler av privatbankenes reserver ble plassert i stats- og statsgaranterte obligasjoner.⁹⁰ Dette var for å forhindre at for stor andel av reservene ble plassert i utlandet. Det ville selvfølgelig gjøre salget av statsobligasjoner lettere, da salg var vanskelig når avkastningen på obligasjonene var lav. Tilleggsreservekravet gav myndighetene mulighet til å kreve at opp til 100 prosent av utlånsøkningen til en bank ble satt på rentefri foliokonto i Norges Bank.⁹¹ Dette var i tillegg til det generelle reservekravet. Tilleggsreservekravet skulle brukes som et ekstra virkemiddel når det så ut til at privatbankene kom til å overstige målene som var satt opp for dem.

Finansdepartementet var fornøyd med innstillingen. De mente at det var ønskelig med et videre samarbeid med kredittinstitusjonene, men ikke på bekostning av å redusere virkemiddelbruken i noen grad av det som var foreslått i innstillingen til Getz Wold-komiteen.⁹² Erik Brofoss ble bedt om å forhandle med bankene, men den eneste måten de kunne fortsette et samarbeid på, var hvis loven ble formulert som en kriselov.⁹³ Dette godtok ikke Finansdepartementet, og lovproposisjonen ble ikke formulert som en kriselov. Loven ble vedtatt på Stortinget 25.juni 1965, med virkning fra 1.januar 1966. Allerede ved utgangspunktet var ikke kredittloven slik Norges Bank ønsket.

2.2.4 IMF's struktur og konsultasjoner

For å kunne se på IMF som en organisasjon der økonomene i Norges Bank kunne utvide sin erfaringshorisont, er det helt nødvendig å se på IMF's struktur og oppbygning. Til slutt vil IMF's påvirkningskraft diskuteres.

IMF's funksjon skulle være: å promotere internasjonalt samarbeid, arbeide for balansert vekst i internasjonal handel, å fremme valutastabilitet, bistå i etableringen av et multilateralt system

⁸⁹ Ecklund (1995):17.

⁹⁰ Innstilling fra den penge- og kredittpolitiske komité s.250.

⁹¹ Innstilling fra den penge- og kredittpolitiske komité s.250-251.

⁹² Lie (1995):397.

⁹³ Lie (1995):398.

for å eliminere valutarestriksjoner, gi midlertidig bistand til medlemmer ved å gjøre ressurser tilgjengelig, og å redusere skjevheten i den internasjonale betalingsbalansen.⁹⁴

Alle medlemsland hadde to alternativer til medlemskap. Hvis de godtok alle artiklene fikk de status som artikkel VIII-land, eller ”fullverdig” medlem, som vil bli brukt videre i oppgaven.⁹⁵ I artikkel VIII var det tre seksjoner som ikke måtte skrive under for å bli medlem. Konsekvensen av ikke å skrive under på disse seksjonene, var at medlemmet ble klassifisert som artikkel XIV-land. Eller ”ikke fullverdig” medlem, som vil anvendes i resten av oppgaven. De ”ikke fullverdige” medlemslandene var pålagt årlige konsultasjonsmøter, og deres valuta kunne ikke brukes som betalingsmiddel på tidligere lån fra IMF. Det ble vanlig at ”fullverdige” medlemsland nærmest hadde årlige konsultasjonsmøter, men de var ikke pålagt dette. Norge ble medlem ved opprettelsen av IMF i 1945, men som ”ikke fullverdig” medlemsland. I 1967 ble det ikke lenger sett noen grunn til ikke å være ”fullverdig” medlemsland, og Norge signerte artikkel VIII. I kapittel 3 og 4 vil konsultasjonsmøtene mellom Norge og IMF bli videre diskutert. Overgangen til ”fullverdig” medlem gjorde at Norge sto i en friere stilling i forhold til IMF og at konsultasjonsmøtene ikke ble like hyppige som tidligere. Alle konsultasjonsmøtene ble drøftet i direksjonen i IMF.

Direksjonen i IMF lå under guvernørrådet⁹⁶. Direksjonen hadde ansvaret for det daglige arbeidet i IMF. Den var delt opp i geografiske områder, der Skandinavia var ett av disse områdene. Skandinavia hadde en felles representant og en vararepresentant. Disse posisjonene sirkulerte mellom de Skandinaviske landene. Direksjonen i IMF diskuterte alt fra interne spørsmål, til medlemslands økonomisk situasjon, til spørsmål som var relevant for den globale økonomien. Medlemslandenes økonomiske situasjon ble som oftest diskutert ved at en delegasjon ble sendt i forveien for å hente inn informasjon om medlemslandet, vurdere den økonomiske situasjonen og gi råd for videre økonomisk politikk. Konsultasjonene varte normalt litt over en uke i Norge.⁹⁷ Av norske myndigheter møtte IMF delegasjonen hovedsakelig med Finansdepartementet, Norges Bank og Handelsdepartementet. Med Norges Bank ble hovedsakelig penge- og valutapolitiske spørsmål drøftet.

⁹⁴ IMF: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm> nedlastet: 15.03.2011.

⁹⁵ Dette gjelder seksjon 2,3, og 4 i artikkel VIII. Se IMF: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm> nedlastet: 15.03.2011.

⁹⁶ I IMF var guvernørrådet det øverste organet. Deres rolle var å godkjenne økninger i kvotene til medlemslandene, godkjenne ny medlemmer, tvinge medlemmer ut av organisasjonen og innføre nye lover i artiklene som IMF er bygget på. Guvernørrådet besto av et medlem og et visemedlem fra alle medlemslandene. I Norge var medlemmet sjefsdirektøren fra Norges Bank og ekspedisjonssjefen fra Handelsdepartementet var varamedlem.

⁹⁷ Under konsultasjonene ble det ofte arrangert uformelle utflukter til den besøkende delegasjonen fra IMF.

Under vanlige konsultasjonsmøter har IMF delegasjonene ingen formell makt til å tvinge gjennom økonomiske politiske reformer, så lenge medlemslandet ikke bryter noen av artiklene. I situasjoner der medlemsland er avhengig av økonomiske støtte fra IMF situasjonen helt annerledes. IMF kan da ”tvinge” medlemslandene til å gjennomføre økonomiske reformer. ”No reform, no money”.⁹⁸

Som vi skal se i kapittel 3 og 4, hadde Norge en stor utenriksgjeld under store deler av denne oppgavens periode, men i forhold til IMF var situasjonen annerledes. Norge trengte ikke kriselån av IMF. Norske myndigheter lånte ut tilsvarende 100 millioner special drawing rights (SDR)⁹⁹ til IMF som skulle brukes i oljefasiliteten.¹⁰⁰ Norge ble tildelt 76,3 millioner SDR ved etableringen av systemet i 1969. I starten av 1981 var beholdningen over doblet, til 187,9 millioner SDR.¹⁰¹ Mesteparten av økningen var nye tildelinger IMF innførte i perioden 1979-1981, men over 20 millioner av økningen i SDR var i form av renter og tilbakebetaling av lånet til oljefasiliteten. Siden Norge ikke trengte kriselån av IMF kunne de ikke påtvinge Norge noen økonomiske sanksjoner hvis de var uenig med den økonomiske politikken som ble ført.

2.3 Intellektuelle alternativer

For å kunne forstå synspunktene til økonomene i Norges Banks på penge- og kredittpolitikken i Norge i perioden 1965-1980, er det nødvendig å ha oversikt over de intellektuelle alternativene. I denne perioden er det hovedsakelig tre mulige retninger i Norge. ”Osloskolen”, keynesianere, og monetarister. Det er viktig å påpeke at det eksisterte store nyanser innenfor hver av disse skolene. ”Osloskolen” og keynesianere lå økonomisk teoretisk nærme hverandre. Det blir derfor nødvendig å se disse to retningene i forhold til hverandre.

2.3.1 Osloskolen vs. Keynes

Selv om faglitteraturen stort sett enes om at ”Osloskolen” var et uttrykk for institusjonelt forankret kunnskap, er det langt større uenighet i hvilken grad dette var en særnorsk økonomisk teoretisk retning eller ikke. Her eksisterer det to hovedperspektiver i litteraturen. På den ene siden finner en historikere som Berge Furre, som mener at ”Osloskolen var avgjort

⁹⁸ I 1982 forsøkte IMF å pålegge Sverige en endring i deres økonomiske politikk. Ettersom Sverige ikke trengte økonomisk støtte av IMF, kunne ikke IMF sanksjonere mot Sverige. Ahlström & Carlson (2009):7,19.

⁹⁹ SDR ble etablert i 1969. Det er IMF's ”valuta”. SDR kan kun brukes av medlemslands sentralbanker, men den er full konvertibel i andre valutaer. Medlemsland som trenger utenlandsk valuta kan veksle inn sine SDR mot annen valuta. 100 millioner SDR tilsvarte ca 600 millioner norske kroner i 1976.

¹⁰⁰ St. meld. nr. 54 (1976/77):3. Oljefasiliteten ble etablert i 1974. Dette var en låneordning der land som ble ekstra kraftig berørt av oljeprisforhøyelsen i 1973 kunne trekke midler fra.

¹⁰¹ St. meld. nr. 82 (1980/81):6.

Keynes' lærlingar".¹⁰² På den andre siden finner en økonomiske historikere som Espen Søylen, som er direkte uenig i denne oppfattelsen. Søylen mener det er klare demarkasjonslinjer mellom den Keynesianske skolen, og han setter et tydelig skille mellom disse to skolene.¹⁰³ Keynes var forkjemper for at staten skulle regulere markedet ved å ha høyt forbruk og investeringsvilje under dårlige tider, og motsatt under gode tider. Med andre ord, staten skulle operere motsyklisk i forhold til konjunktorene for å stabilisere økonomien.

"Osloskolen" blir gjerne brukt for å karakterisere den retningen innen sosialøkonomien som Ragnar Frisch¹⁰⁴ og hans "elever" stod for. "Osloskolen" fikk fra midt på 1960-tallet og fram til slutten av 1970-tallet en dominerende rolle i det norske økonomifaget.¹⁰⁵ Fokus på modeller og planlegging av økonomien var kjernen i skolen. Bergh og Hanisch legger stor vekt på Ragnar Frisch som "Osloskolens far". De påpeker at hans fokus på makroøkonomiske planleggingsmodeller hadde stor påvirkningskraft for den videre økonomiske forskningen i Norge etter andre verdenskrig.¹⁰⁶ Ifølge Bergh og Hanisch, lå en av de viktigste forskjellene mellom Keynes og Frisch i hvordan motkonjunkturpolitikken skulle føres. Frisch la vekt på at det viktigste var å få opp det private forbruket i økonomisk dårlige tider.¹⁰⁷ Dette ville så føre til automatisk vekst i investeringene. Keynes hadde motsatt syn. Han mente at investeringsvekst førte til økt privat forbruk.¹⁰⁸

Berge Furre mener, som nevnt, at Osloskolens økonomer var keynesianere. Han legger vekt på at det kun var nyanseforskjeller mellom dem, og at de derfor kunne regnes som keynesianere.¹⁰⁹ Espen Søylen er ikke helt enig i dette. Han mener det er likhetstrekk, men at forskjellene er så store at de ikke kan ses under ett. Kort sammenfattet sier Søylen at "Frisch skulle i stor grad administrere en økonomi, mens Keynes ville påvirke det økonomiske aktivitetsnivået...".¹¹⁰ Her Gunnhild Ecklund har samme synspunkt som Søylen.¹¹¹ Økonomen

¹⁰² Furre (1992):211. Olav Bjerkholt mener også at de fleste av "Osloskolens" elever var keynesianere. Bjerkholt (2008):9.

¹⁰³ Søylen (1998):41.

¹⁰⁴ Ragnar Frisch (1895-1973) regnes som en av de største økonomene i Norge innen økonomisk teoretisk arbeid. Han var den klart viktigste personen for oppbygningen av sosialøkonomien i Norge. Frisch tiltrådte som professor ved Universitetet i Oslo (UiO) i 1931. Sandmo fremhever særlig Frisch som pådriver for å få sosialøkonomi til å bli et fullt embetsstudium ved Universitetet i Oslo. Sammen med Jan Tinbergen fikk han Nobels minnepris i økonomi når den ble delt ut for første gang i 1969. Denne fikk de for å ha utviklet og innført dynamiske modeller for å analysere økonomisk utvikling.

¹⁰⁵ Tranøy (2000):98-103.

¹⁰⁶ Bergh & Hanisch (1984):146.

¹⁰⁷ Bergh & Hanisch (1984):181.

¹⁰⁸ Bergh & Hanisch (1984):181.

¹⁰⁹ Furre (1992):211.

¹¹⁰ Søylen (1998):41.

¹¹¹ Ecklund (2008):50.

Agnar Sandmo¹¹² har også et markant skille mellom keynesianere og ”Osloskolen”. Videre i denne oppgaven vil det holdes et distinkt skille mellom keynesianere og ”Osloskolen”. Grunnen til dette er at oppgaven baserer seg sterkt på hvilken økonomisk teori som var gjeldene innen pengepolitikk, og om forskjellen ikke er så store, så er de viktige for å se gradforskjeller mellom økonomene.

Forskjellene mellom ”Osloskolen” og den Keynesianske skolen som blir viktigst for denne oppgaven, vil være avvikene innen pengepolitikken. Forbruksledet vekst, som ”Osloskolen”, men ikke den Keynesianske skolen støttet, vil være relevant. Det viktigste skillet kommer til å ligge på ”Osloskolens” tro på styring av økonomien, og spesielt pengepolitikken. Synet på kredittrasjonering i Norges Bank står sentralt i oppgaven. Innenfor dette ligger både lavrentepolitikken og virkemiddelbruken for å kunne gjennomføre en kredittrasjonering. Det vil oppstå enkelte kryssingsfelt, der det ikke alltid vil være enkelt å skille mellom ”Osloskolen” og tilhengere av Keynes. Lavrentepolitikken kan bli sett på som en av ”Osloskolens” fanesaker, men også mer keynesiansk rettede land, som Storbritannia, førte lavrentepolitikk gjennom hele 1960-tallet. En lav rente kunne føre til vekst i forbruk, fordi sparing blir mindre attraktivt. Det kan også føre til økt investering på kort sikt, da det å ta opp lån blir billigere for næringslivet. Lavrentepolitikken kan derfor både få tilhengere blant ”Osloskolen” og den keynesianske skolen. Derfor vil det på enkelte områder være bedre å se om det forekommer en glidning mot større tro på markedskreftene, enn å skille mellom ”Osloskolen” og den keynesianerne.

2.3.2 Radcliffe komiteens innstilling

Radcliffe komiteens innstilling er viktig for å kunne forstå Norges penge- og kredittpolitikk. Komiteens innstilling kom ut i 1959 i Storbritannia, og var ifølge historikeren Harold James et dokument som bagatelliserte nødvendigheten av pengepolitikk.¹¹³ Denne innstillingen hadde stor gjennomslagskraft når den kom ut og ble støttet for eksempel av James Tobin¹¹⁴, lederen av Yale-skolen.¹¹⁵ Radcliffe doktrinen samsvarte med økonomer i Storbritannia som ønsket å

¹¹² Agnar Sandmo er professor emeritus i samfunnsøkonomi ved Norges Handelshøyskole. Sandmo er også en aktør i prosjektet fordi han var skrevet en utredning om Kapitalmarkeder og ressursallokering til NOU 1980:4 Rentepolitikk (Denne utredningen blir diskutert i kapittel 4).

¹¹³ James (1996):184, Harold James er professor ved Princeton University og har fokusert på Tysklands og Europas økonomiske historie.

¹¹⁴ James Tobin, født 1918, død 2002, amerikansk sosialøkonom. Professor ved Yale-universitetet fra 1955. Tobin fikk Nobels minnepris i økonomi 1981 for sine analyser av finansielle markeder. Han er også kjent for den såkalte ”Tobin-skatten” som skulle være en liten skatt på valutatransaksjoner over landegrensener som han foreslo i 1978. Denne skatten har også tilhengere i dag som mener den vil være med på å stabilisere valutamarkedet.

¹¹⁵ Artus og Barroux (1990):203.

følge en lavrentepolitikk der den britiske sentralbanken skulle støtte statsobligasjonene med å holde en lav rente.¹¹⁶ Radcliffe rapporten fikk stor oppmerksomhet i de nordiske landene.¹¹⁷ Johan Frøland, som jobbet i Norges Bank i denne perioden, påpekte i et intervju at rapporten var godt kjent i Norges Banks lokaler, og at de arbeidet mye med denne.¹¹⁸ Denne rapporten samsvarte også med ”Osloskolen”. For eksempel ble det konkludert med at renteendringer ikke hadde noen virkninger av betydning. Renteendringer skapte heller ikke noe allokerende effekt mellom mer og mindre viktige investeringsprosjekter.¹¹⁹ Getz Wold-komiteen støttet seg også på deler av Radcliffe rapporten, som for eksempel pengepolitiske virkemidlers effektivitet og begrensninger.

Ifølge George W. McKenzie og Stephen H. Thomas fra Universitetet i Southampton, mistet Radcliffe doktrinen gjennomslagskraft internasjonalt utover 1960-tallet, og i 1971 fjernet Storbritannia store deler av rente- og kredittilgangsreguleringene.¹²⁰ Opphevingen av doktrinen startet i 1967 i Storbritannia på grunn av britiske valutaproblemer.¹²¹

2.3.3 Fremveksten av monetarismen

Monetarismen vokste frem som et motsvar til den keynesianske stabiliseringspolitikken. Den mest innflytelsesrike monetaristen, og Keynes-kritikeren, var Milton Friedman.¹²² Ifølge Sandmo var det stagflasjonsproblemene¹²³ som spredde seg utover på 1960-tallet, som førte til en søken etter andre løsninger.¹²⁴ Etter stor økonomisk vekst på 1960-tallet, førte en kraftig reduksjon av vekst på slutten av 1960-tallet og utover 1970-tallet, til stor uenighet i den økonomiske debatten.

Monetaristene mener at variasjoner i den nominelle nasjonalinntekt blir forklart av endringer i pengemengden enn av endringer i finanspolitiske virkemidler. Et annet viktig poeng fra monetaristene, er at tiltak for å styre den økonomiske aktiviteten er uforutsigbare både i når de

¹¹⁶ James (1996):184.

¹¹⁷ Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Pengepolitikk Radcliffe Rapporten 1959, Brev til Brofoss fra Nielsen.

¹¹⁸ Intervju Johan Frøland 4.12.2010

¹¹⁹ Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Pengepolitikk Radcliffe Rapporten 1959, foredrag i statsøkonomisk forening 16.november 1959.

¹²⁰ McKenzie og Thomas i Artus og Barroux (1990):203.

¹²¹ James (1996):190.

¹²² Ifølge Getz Wold, mente Friedman at alle valutaproblemer i verden skyldes sentralbanksjefene og deres seniorrådgivere. De elsket sine internasjonale reiser og møter så høyt at de ville gjøre alt for å holde uro på valutamarkedene ved like. Det gav dem et løpende påskudd for stadig nye internasjonale møter og konferanser argumenterte Friedman for. (Riksarkivet, Knut Getz Wold's privatarkiv, Memoarer, kapittel 26 - Milton Friedman s.3)

¹²³ Et tilfelle der et land har ingen eller lav vekst samtidig som inflasjonen er høy.

¹²⁴ Sandmo (2006):343.

virker og i hvilken grad.¹²⁵ Av denne grunn nytter det ikke å iverksette motsykliske tiltak fordi man ikke vet når effekten av disse vil slå inn. Myndighetene bør derfor heller ta sikte på å holde stabil vekst i pengemengden over tid. Friedman påpekte også at denne veksten i pengemengden burde tilpasses til veksten i realøkonomien. Ifølge Sandmo mente Friedman at myndighetene burde ta sikte på en årlig vekst i pengemengden på ca fire prosent. Dette skulle tilsvare veksten i realøkonomien, som igjen ville føre til tilnærmet konstant årlig prisvekst.¹²⁶

Tilhengerne av monetarismen var generelt mot virkemiddelbruk til å styre økonomien. Det vil si at de også må ha uttrykt seg skeptisk til "Osloskolen", som var for enda sterkere virkemiddelbruk enn keynesianere.

2.3.4 IMF monetaristisk?

Polak-modellen er oppkalt etter IMF's økonomiske rådgiver J.J. Polak.¹²⁷ Modellen ble konstruert som et verktøy for land i gjeldskrise, men ble raskt tatt opp som IMF's anbefaling til hvordan andre land skulle tilrettelegge sin økonomiske politikk.¹²⁸ Modellen utfordret den keynesianske motkonjunkturpolitikken. Polak viste at økning i eksport kun ville føre til en midlertidig bedring i utenlandsgjeld og tilsvarende med reduksjon av import. Grunnen til dette var ifølge Polak, at en økning i eksport vil føre til tilsvarende økning i den nasjonale inntekten, som igjen vil føre til en tilsvarende økning i import.¹²⁹ Med andre ord, økning i import vil spise opp økningen i eksporten. Polak-modellen bygde på inflasjonskontroll fra landets sentralbank og oppbygging av relativt store reserver for å hindre nødvendighet av devaluering.¹³⁰ Dette ble hovedmodellen for IMF's rådgivning i over 40 år ifølge Ngaire Woods, professor i internasjonal politisk økonomi ved Universitetet i Oxford.¹³¹ IMF's historiker James Boughton, påpeker at Polak:

"...gave intellectual clarity of the work the IMF was doing. He was the one who made it possible for the staff to go to countries, explain to countries what policy changes they needed to make in order to qualify for international support, and convincing in making that argument because they had the Polak Model behind them".¹³²

¹²⁵ Per Meinich i Store Norske Leksikon <http://www.snø.no/monetarisme> nedlastet: 16.03.2011.

¹²⁶ Sandmo (2006):345.

¹²⁷ Modellen oppstod i samarbeid med kollegaen William H. White i 1955, delvis i Washington og delvis under oppdrag i Mexico. Woods (2006):40.

¹²⁸ Woods (2006):40-41.

¹²⁹ James (1996):141.

¹³⁰ James (1996):140.

¹³¹ Woods (2006):41.

¹³² IMF. Annual Report (2010):66.

Selv om modellen var populær blant økonomene i IMF, ble den heftig kritisert fra andre hold i samtiden. Ifølge Harold James ble direktøren i IMF kalt ”Mr. Khrushchev’s secret weapon” av *The Economist* i 1961.¹³³ Grunnen til dette var at Polak-modellen var så hard at den kunne føre til stor sosial uro i landene som ble pålagt den. Modellen fikk stor gjennomslagskraft i IMF, men kan IMF regnes som monetaristiske mot slutten av 1960-tallet?

Boughton mener at monetarisme fikk liten gjennomslagskraft i IMF.¹³⁴ Ifølge han ble økonomer generelt mer påvirket av disse nye tankene enn økonomene i IMF. Han påpeker også at det ikke var før mot slutten av 1970-tallet at de monetaristiske ideene fikk gjennomslag i IMF.¹³⁵ James legger vekt på at IMF på slutten av 1950-tallet, og særlig utover 1960-tallet, i økende grad begynte å fokusere på handel og valutaliberalisering.¹³⁶ Selv om James ikke påpeker at en monetaristisk tilnærming var på vei i IMF, viser han til at IMF beveget seg lengre vekk fra den Keynesianske standarden. Fokuset ble ifølge James flyttet over til inflasjonskontroll.¹³⁷ Grunnen til dette var fremveksten av inflasjon i de såkalte ”underutviklede” landene. Dette førte til at IMF ble mer negativ til ekspansive finansbudsjett. James argumenterer også med at fremveksten av Polak-modellen i IMF var et tegn på dette. Boughton påpeker også at Polak-modellen var viktig for IMF, men han legger mer vekt på den som et redskap for økonomene, enn en omorientering.¹³⁸

Ngaire Woods går lengre i å sammenligne omorienteringen Polak-modellen førte til med monetaristiske tanker. Hun sier ikke direkte at modellen var monetaristisk, men legger stor vekt på de monetaristiske sidene ved den. Hun påpeker at Polak selv i 1997 mente at modellens gyldne regel var at et lands pengemengde ikke skulle vokse raskere enn veksten i realøkonomien.¹³⁹ Dette er et av de samme hovedpoengene Milton Friedman førte. Å kalle IMF’s politikk monetaristisk på 1960-tallet er kanskje å gå litt langt, men at de hadde gjennomført en omorientering med mer fokus på pengepolitikk, og at de var større forkjempere for mer restriktiv finanspolitikk er helt klart. Den keynesianske skolen sto ikke like sterkt i IMF.

¹³³ James (1996):142.

¹³⁴ Boughton (2004):15.

¹³⁵ Boughton (2004):16.

¹³⁶ James (1996):121.

¹³⁷ James (1996):128-129.

¹³⁸ Boughton (2004):14 .

¹³⁹ Woods (2006):40.

2.4 Avslutning

Selv om Norges Bankes selvstendighet var lav, hadde den viktige oppgaver både internt i Norge, som gjennom penge- og kredittpolitikken, og mot det internasjonale miljøet, som IMF. Fondet var en organisasjon hvor dets utøvende makt var avhengig av medlemslandets posisjon. Så lenge medlemslandet fulgte avtalene som var utformet ved Bretton Woods, og ikke hadde behov for lån utfor sine trekkrettigheter, hadde ikke organisasjonen noen implementerende makt. Hovedoppgaven til IMF var da å overvåke og gi råd til sine medlemsland. Konsultasjonsmøtene var arenaen der dette forekom. Disse møter gav økonomene i Norges Bank, ikke bare muligheten til å møte andre økonomer, de kunne også bidra til å skape et større fellesskap blant økonomene.

”Osloskolen” sto sterkt blant de norske sosialøkonomene etter andre verdenskrig. I Norges Bank virker det som om ”Osloskolen” hadde vunnet terreng, i det minste i ledelsen. Radcliffe doktrinen fremmet i stor grad de samme synspunktene som ”Osloskolen”, spesielt i forhold til lavrentepolitikken. De fleste medlemslandene i IMF beveget seg relativt tidlig vekk fra Radcliffe doktrinen, samtidig begynte monetarismen å få større gjennomslagskraft for sine ideer. Noen av disse ideene var de samme som de Polak hadde fremmet, og som IMF’s økonomer i stor grad støttet seg på. Den økonomiske politikken som ble ført i Norge samsvarte ikke med IMF’s økonomiske politikk, slik litteraturen fremstiller det.

Kapittel 3 – ”Den sterkeste mand i verden, det er ham, som står mest alene.”

3.1 Innledning

Dette kapittelet vil ta for seg perioden fra kredittloven ble vedtatt i 1965 og frem til ferdigstillingen av Magnussen-utvalgets rapport i 1973. Det overordnede målet er at kapittelet skal bidra med innsikt i den norske penge- og kredittpolitikken i dette tidsrommet. Som det ble diskutert i kapittel 1, har eksisterende studier av tematikken i all hovedsak blitt studert gjennom nasjonale og institusjonelle prismen. Innenfor disse rammene har økonomer blitt fremstilt og fortolket som representanter for institusjonelt forankret kunnskap. Både individuelt og som kollektivt forskningsfelt har forskningslitteraturen etablert noen stereotyper, og da kanskje spesielt nettopp i fremstillingen av økonomenes kunnskaps- og erfaringsdannelse.

Analysen i dette kapittelet søker å utfordre noen av disse stereotypene, og da i særlig grad gjennom å se både penge- og kredittpolitikken og økonomene i lys av internasjonale erfaringer. Kapittelet og analysen er delt i tre hovedbolker. Innledningsvis vil fokuset rette seg mot konsultasjonene som ble gjennomført mellom IMF og Norges Bank. Her vil det være en ambisjon både å kartlegge hvilke vurderinger IMF gjorde av den norske penge- og kredittpolitikken, samt hvilke reaksjoner banken uttrykte i forhold til de vurderingene som ble gjort. Den andre hovedbolken vil være et nærstudie av en gruppe utvalgte, sentrale økonomer hovedsakelig i Pengepolitisk avdeling i Norges Bank med vekt på utvidelsen av deres yrkesmessige erfaringshorisont gjennom arbeid i IMF og andre internasjonale organisasjoner. Den siste hoveddelen vil se nærmere på det trykte ordskiftet om penge- og kredittpolitikken slik det kom til uttrykk i nasjonale fagtidsskrifter. Magnussen-utvalgets rapport fra 1973 skulle vise seg å bli et vendepunkt for den norske penge- og kredittpolitikken, kanskje særlig gjennom å fremsette koblinger mellom rente, inflasjon og kredittvolum. Kapittelet vil derfor avsluttes med en kort gjennomgang av hovedinnholdet i rapporten, og en kort diskusjon om på hvilken måte den representerte inngangen til en ny fase for penge- og kredittpolitikken.

3.2 Konsultasjonsmøter

Norge ble, som nevnt i kapittel 2, medlem av IMF i 1946 som ”ikke fullverdig” medlem. Det innebar at Norge var forpliktet til å gjennomføre årlige konsultasjoner med IMF. Disse konsultasjonene bar preg av både være en statusrapport over rikets økonomiske tilstand, samtidig de hadde en klar rådgivende karakter gjennom diskusjon av mulige justeringer av økonomisk politikk for å løse eventuelle problemer. Norges tilknytning til IMF endret seg imidlertid på slutten av 1960-tallet. 11.mai 1967 ble landet fullverdig medlem av organisasjonen.¹⁴⁰ Dette endret premisene for konsultasjonene. Norge var nå ikke lenger pålagt til å bli konsultert. Det ble likevel fortsatt gjennomført konsultasjoner. Hyppigheten var noe lavere, men oversikt over møtefrekvensen viser at IMF og Norges Bank møttes for konsultasjoner nesten hvert år også etter 1967.¹⁴¹

3.2.1 Ny kredittlov og konsultasjonsmøter med IMF

I konsultasjonsmøtene i årene rett før kredittloven ble innført i 1965 uttrykte IMF bekymring over Norges underskudd på driftsbalansen¹⁴², og da særlig sett i sammenheng med at det i samme tidsrom var innvilget finanspolitiske lettelser. Basert på dette tok IMF i 1964 til orde for at en kreditttilstramming var nødvendig. Delegasjonen argumenterte for at tilstramningene kunne føre til nedgang i investeringsnivået, men var likevel nødvendig for å opprettholde norsk næringslivs konkurransevne ovenfor utenlandske bedrifter.¹⁴³ Under konsultasjonen i 1965 gjentok delegasjonen argumentet om at Norge var nødt til å stramme inn sin kredittpolitikk på grunn av den ekspansive finanspolitikken.¹⁴⁴ Det er verdt å påpeke at IMF i midlertidig ikke nevner hvilke virkemiddel Norge burde bruke for å stramme inn kredittpolitikken.

Neste konsultasjonsmøte ble holdt i mai 1966.¹⁴⁵ Siden sist møte hadde særlig to forhold endret forutsetningene for den økonomiske politikken i Norge. For det første ble kredittloven vedtatt i 1965 og hadde trådt i kraft ved inngangen til det nye året. For det andre hadde en

¹⁴⁰ St. meld. nr. 23 (1967-68):5.

¹⁴¹ Se vedlegg med oversikt over konsultasjonsmøter.

¹⁴² Driftsbalansen er definert som summen av nettoeksport (eksport minus import) og netto lønns- og formuesinntekt samt netto inntektsoverføring fra utlandet. Denne summen måler kroneverdien av det overskuddet av utenlandsk valuta som landets sektorer samlet mottar.

¹⁴³ St. meld. nr. 56 (1964-65):17.

¹⁴⁴ St. meld. nr. 35 (1965-66):17.

¹⁴⁵ Hvilke år rapportene skulle dekke var ikke uproblematisk. Fra IMF's delegasjon fikk konsultasjonsmøte i 1966 tilnavnet 1965 og ikke 1966. Konsultasjonsmøte i 1965 ble også datert konsultasjonsmøte 1964. Johan Whal fra handels- og skipsdepartementet påpekte problemene med dette og lederen for IMF delegasjonen Echarde Bremher fastslo at konsultasjonsmøte som ble holdt i 1966 skulle hete konsultasjonsmøte 1966. (Correspondence between Johan Whal and Echarde Bremher, Norway, Consultation Files, Central Files Box #385 File #1, IMF Archives.)

borgerlig koalisjonsregjering, Borten-regjeringen tatt over etter Gerhardsens fjerde regjering i oktober 1965. Den nye statsministeren uttalte at den nye regjeringen ikke ville bruke hele handlingsrommet som den nye loven la opp til, noe som kunne bidra til å så tvil om lovens fulle virke – et punkt som da også ble tatt opp av IMF.

Fokuset under konsultasjonsmøtet våren 1966 var igjen den ekspansive finanspolitikken og hvilke konsekvenser dette ville kunne ha for norsk økonomi og konkurransedyktighet. Samtidig uttrykte delegasjonen seg positivt til regjeringsskiftet, som de antok ville ha større grad av finanspolitisk disiplin enn hva som hadde vært tilfelle med den avgåtte regjeringen.¹⁴⁶ IMF-representantene fryktet likevel at underskuddene på både statsbudsjettet og handelsbalansen ville medføre et for stort press på penge- og kredittpolitikken. I IMF's egne arkiver i Washington er det materiale som forteller at disse bekymringene også skyltes Borten-regjeringens utsagn om at de ikke ville bruke alle virkemidlene som loven gav dem mulighet til å bruke.¹⁴⁷ Knut Getz Wold påpekte i møtet med delegasjonen at regjeringens reserverasjoner hovedsakelig angikk tilleggsreservekravet. Dette var en lovhjemmel som tilsa at privatbankene kunne pålegges å plassere opp til 100 prosent av deres utlånsøkning i rentefrikonto i Norges Bank.¹⁴⁸ Borten-regjeringen vedtok at tilleggsreservekravet kun kunne brukes med godkjenning av stortinget.¹⁴⁹ Dette gjorde sannsynligvis virkemiddelet ikke like effektivt som det var tenk å skulle være.¹⁵⁰

Kontorsjefen i Norges Bank, Einar Magnussen, påpekte til IMF-representantene at selv om kredittloven gjennom sin korte virketid tilsynelatende hadde fungert etter intensjonen, så kunne det like gjerne tenkes at det var andre forhold som lå bak.¹⁵¹ Kildematerialet indikerer at Magnussen var skeptisk til den nye kredittloven i den forstand at effekten av lovens virkemidler var usikre.¹⁵² Magnussen argumenterte ovenfor delegasjonen for at det som så ut som bedre kontroll med kreditttilførselen de tre første månedene i hovedsak skyltes lav

¹⁴⁶ Office Memorandum from Albin Pfeifer, Norway, Consultation Files, Central Files Box #385 File #1, IMF Archives.

¹⁴⁷ Office Memorandum from Albin Pfeifer, Norway, Consultation Files, Central Files Box #385 File #1, IMF Archives.

¹⁴⁸ Ecklund (1995):26.

¹⁴⁹ Minutes of Sixth Meeting held at the Bank of Norway, Norway, Consultation Files, Central Files Box #385 File #3, IMF Archives.

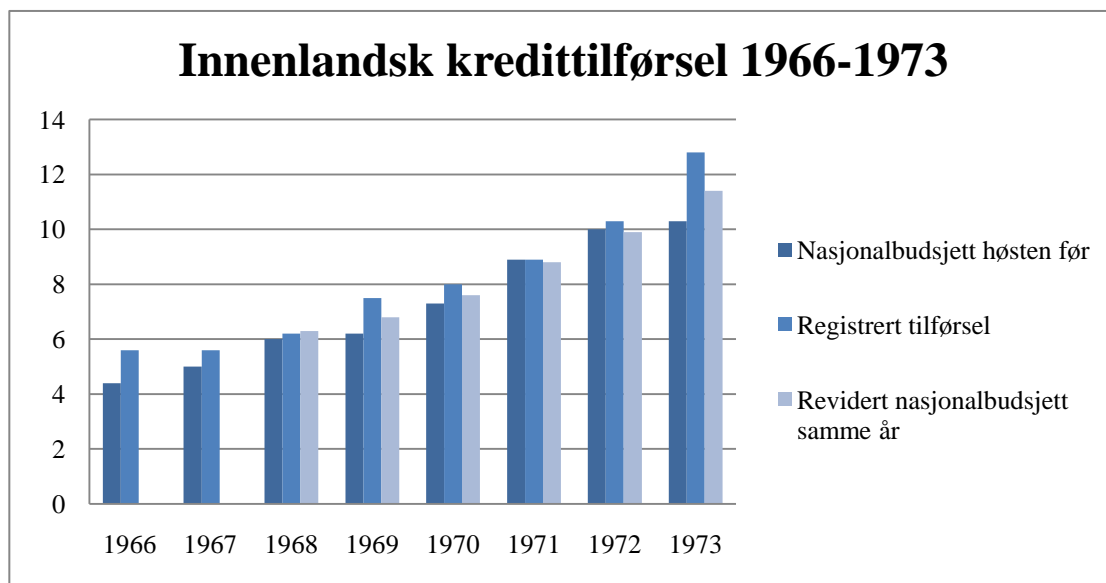
¹⁵⁰ Tilleggsreservekravet ble imidlertid implementert i september 1966, der forretningsbankene ble pålagt at 50 prosent av sin utlånsøkning måtte plasseres i rentefri konto i Norges Bank. Den økonomisk historikeren Gunhild Ecklund har i sine analyser trukket frem tilleggsreservekravet som et særlig effektivt tiltak for å stramme inn likviditeten til bankene. Ecklund (1995):38.

¹⁵¹ Minutes of Sixth Meeting held at the Bank of Norway, Norway, Consultation Files, Central Files Box #385 File #3, IMF Archives.

¹⁵² Minutes of Sixth Meeting held at the Bank of Norway, Norway, Consultation Files, Central Files Box #385 File #3, IMF Archives.

etterspørsel etter kreditt. Etterspørselen hadde imidlertid tatt seg opp i løpet av våren, og allerede i april så banken konturene av at penge- og kredittpolitikken kunne bli for ekspansiv totalt sett i 1966. Vi kan se fra figur 3.1 at det ble tilfellet ved at kreditttilførselen oversteg de rammene som hadde blitt fastlagt i statsbudsjettet.

Figur 3.1: Innenlandsk kreditttilførsel 1966-1973. Kredittbudsjett og realisererte tall. Målt i milliarder kroner

Kilde: Tall hentet fra Norges Bank, "Norske Kredittmarkeder. Norsk Penge- og Kredittpolitikk", *Norges Banks Skriftserie nr 17*, Oslo 1989; side 12

IMF-direksjonens behandling av 1966-konsultasjonen med Norge ble videreformidlet til sentralbanksjef Brofoss i brevs form. Her påpekte administrerende direktør i IMF, Pierre-Paul Schweitzer, at Norges underskudd på driftsbalansen fremdeles ble vurdert som problematisk, spesielt ettersom underskuddet var økende og hadde steget til rundt 100 millioner dollar.¹⁵³ Schweitzer anbefalte at Norge:

"In view of the strong demand pressures and the desirability gradually to reduce the balance of payments deficit on current account, the Fund believes it essential that fiscal and monetary policy continues to be directed toward restraint."¹⁵⁴

Den ekspansive finanspolitikken var resultat av veksten i offentlig sektor, og Lie og Vennesland trekker frem perioden 1965-1971 som en periode med sammenhengende sterk

¹⁵³ St. meld. nr. 55 (1966-67):24.

¹⁵⁴ Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II, Brev fra Schweitzer om styremøtet i IMF.

vekst i statens utgifter.¹⁵⁵ Fremstillingen over er basert på kildemateriale tilgjengelig i Norge. IMF's arkivmateriale viser imidlertid at flere av direksjonsmedlemmene i IMF under behandlingen av 1966-konsultasjonen med Norge, uttrykte seg negativ til både den norske lavrentepolitikken og den nye kredittloven.¹⁵⁶ Grunnen til at Schweitzer valgte å utelate dette frem kan være flere. Med mindre det var andre kanaler for kommunikasjon, er det derfor sannsynlig at det var avstand mellom sentralbankens oppfatning av IMF's vurderinger – og de synspunkt som IMF direksjonen utvekslet seg i mellom. Den norske penge- og kredittpolitikken skulle imidlertid raskt møte åpen og sterk internasjonal kritikk – og det fra flere hold.

3.2.2 Åpen internasjonal kritikk mot den norske penge- og kredittpolitikken

Den mest entydige og til da kraftigste kritikken mot penge- og kredittpolitikken kom fra OECD i 1967.¹⁵⁷ I rapporten "Capital Markets Study, General Report" som hadde blitt utarbeidet av the Committee for Invisible Transactions, rettet OECD særlig sterkt skyts mot det norske kapitalmarkedet. Rapporten argumenterer for at det norske kapitalmarkedet i realiteten ikke kunne kalles et marked, og at lavrentepolitikken rett og slett stred mot den alminnelige forståelse av hva et marked var.¹⁵⁸ I et brev som fulgte med den nevnte OECD rapporten ble det påpekt at det var kun Hellas og Portugal som hadde en tilsvarende statsstyrt rente som Norge.¹⁵⁹ OECD mente også at penge- og kredittpolitikken var selvmotsigende. I rapporten ble det hevdet at det var irrasjonelt å stimulere økt etterspørsel etter kreditt gjennom et lavrenteregime, for så å gjøre mottiltak i motsett retning ved å redusere tilbudet gjennom kredittrasjonering.¹⁶⁰ Den økonomiske historikeren Espen Sjøilen tolker OECDs kritikk først og fremst ut fra hensynet til ressursallokeringen, der OECD argumenterte for at systemet med kredittrasjonering ikke førte til en effektiv allokering av ressurser.¹⁶¹ Sjøilen viser imidlertid hvordan Finansdepartementet mente at det var vanskelig å finne noe effektivitetsproblem i Norge, ettersom den økonomiske veksten var i overkant av OECD-gjennomsnittet.¹⁶² En

¹⁵⁵ Lie og Venneslan (2010):52.

¹⁵⁶ EBM/66/77, Norway - 1966 Article XIV Consultation, 9/12/1966, IMF Archives. Kun ett direksjonsmedlem, William B. Dale synes å ikke hatt negative innvendinger. William B. Dale var fra USA og ble viseadministrerende direktør i IMF fra 1.mars 1974 til 1.mai 1984.

¹⁵⁷ Knutsen (2007):310.

¹⁵⁸ Knutsen (2007):310.

¹⁵⁹ Lie og Venneslan (2010):101.

¹⁶⁰ Ecklund (1995):11.

¹⁶¹ Sjøilen (1998):207.

¹⁶² Sjøilen (1998):208.

annen økonomisk historiker, Sverre Knutsen, har trukket frem at norske myndigheter viste ingen vilje til å endre på rentepolitikken til tross for OECDs kritikk.¹⁶³

Den endrede statusen som fullverdig medlem fra mai 1967 innebar at Norge ikke lenger var pålagt til mottagelse av konsultasjoner fra IMF og at den norske kronen kunne brukes som betalingsmiddel til IMF for tidligere trekk fra deres reserver.¹⁶⁴ Den første konsultasjonen etter den endrede medlemsstatus kom i 1968. IMF-delegasjonen uttrykte at til tross for en noe lavere vekst enn fjoråret, så var veksten i den norske økonomien tilfredsstillende.¹⁶⁵ IMF's utsendinger påpekte at dette var i samsvar med den allmenne utviklingen i verdensøkonomien, der vekstnivået generelt hadde vært lavere siste året. Delegasjonen pekte også på, som Magnussen hadde gjort ved sist konsultasjon, at det fremdeles var usikkert hvilke innvirkning den kredittloven ville få.¹⁶⁶ IMF-representantene var positive til den bedret konkurransen mellom de private bankene, men uttrykte også eksplisitt et ønske om en mer fleksibel rente. I motsetning til forrige konsultasjon ble rådet også fulgt opp med konkrete forslag til økonomisk politiske tiltak. Delegasjonen foreslo å redusere bindingene mellom den kortsiktige og langsiktige renten ved å gjøre førstnevnte mer elastisk.¹⁶⁷ Et slikt tiltak ville gjøre det mulig med en motsyklisk kortsiktig rente.¹⁶⁸

Rentespørsmålet ble også et sentralt tema på IMF's direksjonsmøte om konsultasjonen med Norge høsten 1968. Selv om det var enkelte positive røster, var kritikerne klare i sin sak.¹⁶⁹ Den tyske direksjonsrepresentanten Schleiminger var svært kritisk til det norske penge- og kredittpolitiske systemet. Han mente at det lave rentenivået kunne bli et stort problem for Norge. Store forskjeller mellom renten innenlands og utenlands vil virke veldig forstyrrende på det innenlandske obligasjonsmarkedet uttrykte han. Schleiminger gikk derfor tydelig inn for at rentenivået i Norge burde høynes.¹⁷⁰ Som representant for de nordiske land gikk Torben

¹⁶³ Knutsen (2007):310.

¹⁶⁴ St. meld. nr. 23(1967-68):4-5.

¹⁶⁵ SM/68/134, Norway, Staff Report - 1968 Article -VII1 Consultation, 8/6/1968, IMF Archives.

¹⁶⁶ SM/68/134, Norway, Staff Report - 1968 Article -VII1 Consultation, 8/6/1968, IMF Archives.

¹⁶⁷ SM/68/134, Norway, Staff Report - 1968 Article -VII1 Consultation, 8/6/1968, IMF Archives.

¹⁶⁸ Høyere rente i oppgangskonjunktur og lavere rente i nedgangskonjunktur.

¹⁶⁹ Igjen var det den tidligere nevnte Dale som var særlig positivt innstilt til den norske politikken. Dale påpekte her at han var positiv til den nye kredittloven fordi den fremmer sterkere konkurranse mellom kredittinstitusjonene enn systemet med samarbeidsavtaler gjorde, men ønsket at videre arbeid for å øke konkurransen mellom bankene var nødvendig. Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II, Møtereferat fra Executive board møte den 18. september 1968.

¹⁷⁰ Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II, Møtereferat fra Executive board møte den 18. september 1968.

Friis¹⁷¹ sterkt ut å forsvare Norges økonomiske politikk. Han sa at det ikke overrasket noen at Schleiminger ville føle seg ”puzzled” over at Norge ikke hadde valgt å bruke en mer fleksibel rente som virkemiddel i penge- og kredittpolitikken. Friis poengterte at uansett hvordan vurderingen av norsk økonomisk politikk måtte ende så kunne man ikke legge skjul på at politikken hadde gitt gode resultater for norsk næringsliv (spesielt fiske og sjøfart), som dermed virket positivt for det norske folk.¹⁷² Han avsluttet med å svare Schleiminger ved å sitere Henrik Ibsen: ”Den sterkeste mand i verden, der er ham, som står mest alene”.¹⁷³ Norge var imidlertid ikke alene om å oppleve en voldsom eskalering av prisene, og 1970-tallet skulle vise seg som et tiår der inflasjonskontroll ble en overordnet målsetting i de fleste vestlige land.

3.2.3 Inflasjonsproblemer gir IMF nye argumenter

April 1970 ble det holdt ett nytt konsultasjonsmøte i Norge. Situasjonen var betraktelig endret siden forrige møte. Norge hadde en vekst i BNP på under tre prosent i 1968 (som var lavt til å være på 1960-tallet), investeringsraten hadde gått betydelig ned og inflasjonen var ventet å øke opp til ti prosent dette året, en dramatisk økning fra beskjedne 2,5 prosent i foregående år.¹⁷⁴ Delegasjonen fra IMF foreslo at finanspolitikken måtte strammes inn for å hindre videre økning i underskuddet på utenriksbalansen.¹⁷⁵ Norge hadde også på slutten av 1960-tallet hatt store problemer med obligasjonsmarkedet. De fastsatte rentevilkårene var lave.¹⁷⁶ I 1967 stoppet nesten all handel av obligasjoner i Norge.¹⁷⁷ På grunn av disse problemene innførte Borten-regjeringen høsten 1969 privatbankenes plasseringsplikt i obligasjonsmarkedet.¹⁷⁸ Konsultasjonsgruppen fra IMF foreslo midlertidig:

” For a country aiming at a very high rate of investment, a steady adaptation of interest rates can surely help as an additional regulator; and if investment is to grow as planned, the bond market must be kept attractive to investors. Extra force is given to these considerations by the rather more rapid rise in prices which now seems to characterize the Norwegian as well as the international scene.”¹⁷⁹

¹⁷¹ Direktør i Danmarks Nationalbank og medlem av IMF's styre som representant for de nordiske land.

¹⁷² Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II, Friis avsluttende bemerkninger til Executive board møte den 18. september 1968.

¹⁷³ Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II, Friis avsluttende bemerkninger til Executive board møte den 18. september 1968.

¹⁷⁴ Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II, Final Statement 19.april.1970.

¹⁷⁵ Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II, Final Statement 19.april.1970.

¹⁷⁶ Intervju med Førland 4.12.2010.

¹⁷⁷ Knutsen (1998):165.

¹⁷⁸ Knutsen (1998):166.

¹⁷⁹ Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II, Final Statement 19.april.1970.

I Norge betegnet finanspolitikken et ønske om å holde høyst mulig investeringsrate ifølge IMF-delegasjonen, som ønsket at fokuset til finanspolitikken heller skulle rettes mot kontroll av privat konsum.¹⁸⁰ Dette var trolig for å få kunne kontrollere inflasjonen. Som forklart kapittel 2 var lav inflasjon et av hovedpunktene til IMF i deres rådgivning for lands økonomiske politikk. ”Osloskolens” syn var å stimulere økonomien gjennom privat konsum. Nå påpekte IMF at denne politikken ikke var ønskelig. I 1970 ble statsbudsjettet rekordhøyt. Mye av grunnen var skattereformen som skulle gjennomføres dette året. Denne reformen skulle rette fokuset over på indirekte beskatning.¹⁸¹ Samtidig økte naturlig nok også de nominelle verdiene på statsbudsjettet i takt med inflasjonen.

Som ved tidligere behandlinger i direksjonen, uttalte Dale uttalte seg positiv om Norges utvikling.¹⁸² Dale argumenterte for at plasseringsplikten i obligasjonsmarkedet hadde styrket penge- og kredittpolitikken i Norge. Flere fra direksjonen fremmet andre synspunkt. Den tyske vararepresentanten Fuenfgelt mente at utsiktene til en snarlig bedring i norsk økonomi ikke var særlig gode ettersom ekspansiv finanspolitikk og høyt lønnsoppgjør ville være inflasjonsdrivende. For å unngå dette måtte ikke bare finanspolitikken, men også pengepolitikken strammes godt inn.¹⁸³ Fuenfgelt påpekte at lavrentepolitikken gjorde dette vanskelig, og også førte til mindre effektiv allokering av ressurser i det lange løp.¹⁸⁴ Den nederlandske representanten Piet Lieftinck støttet hovedpoengene til Fuenfgelt, men var enda krassere i sin kritikk mot den norske penge- og kredittpolitikken. På grunn av den ekspansive finanspolitikken var det helt nødvendig med en stram penge- og kredittpolitikk påpekte han. Lieftinck hadde ikke tro på at dette var mulig i Norge med den lave renten og de virkemidlene som de hadde til disposisjon. Han ønsket etter egne ord en ”modernisering” av penge- og kredittpolitikken i Norge.¹⁸⁵

Representantene fra IMF-delegasjonen som var til stede på direksjonsmøte deltok også i diskusjonen. Kildematerialet fra IMF's arkiv gir ingen indikasjon på at de hadde innvendinger mot kritikken som var rettet mot penge- og kredittpolitikken. Samtidig kommer det også frem av møtereferatet at delegasjonen hadde hatt samtaler med statsminister Borten. Borten hadde

¹⁸⁰ Riksarkivet, Norges Bank, Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II, Final Statement 19.april.1970.

¹⁸¹ Sjøilen (1998):264.

¹⁸² 7.august 1970 ble konsultasjonen mellom IMF og Norge diskutert i IMF direksjonen. Dale påpekte at Norge måtte stramme inn sin finanspolitikk i 1971, men hadde tro på at den økonomiske utviklingen ville ta seg opp igjen. EBM/70/75, Norway - 1966 Article XIV Consultation, 8/7/1970, IMF Archives.

¹⁸³ EBM/70/75, Norway - 1966 Article XIV Consultation, 8/7/1970, IMF Archives.

¹⁸⁴ EBM/70/75, Norway - 1966 Article XIV Consultation, 8/7/1970, IMF Archives.

¹⁸⁵ EBM/70/75, Norway - 1966 Article XIV Consultation, 8/7/1970, IMF Archives.

ifølge representantene fortalt dem at myndighetene i Norge tok den sterke prisveksten svært seriøst, men at det var en bevisst strategi ikke å snakke for høyt om inflasjonsproblemene i frykten for at det da ville bli en selvoppfyllende profeti.¹⁸⁶

3.2.4 Intensivering av den ytre kritikken av penge- og kredittpolitikken

I 1971 gikk Borten-regjeringen av og Bratteli-regjeringen tok over.¹⁸⁷ Under 1971-konsultasjonsmøte hadde Knut Getz Wold, den nye finansminister Ragnar Christiansen og handels og skipsfartsministeren Per Kleppe uttrykt stor urolighet over det internasjonale pengesystemet og faren for stagnasjon i verdenshandelen.¹⁸⁸ De første sprekkene i Bretton Woods systemet¹⁸⁹ begynte å vise tidlig på 1960-tallet ifølge Historikeren Gianni Toniolo.¹⁹⁰ Grunnen til urolighetene var generell misstillit til gull-dollar vekselsystemet. Videre utover 1960-tallet var det også økende press på gullprisen som da naturlig også presset dollaren.¹⁹¹ Ifølge Harold James var hovedproblemene redselen for reduseringen av reservene i mange land, og makthavernes respons til dette problemet.¹⁹² I 1971 gikk president Nixon ut og erklærte opphør av vekselen av dollar til gull. 12.mars 1973 var Bretton Woods systemet over.

Før konsultasjonsmøtet startet informerte Einar Magnussen lederen for IMF-delegasjonen, Frede Ponsen, om at norske myndigheter ikke så på underskuddet på driftsbalansen som et stort problem.¹⁹³ Magnussen viste til at tidligere underskudd i ettertid hadde vist seg ikke å ha skapt problemer, og at OECDs prognoser for økonomisk utvikling var lovende. Magnussen trakk også frem det faktum at full sysselsetting fremdeles var en overordnet politisk målsetting. Myndighetene fryktet derfor at innstramninger kunne føre til økt arbeidsledighet, som var politisk uakseptabelt i Norge.¹⁹⁴

¹⁸⁶ EBM/70/75, Norway - 1966 Article XIV Consultation, 8/7/1970, IMF Archives.

¹⁸⁷ Det var uenighet blant de borgerlige partiene rundt EEC-spørsmålet, offisielt gikk Borten regjeringen av på grunn av en lekkasje av en rapport, som omhandlet EEC-medlemskap, fra Statsministerens kontor

¹⁸⁸ De hadde alle også bedt IMF om på best mulig måte jobbe for å redusere uordenen i verdenshandelen, og ønsket at IMF skulle ta kontroll over forhandlingene med å innføre et nytt system. Memorandum, L. A. Whittome to the Managing Director November 22, 1971, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

¹⁸⁹ Bretton Woods systemet henviser her til den forpliktelsen hvert av de deltagende land hadde til å føre en pengepolitikk som opprettholdt en fast vekselskurs for sin valuta målt i forhold til gull, samt IMF's evne til å tre støttende til ved midlertidige avvik i betalingsbalansene landene imellom.

¹⁹⁰ Toniolo (2005):354-355.

¹⁹¹ Toniolo (2005):377.

¹⁹² James (1996):175.

¹⁹³ Memorandum for Files, from H. Ponsen October 29, 1971, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

¹⁹⁴ Memorandum for Files, from H. Ponsen October 29, 1971, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

Under det første offisielle møtet mellom IMF-delegasjonen og Norges Bank problematiserte IMF-delegasjonen at kredittekspansjonen de to siste årene hadde blitt langt større enn myndighetene hadde planlagt.¹⁹⁵ Overskridelsen fra kredittbudsjettet i forhold til registrert kreditttilførsel var på hele 21 prosent i 1969 og 9.5 prosent i 1970.¹⁹⁶ Magnussen svarte at den spesielt ekspansive finanspolitikken førte til høy etterspørsel etter kreditt, og at sentralbanken rett og slett ikke hadde sterke nok virkemidler til disposisjon for å kunne svare på kredittekspansjonen.¹⁹⁷

Den nye nestlederen i Norges Bank, Hermod Skånland, gav uttrykk for et annet synspunkt på penge- og kredittpolitikken i Norge enn hva Magnussen gjorde.¹⁹⁸ Skånland mente at redusert vekst i industrien burde følges opp å redusere reservekravet.¹⁹⁹ Den nye sentralbanksjefen, Knut Getz Wold, uttrykte støtte for dette resonnementet²⁰⁰ Skånland mente at den største utfordringen for norsk økonomi var de økte lønnskostnadene. Her argumenterte han for at lønningene til norske arbeidere sannsynligvis ville stige raskere enn i andre land.²⁰¹ Økte arbeidskostnader ville innebære tap av konkurransekraft, og Skånland tok til orde for et økt fokus på inntektspolitikk for å bremse den uønskede utviklingen.²⁰²

IMF-delegasjonen var uenig med Skånlands resonnementer, og argumenterte for at penge- og kredittpolitikken burde holdes restriktiv frem til utfallet av neste lønnsoppgjør var klart. Dersom det ble vist måtehold i lønnsoppgjøret, kunne en vurdere å slakke litt på tøylene til penge- og kredittpolitikken. Kombinasjonen av ekspansive krefter i penge- og kredittpolitikken og et høyt lønnsoppgjør i ville derimot kunne føre til enda større inflasjonsproblemer.²⁰³ Delegasjonen argumenterte for at det beste var om rentestrukturen ble lagt mer i retning av en markedsbasert rente, men dette var ikke deres største urolighet dette

¹⁹⁵ Minutes of Meeting No. 4, Held at the Bank of Norway, November 2, 1971, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

¹⁹⁶ Norges Banks Skriftserie nr 17. "Norske Kredittmarkeder. Norsk Penge- og Kredittpolitikk". Oslo 1989. Se figur 3.1

¹⁹⁷ Minutes of Meeting No. 4, Held at the Bank of Norway, November 2, 1971, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

¹⁹⁸ Minutes of Meeting No. 8, Held at the Bank of Norway, November 4, 1971, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

¹⁹⁹ Minutes of Meeting No. 8, Held at the Bank of Norway, November 4, 1971, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

²⁰⁰ Memorandum for Files, from E. Brehmer, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

²⁰¹ Minutes of Meeting No. 8, Held at the Bank of Norway, November 4, 1971, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

²⁰² Minutes of Meeting No. 8, Held at the Bank of Norway, November 4, 1971, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

²⁰³ 1971 Consultations with Norway, Concluding Remarks of the Fund Mission, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

året.²⁰⁴ De anså urolighetene i valutasystemet som en høy prioritet og bekreftet at de skulle bringe videre norske myndigheters bekymring for valutasystemet til direksjonen i IMF. Utover høsten 1971 var det hovedsakelig 10-landsgruppen av industrialiserte land som forhandlet om nye fastkurser.²⁰⁵ Norge var ikke med i denne gruppen, selv om utfallet ville få store konsekvenser for en liten økonomi med så stor utenrikshandel som den norske.

Erik Brofoss som nå hadde blitt utpekt som nordisk representant i IMF-direksjonen var ikke til stede under konsultasjonsmøtet, men under direksjonens behandling av konsultasjonen med Norge uttrykte han seg sterkt uenig i de vurderingene delegasjonen hadde gjort. Brofoss påpekte at Norge hadde, i motsetning til andre OECD land, vekst med så å si full sysselsetting, og han var helt uenig med delegasjonen angående lavrentepolitikken.²⁰⁶ Brofoss spurte:

”When the British authorities find themselves compelled to raise drastically the level of interest rates because they are faced by alarming deficits on current accounts and threatened with capital outflows, why should we too raise our interest rates when we are not faced with the same problems? Just because countries with large-scale unemployment, considerable unused capacity, and an atmosphere of pessimism lower interest rates in an effort to stimulate their economies, why should we do so too when we are maintaining economic activity at full employment levels?”²⁰⁷

Radcliffe-rapporten ble brukt som argument for at den langsiktige renten skulle holdes lav.²⁰⁸ Brofoss mente at det ikke eksisterte empiri som viste at land med, etter hans ord, ”uberegnelig fleksibilitet” klarte seg bedre enn land med lav stabil rentepolitikk.²⁰⁹ Ifølge Jon Solheim²¹⁰, som jobbet i IMF samtidig med Brofoss, var det vanlig at Brofoss hadde nokså krasse innlegg, spesielt mot land som førte en økonomisk politikk med monetaristiske innslag.²¹¹ Den tyske vararepresentanten Fuenfgelt argumenterte mot Brofoss. Hun la vekt på inflasjonsproblemer i forhold til de kommende lønnsoppgjørene, og var uenig i argumentene Brofoss brukte for å forsvare lavrentepolitikken.²¹² En mer fleksibel rentepolitikk vil gi enda et virkemiddel til å styre økonomien i ønskelig retning, og det ville føre til bedre allokering av

²⁰⁴ 1971 Consultations with Norway, Concluding Remarks of the Fund Mission, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #1, IMF Archives.

²⁰⁵ Kleivset (2010):21-22. For utdyping av disse forhandlingene og Smithsonian-avtalen se Kleivsets masteroppgave.

²⁰⁶ EBM/72/17, Norway – 1971 Article VIII Consultation, 2/28/1972, IMF Archives.

²⁰⁷ EBM/72/17, Norway – 1971 Article VIII Consultation, 2/28/1972, IMF Archives.

²⁰⁸ EBM/72/17, Norway – 1971 Article VIII Consultation, 2/28/1972, IMF Archives.

²⁰⁹ EBM/72/17, Norway – 1971 Article VIII Consultation, 2/28/1972, IMF Archives.

²¹⁰ Jon Solheim var ferdig utdannet ved UiO i 1970. Kommer tilbake til Solheim i neste kapitlet.

²¹¹ Intervju med Solheim 27.01.2011

²¹² EBM/72/17, Norway – 1971 Article VIII Consultation, 2/28/1972, IMF Archives.

resursene i Norge. Videre påpekte hun at endringer i den langsiktige renten ikke var så utforsigbar som Brofoss fremstilte de som.²¹³

Den nederlandske representanten Piet Lieftinck var mer moderat, men støttet hovedsynspunktene til Fuenfgelt.²¹⁴ Han konkluderte med at hvis Norge skulle bli medlem av EEC var det helt nødvendig å legge om rentepolitikken. Det var nå med andre ord ikke bare direksjonen i IMF som uttrykte skepsis til penge- og kredittpolitikken i Norge, men også IMF-delegasjonen ønsket en omlegging av virkemiddelbruken. Den norske penge- og kredittpolitikken var dermed under stadig større press, og i neste fase skulle også kritikere fra den indre sirkel komme ta til orde for en retningsendring i den økonomiske politikken.

3.2.5 Indre kritikk

I 1973 kom en ny delegasjon fra IMF til Norge for å gjennomføre konsultasjonsmøte. Under gjennomgangen av de makroøkonomiske nøkkeltall, ble det trukket frem at selv om det var en viss nedgang i den økonomiske veksten, hadde norsk økonomi likevel høyere vekst enn deres største handelspartnere. Tilstandsrapporten kunne også vise til lav arbeidsledighet, og ikke minst at etter flere år med handelsunderskudd så hadde Norge nå fått en positiv handelsbalanse.²¹⁵ Selv om de nevnte indikatorene tilsa at norsk økonomi gjorde det relativt godt i en turbulent verdensøkonomi, var det først og fremst de prisdrivende prosessene som opptok sentralbankens toppledelse i møtet med IMF-delegasjonen.

Kildematerialet viser at Skånland var svært bekymret for at ytterligere ekspansive lønnsoppgjør kunne skape enda høyere inflasjon i Norge, og at han var usikker i forhold til muligheten å stramme inn med de gjeldende virkemidler.²¹⁶ Disse bekymringene delte også Einar Magnussen. Han problematiserte i tillegg konsekvensene av det uregulerte, eller såkalte ”gråmarkedet” for kreditt, hadde for penge- og kredittutviklingen i Norge. Stor etterspørsel etter kreditt ville føre til høy aktivitet i dette markedet ifølge Magnussen.²¹⁷ Av denne grunn trodde han at penge- og kredittutviklingen ville bli for ekspansiv.

²¹³ EBM/72/17, Norway – 1971 Article VIII Consultation, 2/28/1972, IMF Archives.

²¹⁴ EBM/72/17, Norway – 1971 Article VIII Consultation, 2/28/1972, IMF Archives.

²¹⁵ Memorandum, E. Brehmer to The Managing Director June 19, 1973, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #2, IMF Archives.

²¹⁶ Norway–1973 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No. 6, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #2, IMF Archives.

²¹⁷ Norway–1973 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No. 6, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #2, IMF Archives.

1973 skulle vise seg å bli ett av årene med høyest overskridelse på kredittbudsjettet siden innføringen av kredittloven i 1966. Rammene ble satt på 10.3 milliarder kroner, men ved årets utgang var det reelle kredittvolumet på hele 12.8 milliarder.²¹⁸ Det var en overskridelse på nesten 25 prosent. Magnussen ble spurt av IMF-delegasjonen om hans synspunkt på virkemidlene for penge- og kredittpolitikken i Norge. Han svarte at han skulle lede et nytt utvalg (Magnussen-utvalget) som nylig var oppnevnt.²¹⁹ Her var det ifølge han selv et visst ønske om å gå over til en mer fleksibel rente på statsobligasjoner, men at han likevel hadde liten tro på at mer fleksibel rente på statsobligasjoner ville være politisk akseptabelt.²²⁰ Skånlands og Magnussens innspill i møtet med IMF kan tolkes på flere måter. Sett i sammenheng med tidligere konsultasjoner, fremstår de imidlertid som de første innslagene av åpen kritikk fra sentralbanken i forhold til det norske styringsregimet for penge- og kredittpolitikken i den forstand at begge innlegg gav uttrykk for frustrasjon over ikke å ha gode nok virkemidler tilgjengelige for å styre penge- og kredittpolitikken i ønsket retning.

IMF-delegasjonen oppsummerte konsultasjonen med igjen å trekke frem de positive makroøkonomiske resultatene, og fremhevdde også at Norge i 1972 hadde fortsatt å styrke sine valutareserver fra et allerede godt utgangspunkt.²²¹ De var likevel bekymret over den høye inflasjonen i Norge, som på sikt kunne føre til tap i konkurransekraft for norsk næringsliv.²²² Det ble også påpekt at manglende tilstramming av finanspolitikken førte til ekstra påkjenning for penge- og kredittpolitikken. De var likevel fornøyd med at det ikke ble nølt når ”vår tiltakene” ble bestemt at skulle gjennomføres samme år.²²³ ”Vår tiltakene” var innføringen av sekundærreservekravet puss en liten økning i primærreservekravet.²²⁴ Representantene fra IMF uttalte:

²¹⁸ Norges Banks Skriftserie nr 17. ”Norske Kredittmarkeder. Norsk Penge- og Kredittpolitikk”. Oslo 1989. Se figur 3.1

²¹⁹ Norway–1973 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No. 6, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #2, IMF Archives.

²²⁰ Norway–1973 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No. 6, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #2, IMF Archives.

²²¹ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.1.73 – 31.10.75. Mappe B 1.6.73 – 31.12.73. Referat fra møtet 8.juni 1973.

²²² Omleggingen av skattesystemet i 1970 talte for nesten halvparten av økningene i konsumprisene, som var på 26 prosent i perioden 1972 til 1972 ifølge delegasjonen. Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.1.73 – 31.10.75. Mappe B 1.6.73 – 31.12.73. Referat fra avslutningsmøtet 8.juni 1973

²²³ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.1.73 – 31.10.75. Mappe B 1.6.73 – 31.12.73. Referat fra avslutningsmøtet 8.juni 1973.

²²⁴ Norway–1973 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No. 6, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #2, IMF Archives.

”Although supplementary reserve requirements are a blunt instrument, we see the need to apply them as a temporary instrument. We welcome the intention to continue the course of restrictive credit policy also in 1974 – possibly with a different mix of instruments.”²²⁵

Selv om det først ble påpekt at penge- og kredittpolitikken i Norge i 1973 fungerte bra mente representantene at politikken burde legges om. De forklarte videre med:

”You possess a system of capital regulation. We understand that this system has worked satisfactorily in the past. But it has loopholes and we note that it has certainly not become easier for you to cope with “unregulated” capital flows under the present narrow margin arrangements. In our view the task of the monetary authorities in coping with this problem could be enhanced if it were possible to adjust domestic short-term interest rates to developments abroad. Some flexibility exists with respect to interbank rates but at present the authorities have no possibility of influencing these rates. We believe that the evolution of a regular market for forward foreign exchange is worth study.”²²⁶

Den norske penge- og kredittpolitikken ble dermed nå kritisert fra både ytre og indre hold. Sentralt i IMF, under direksjonsbehandlingen av konsultasjonsrapporten om Norge, kan det imidlertid synes som om kritikken ble tonet ned. Ifølge et brev Brofoss sendte til de nordiske medlemmene av guvernørrådet i IMF, om debatten i styret, falt det mange lovord om norsk etterkrigspolitikk i alminnelighet, og særlig om politikken i 1971/72.²²⁷ Bare Schleiminger kom med noen kritiske kommentarer om rentepolitikken i Norge ifølge Brofoss.²²⁸ I innlegget til Brofoss under Executive Board møtet 10. oktober 1973, nevnte Brofoss debatten om norsk rentepolitikk. Brofoss gjentok argumentet:

”In many consecutive consultations there has been a running discussion between the Fund missions and Norwegian officials on the use of the rate of interest. The Norwegian side has maintained that there is no good reason why interest rates in Norway are to be raised simply because other countries have problems we do not have.”²²⁹

Det kan selvsagt tenkes at Brofoss, som selverklært tilhenger av lavrenteregimet, hadde særlig interesse av å gi en positiv fremstilling av hvordan den norske politikken ble diskutert i IMF. Samtidig viser imidlertid møtoreferatet at bortsett fra Schleimingers nevnte innvendinger ble dette utspillet ikke kritisert.²³⁰ Referatet forteller imidlertid også at sentrale kritikere som Lieftinck og Fuenfgelt ikke var til stede under dette møtet. Ettersom Brofoss nå satt i IMF's direksjon, viste han at det var samsvar mellom liv og lære. I sin tid i den norske sentralbanken

²²⁵ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.1.73 – 31.10.75. Mappe B 1.6.73 – 31.12.73. Referat fra avslutningsmøtet 8.juni 1973.

²²⁶ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.1.73 – 31.10.75. Mappe B 1.6.73 – 31.12.73. Referat fra avslutningsmøtet 8.juni 1973.

²²⁷ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.1.73 – 31.10.75. Mappe B 1.6.73 – 31.12.73. Brev fra Brofoss til Nordiske Governors i IMF

²²⁸ Dette var ikke første gang, som vist i tidligere hadde han også i 1968 et kritisk syn på den norske rentepolitikken.

²²⁹ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.1.73 – 31.10.75. Mappe B 1.6.73 – 31.12.73. Ferdigstilt forberett innlegg Brofoss hadde til Executive Board 10.10.1973

²³⁰ EBM/73/95, Norway – 1973 Article VIII Consultation, 10/10/1973, IMF Archives.

hadde han nemlig oppfordret sterkt yngre økonomer om å utvide sin erfaringshorisont gjennom å søke opphold i internasjonale organisasjoner.

3.3 Utvidelse av erfaringshorisonten – utenlandsopphold

I perioden 1965-1973 var det flere fra Norges Bank som hadde utenlandsopphold i forskjellige internasjonale organisasjoner gjennom etablerte utvekslingsavtaler.²³¹ I dette kapitlet skal fokuset rettes mot Johan Frøland, Einar Magnussen, John Petter Holter, Jon Tvedt, Einar Martin Forsbak, Leif Eide og Odd Nordhus. Bortsett fra Nordhus²³² jobbet alle disse i Pengepolitisk avdeling i perioden som undersøkes i dette kapitlet, og alle hadde før eller under denne perioden hatt utenlandsopphold i IMF eller andre internasjonale organisasjoner.

Karrierevalget gjorde at de fikk møte økonomer fra ulike miljøer, og fikk nye erfaringer. Erik Brofoss var som nevnt pådriver for at de unge økonomene i banken skulle ha et utenlandsopphold. Gjennom intervju hevder en av disse, Johan Frøland, at grunnen til at Brofoss sørget for at de unge økonomene fikk arbeide noen år i internasjonale organisasjoner var at Brofoss var opptatt av at økonomene fikk impulser fra andre økonomiske miljø.²³³ Tranøy antar at den reguleringsvennlige utdannelsen ved UiO gav økonomene svak pengeteoretisk ”ballast”, og at dette gjorde nye kandidater lite ”motstandsdyktige” mot reguleringsfiendtlige og mer erfarne kolleger i de multinasjonale organisasjonene.²³⁴ I denne sammenheng ble følgelig Sosialøkonomisk institutt nærmest for en marginal kunnskapsinstitusjon å regne.

3.3.1 Einar Magnussen

Einar Magnussen ble uteksaminert som cand.oecon. fra UiO våren 1957. Han begynte i Norges Bank samme år, og han hadde et opphold i Finansdepartementet fra 1960 til 1961. Fra 1962 jobbet han i IMF som økonom frem til 1965 da han returnerte til Norges Bank. Magnussen var også aktiv i Arbeiderpartiet, og ble utpekt som statssekretær i Handelsdepartementet i 1973. Det påfølgende året ble han utnevnt som konstituert Handelsminister, en posisjon han beholdt frem til 1976.²³⁵ I perioden 1976-1979 jobbet han som direksjonsmedlem i Verdensbanken. Einar Magnussen var i perioden 1970 til 1977

²³¹ Se kapittel 1.

²³² Nordhus jobbet i Valutaavdelingen.

²³³ Intervju med Frøland 4.12.2010

²³⁴ Tranøy (1993):170.

²³⁵ Store norske leksikon http://snl.no/Einar_Magnussen nedlastet: 24.04.2011

direktør i Pengepolitisk avdeling i Norges Bank.²³⁶ Det treårige oppholdet i IMF kom altså tidlig i hans karriere, og i det følgende skal vi se nærmere på noen av de erfaringene han gjorde seg der og da med særlig vekt på penge- og kredittpolitiske vurderinger.

Magnussen jobbet i European Department, i IMF, og deltok blant annet på to konsultasjonsmøter med Danmark. Det første konsultasjonsmøte Magnussen var med på som delegasjonsmedlem var i 1962. Danmark hadde da hatt høy økonomisk vekst de siste årene, men etterspørselsveksten var større. Dette førte til press i økonomien, som Danmark møtte med å øke diskontorenten fra 5,5 til 6,5 prosent.²³⁷ Danmark hadde en penge- og kredittpolitikk som var mer fleksibel enn den norske, og denne fleksibiliteten roste representantene fra IMF. Det påfølgende året var Magnussen med på et nytt konsultasjonsmøte med Danmark. Med strammere finanspolitikk og markedsoperasjoner²³⁸ fra sentralbanken i Danmark ble utlånsveksten til bankene redusert.²³⁹ Diskontorenten ble derfor også satt ned til seks prosent. Innstramningen var vellykket, men det ble uttrykt fra dansk hold at markedsoperasjonene til sentralbankens var kostbare og at flere virkemidler var ønskelig. Hovedsakelig mente de at likviditetsreservekrav kunne hjelpe når utenlandsk kreditttilførsel skapte for stort press.²⁴⁰ Som vi har sett og skal se senere i kapittelet var Magnussen på begynnelsen av 1970-tallet, og kanskje tidligere, en som argumenterte for en mer markedsorientert penge- og kredittpolitikk. Det er ikke umulig at hans erfaringer under oppholdet i IMF, og kanskje spesielt under konsultasjonsmøtene med Danmark, kan ha bidratt til dette.²⁴¹

3.3.2 John Tvedt

John Tvedt var ferdig utdannet sosialøkonom fra UiO i 1962, og startet i Norges Bank samme år. I 1965 begynte han et opphold ved IMF i Washington, og returnerte til Norges Bank i 1967. I IMF jobbet han, som de fleste fra Norges Bank, i European Department.²⁴² Tvedt deltok på fem konsultasjoner med IMF. Han var i Danmark i 1965, i Norge og Spania i 1966,

²³⁶ Se vedlegg Pengepolitisk avdeling. Han hadde også tjenestefri (Handelsdepartementet) i store deler av denne perioden.

²³⁷ SM/62/72, Cor.1, Denmark - 1962 Article XIV Consultations, 9/7/1962, IMF Archives.

²³⁸ Kjøp og salg av verdipapirer av sentralbanken for å "justere" bankenes likviditet.

²³⁹ SM/64/7, Denmark - 1963 Article XIV Consultations, 1/24/1964, IMF Archives.

²⁴⁰ SM/64/7, Denmark - 1963 Article XIV Consultations, 1/24/1964, IMF Archives.

²⁴¹ Dette punktet vil bli diskutert nærmere under diskusjonen om Magnussen-utvalgets rapport senere i dette kapittelet.

²⁴² Alan Whittome, direktøren i denne avdelingen, var veldig godt fornøyd med hans arbeid. I et brev til Brofoss omtalte han Tvedt som stille, men den mest kompetente økonomen IMF hadde fått fra Norges Bank. Letter from L. A. Whittome to E. Brofoss April 21, 1966, Exchange Restrictions Consultations (Art.XIV)1965/66, Central Files Box #385 File #1, IMF Archives.

og Australia og New Zealand i 1967. I denne sammenheng er det særlig konsultasjonen med Danmark, Norge og Spania som vil være av interesse, mens Australia og New Zealand av hensyn til både relevans og oppgavens omfang ikke vil bli nærmere diskutert her.

Danmark hadde i 1965 hatt en liten reduksjon i den økonomiske veksten, men veksten var fremdeles høy. Det som IMF-delegasjonen var mest bekymret for var i vekst i inflasjonen samtidig som Danmark begynte å bygge opp et underskudd på handelsbalansen. Arbeidsledigheten var nærmest lik null. Isolert sett var det et positivt tegn, men det måtte ikke bli lagt som mål at dette skulle fortsette, fordi det kunne skape høy inflasjon.²⁴³ Finanspolitikken burde strammes inn. Den var ifølge IMF delegasjonen for ekspansiv, mens penge- og kredittpolitikken var for stram. Derfor anbefalte de å stramme inn finanspolitikken slik at de danske myndighetene ikke trengte å føre en like stram penge- og kredittpolitikk.²⁴⁴ Virkemidlene til penge- og kredittpolitikken fungerte bra i Danmark ifølge IMF-delegasjonen. Danmark hadde en mer fleksibel rente enn Norge på dette tidspunktet. Om Tvedt var helt enig i delegasjonens betraktning av den danske økonomien og dens råd er ikke sikkert, men han fikk erfare hvordan en fleksibel rente fungerte som virkemiddel i penge- og kredittpolitikken.

Tvedt fikk muligheten til å se Norges økonomiske politikk utenfra gjennom konsultasjonsmøtet i 1966. Dette ble drøftet tidligere i kapittelet. Her fikk Tvedt være med å diskutere den nye kredittloven. Fra norsk side fikk han høre at Einar Magnussen uttalte skepsis i forhold til den nye loven. I direksjonsmøtemøte i IMF om den norske konsultasjonen uttalte også flere seg negativt, men dette kom, som nevnt, sannsynligvis ikke klart frem til økonomene i Norges Bank fordi daværende administrerende direktør i IMF, Pierre-Paul Schweitzer presenterte et annet bilde til Brofoss enn hva referatet fra møte gjorde. Tvedt var imidlertid ikke møteberettiget på direksjonsmøtet, og dersom han kjente til diskusjonen som skjedde her måtte det eventuelt ha vært gjennom andre kanaler,

Spania slet i midten av 1960-tallet med høy inflasjon. IMF-delegasjonen la frem flere tiltak som de spanske myndighetene burde gjennomføre for å få ned inflasjonen, men ikke et eneste av tiltakene var rettet mot penge- og kredittpolitikken.²⁴⁵ Grunnen til dette er sannsynligvis at Spania det siste året hadde klart å redusere inflasjonen og de hadde også strammet inn penge- og kredittpolitikken hovedsakelig ved å øke renten.²⁴⁶ Spania brukte renten aktivt i sin

²⁴³ SM/66/6, Denmark - 1965 Article XIV Consultations, 1/12/1966, IMF Archives.

²⁴⁴ SM/66/6, Denmark - 1965 Article XIV Consultations, 1/12/1966, IMF Archives.

²⁴⁵ SM/67/45, Spain – 1966 Article XIV Consultation, 4/17/1967, IMF Archives.

²⁴⁶ SM/67/45, Spain – 1966 Article XIV Consultation, 4/17/1967, IMF Archives.

økonomiske politikk, og Tvedt kunne se at virkemiddelet fikk tilegnet effekt. Av de tre delegasjonsbesøkene Tvedt deltok på under sitt opphold i IMF som er analysert her, kunne han på to av disse se at renten ble aktivt brukt som virkemiddel, noe som skapte aksept hos IMF. Norge ble derimot kritisert nettopp for ikke å bruke rentepolitikken mer aktivt.

3.3.3 Einar Forsbak og Leif Eide

Einar Forsbak og Leif Eide var i perioden 1968-1971 på utvekslingsavtale med IMF i Washington. Einar Forsbak var ferdig utdannet som sosialøkonom ved UiO 1964 og fikk jobb i Norges Bank samme år. Leif Eide fullførte samme utdannelse i 1965. Leif Eide var med på flest konsultasjonsmøter. To med Danmark, ett med Finland og to med Island.²⁴⁷ Under 1969 konsultasjonen med Danmark påpekte IMF delegasjonen at danske myndigheter måtte forsette å stramme inn pengepolitikken. Danmark økte sin diskontorente fra seks til sju prosent i mars og videre til ni prosent i mai 1969. IMF ønsket, på grunn av inflasjonsproblemer, at Danmark også satt inn andre pengepolitiske tiltak.²⁴⁸ Den danske sentralbanken fulgte IMF's råd og iverksatte innstramning i pengepolitikken ved hjelp av markedsoperasjoner, eller retttere sakt ved å slutte med markedsoperasjoner. Frem til september 1969 kjøpte den danske sentralbanken store mengder obligasjoner.²⁴⁹ Dette satte mer penger i omløp, som igjen kunne dra opp inflasjonen. Når den danske sentralbanken trakk seg ut av obligasjonsmarkedet i september fikk dette en innstrammende effekt for pengepolitikken. IMF-delegasjonen var fornøyd med den danske behandlingen av pengepolitikken.²⁵⁰ Leif Eide, som Magnussen og Tvedt, kunne tilegne seg erfaringer fra den danske penge- og kredittpolitikken. Danmark brukte aktivt renteendringer og markedsoperasjoner som virkemiddel.

Einar Forsbak var med to konsultasjonsmøter i Storbritannia. Det første i 1969 og andre i 1970. Begge møtene bar preg av at Storbritannia hadde kommet opp i store økonomiske problemer siste halvdel av 1960-tallet. I 1967 devaluerte de britiske myndighetene pundet på grunn av store underskudd på deres handelsbalanse. Devalueringen fikk ikke helt den ønskede effekten på handelsunderskuddet og videre tiltak for å stramme inn den britiske økonomien ble gjennomført.²⁵¹ Delegasjonen som Forsbak var en del av, var fornøyd med måten Storbritannia klare å stramme inn finanspolitikken på, men la stor vekt på at de britiske

²⁴⁷ Danmark 1969, 1970 Finland 1969 Island 1968, 1970.

²⁴⁸ SM/69/96, Denmark – 1969 Article VIII Consultation, 6/27/1969, IMF Archives.

²⁴⁹ SM/71/18, Denmark - Staff Report for the 1970 Article VII1 Consultation, 1/29/19, IMF Archives.

²⁵⁰ SM/71/18, Denmark - Staff Report for the 1970 Article VII1 Consultation, 1/29/19, IMF Archives.

²⁵¹ SM/69/80, United Kingdom – 1969 Article VIII Consultation, 5/29/1969, IMF Archives.

myndighetene måtte følge med pengepolitiske tiltak.²⁵² Situasjonen til Storbritannia var vanskelig som ble vist med at IMF's beholdning av britiske pund steg kraftig i 1968.²⁵³ Det ble ikke foreslått å gå over til et mer markedsbestemt rentenivå på generelt nivå, men en kraftig innstramning av kredittilbudet og reduksjon i skipseksportssektorens gode lånevilkår.²⁵⁴ De britiske myndighetene viste også tegn under konsultasjonsmøte at de vurderte å legge om penge- og kredittpolitikken i en mer markedsvennlig retning. Dette kan også ha påvirket IMF delegasjonen, og kan forklare hvorfor de ikke eksplisitt sa at Storbritannia måtte gå vekk fra lavrentepolitikken.

Ved neste konsultasjonsmøte mellom IMF og britiske myndigheter hadde inflasjonen steget, noe som IMF delegasjonen, som Forsbak var medlem av, var bekymret for.²⁵⁵ De britiske myndighetene annonserte at de skulle bevege seg vekk fra, etter delegasjonens ord: "the rigid ceilings on bank credit to the private sector".²⁵⁶ Dette var delegasjonen fornøyd med, men de påpekte at dette krevde at Storbritannia fortsatte å kjøre en stram pengepolitikk. Overgangen kunne ført til en stor ekspansjon i lån av den private sektoren, siden tilbudet over lengre tid var lavere enn etterspørselen.

I en senere samtale med Tranøy, kommenterte Forsbak at et tre års langt opphold ved IMF i Washington, der miljøet var preget av sterk regulerings skepsis, var nødt til å prege tenkningen hos relativt unge fagfolk.²⁵⁷

3.3.4 Odd Nordhus

Odd Nordhus ble uteksaminert som cand.oecon. i 1963, og fikk jobb i Norges Bank samme år. Han dro til IMF i 1969 hvor han ble til 1972. I IMF jobbet han hovedsakelig mot Østerrike og Vest-Tyskland. I november-desember 1970 var Nordhus i Østerrike som en del av delegasjonen som skulle gjennomføre konsultasjonsmøter med myndighetene i Østerrike. I Europa var kanskje Østerrike det landet som klarte seg best økonomisk i denne perioden. De hadde lav arbeidsledighet, relativt høy økonomisk vekst og i løpet av 1970 redusert store deler av sitt handelsunderskudd. Det var kun to problemer IMF delegasjonen hadde i forhold til den østerrikske økonomien. For det første så hadde også de fått økt inflasjon, men sammenlignet

²⁵² SM/69/80, United Kingdom – 1969 Article VIII Consultation, 5/29/1969, IMF Archives.

²⁵³ SM/69/80, United Kingdom – 1969 Article VIII Consultation, 5/29/1969, IMF Archives. Storbritannia trakk ut utenlandsk valuta tilsvarende 1,4 milliarder dollar i 1968 for å bøte på problemene med handelsunderskuddet.

²⁵⁴ SM/69/80, United Kingdom – 1969 Article VIII Consultation, 5/29/1969, IMF Archives.

²⁵⁵ SM/70/128, United Kingdom – Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 6/19/1970, IMF Archives.

²⁵⁶ SM/70/128, United Kingdom – Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 6/19/1970, IMF Archives.

²⁵⁷ Tranøy (1993):169.

med andre OECD-land var den liten. Det andre problemet var redselen for at dårlige tider i andre land kunne påvirke også den østerrikske økonomien.²⁵⁸ At det var få problemer i med den østerrikske økonomien kan også ses ved den korte rapporten IMF delegasjonen skrev. De brukte kun litt over en side på å uttrykke sine vurderinger av deres økonomi, som er lite i forhold til de fleste delegasjonene som er undersøkt i denne oppgaven.

Det er vanskelig å plassere den østerrikske økonomiske politikken i et teoretisk økonomisk fagmiljø. IMF-delegasjonen spurte under møte hvilken økonomisk skole myndighetene tilhørte i Østerrike i forhold til pengemengde variabler og effekten av å bruke disse.²⁵⁹ De østerrikske representantene svarte at de ikke tilhørte noen spesiell skole, men de anså det ikke som nødvendig i Østerrike å legge mye vekt på pengetilbudet. De begrepene de anså som viktige for den østerrikske økonomien var bankenes likviditet, og det totale kredittilbudet. Minimums reservekrav var det instrumentet de anså som det viktigste for å kunne styre penge- og kredittpolitikken.²⁶⁰ I Østerrike kunne sentralbanken bruke renten til å styre kredittilbudet, men de anså det selv som relativt lite effektivt, den største effekten til renten mente de selv at den hadde som signaleffekt. En høyere rente gav et signal om at bankene måtte stramme inn. De førte også samtaler med privatbankene i Østerrike for å informere om situasjonen og rådet dem til å holde igjen når dette var nødvendig. Disse samtalene mente de østerrikske myndighetene at fungerte godt.²⁶¹

Det er interessant å se at de østerrikske økonomene virker å ha hatt mange av de samme synspunktene Radcliffe-rapporten og ledelsen i Norges Bank hadde på dette tidspunktet. Økonomene ønsket også å innføre tak på bankenes utlån, men fikk ikke gjennomslag for dette i regjeringen.²⁶² IMF-delegasjonen hadde ifølge rapporten ingen innvendinger mot pengepolitikken som ble ført i Østerrike.²⁶³ En mulig grunn til dette kan være at IMF-delegasjonen ikke ønsket å forstyrre et system som virket å fungere bra. Østerrike hadde også som nevnt en relativt lav inflasjon.

Neste konsultasjon Nordhus var med på var med Vest-Tyskland i 1972. Selv med Vest-Tysklands geografiske nærhet til Østerrike var deres pengepolitikk veldig forskjellig. Vest-

²⁵⁸ SM/71/53, Austria – Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 2/26/1971, IMF Archives.

²⁵⁹ SM/71/53, Austria – Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 2/26/1971, IMF Archives.

²⁶⁰ SM/71/53, Austria – Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 2/26/1971, IMF Archives.

²⁶¹ SM/71/53, Austria – Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 2/26/1971, IMF Archives.

²⁶² SM/71/53, Austria – Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 2/26/1971, IMF Archives.

²⁶³ Det er ikke gjennomført søk i møtereferatene under konsultasjonen, eller IMF direksjonens behandling av rapporten. Det er mulig at det kan finnes kritikk av penge- og kredittpolitikken til Østerrike i disse kildene.

Tyskland førte en pengepolitikk der renten var i stor grad ble styrt etter etterspørselen etter kreditt. De hadde også i 1971 innført en flytende valutakurs. På grunn av Vest-Tyskland hadde en høyere rente enn flere andre OECD land førte dette til en innførsel av kreditt som ikke var ønskelig. Denne ble forsterket av økende grad av spekulasjoner mot den tyske mark.²⁶⁴ Ved at vest-tyske myndigheter satt ned styringsrenten, samtidig som de førte en restriktiv finanspolitikk, fikk de relativt kontroll over veksten i tilbudet av kreditt. Flytende valutakurs gav tyske myndigheter muligheten til å intervensere i markedet, som IMF-delegasjonen mente at de vest-tyske myndighetene klarte bra.²⁶⁵

Vest-Tyskland hadde problemer, som så mange andre OECD-land, med høy inflasjon. Det skapte et problem. Vest-Tyskland kunne ikke sette opp renten, til noe særlig høyere nivå enn andre land, for å holde igjen økonomien. Dette førte til at de måtte i større grad bruke finanspolitikken for å møte inflasjonspresset. IMF-delegasjonen anbefalte derfor videre å stramme inn finanspolitikken, samtidig som de skulle innføre enkelte restriksjoner på innførsel av kapital til Vest-Tyskland.²⁶⁶ Landets markedsvennlige og åpne økonomi hadde både fordeler og ulemper. Hva Nordhus selv syntes om Vest-Tyskland økonomiske politikk kommer ikke frem fra rapporten delegasjonen skrev, men han kunne trekke erfaringer fra to forskjellige økonomiske politikker. Nordhus har ikke etterlatt seg offentlige dokumenter, i perioden til denne oppgaven, som omhandler penge- og kredittpolitikken. Det er derfor ikke mulig å undersøke hans synspunkt på penge- og kredittpolitikken videre. Når hans erfaringer likevel er behandlet her, er det ut fra ønsket om å gi et bredest mulig bilde av sentrale økonomer og deres utenlandsopphold. Etter min vurdering, ville det å utelate Nordhus – og dermed i praksis skrive han ut av denne historien – gi en grunnere historisk fremstilling av denne aktiviteten. I denne sammenheng er det også relevant å trekke frem det faktum at Nordhus var den første i Norges Bank som lagte et internt skriv som diskuterte pengemengdebegreper.²⁶⁷

²⁶⁴ SM/72/172, Federal Republic of Germany– Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 7/13/1972, IMF Archives.

²⁶⁵ SM/72/172, Federal Republic of Germany– Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 7/13/1972, IMF Archives.

²⁶⁶ SM/72/172, Federal Republic of Germany– Staff Report for the 1970 Article VIII Consultation, 7/13/1972, IMF Archives.

²⁶⁷ Intervju med Bergo 25.01.2011. Intervju med Prøsch 27.01.2011. Både Bergo og Prøsch påpekte at Nordhus var den første som skrev et internt skriv om pengemengdebegreper i Norges bank. Det har ikke lyktes å anskaffe dette dokumentet.

3.3.5 Johan Frøland og Jon Petter Holter

Johan Frøland startet i Norges Bank i 1955 etter å ha fullført den sosialøkonomiske utdannelsen ved UiO samme år. I perioden 1961-1964 jobbet han som økonom i Verdensbanken. Der arbeidet han med utredninger om Suezkanalen og var delvis med på arbeidet med opprettelsen av Internasjonal Development Association, som skulle støtte prosjekter som var langtidsrekkende økonomisk karakter, som bygging av skoler.²⁶⁸ Under en samtale i forbindelse med dette prosjektet mente Frøland at han verken kunne bekrefte eller avkrefte at erfaringene fra Verdensbanken hadde påvirket hans syn på økonomisk teori og politikk. Dette er i seg selv svært interessant, og illustrerer sentrale utfordringer i kunnskapsstudier. Den ene av disse utfordringene er tidsfaktoren. Det er sjeldent at bevegelser i forståelse oppstår som bråe eller momentane endringer. Den andre av disse utfordringene er de mange ulike overgripende kontekstene aktørene handler innenfor. I praksis er det store metodiske og kildemessige utfordringer med å isolere disse erfaringene fra hverandre.

John Petter Holter ble uteksaminert som cand.oecon. med spesialisering innen økonometri,²⁶⁹ ved UiO i 1961. Han startet i Norges Bank i 1962. I 1964 dro han på et spesialoppdrag med OECD til Island, som var ferdig i 1965. Under oppholdet drev Holter hovedsakelig med statistikk.²⁷⁰ I et intervju med Holter forklarer han at arbeidsområdet hans førte til at han kun i begrenset grad diskuterte økonomisk politikk med andre fra OECD.²⁷¹ I det samme intervjuet ble Holter også spurt om han så noen sammenheng mellom sin internasjonale erfaring og det faktum at han senere ble en av de første i Norges Bank som uttrykte skepsis til penge- og kredittpolitikken i det trykte ordskiftet. Mens Frøland ikke ville utelukke muligheten for at arbeidet i en internasjonal organisasjon og møtet med andre kunnskapsforståelser kunne ha bidratt til å endre egne synspunkt, var Holter imidlertid langt mer avvisende for at erfaringene fra OECD hadde bidratt til å endre syn i penge- og kredittpolitiske spørsmål. Det fremstår som en plausibel forklaring sett i lys av at det ikke var disse temaene som var hans primærområde i OECD.

Flere av Norges Banks økonomer hadde utenlandsopphold i IMF, og andre internasjonale organisasjoner. Av dem som ikke er undersøkt her er kanskje Hermod Skånlands utdanning

²⁶⁸ Intervju med Frøland 4.12.2010.

²⁶⁹ Økonometri bygger på kombinasjonen av økonomisk teori, matematikk og statistikk; grunnlaget for arbeidet er en matematisk formulering av økonomiske hypoteser, og vanligvis en undersøkelse ved metoder fra den matematiske statistikk av hva statistiske data kan si om disse hypotesene. (Store norske leksikon <http://snl.no/%C3%B8konometri> nedlastet: 24.04.2011

²⁷⁰ Intervju med Jon Petter Holter den 29.04.2010.

²⁷¹ Intervju med Jon Petter Holter den 29.04.2010.

ved forskjellige universiteter i USA mest relevant for tematikken som behandles i denne oppgaven. Skånland fullførte den sosialøkonomiske utdanningen ved UiO i 1951. Etter noen års arbeid i Finansdepartementet fikk han ”Rockefeller Fellowship” stipend for å studere ved amerikanske universiteter i 1955. Ifølge tidligere finansminister Per Kleppe, fikk Skånland her en dypere innsikt i pengepolitikk.²⁷² Økonomene i Norges Bank kunne tilegne seg erfaringer fra konsultasjonsmøter med andre land, og de fikk muligheten til å se den norske penge- og kredittpolitikken fra en annen synsvinkel.

3.4 Det trykte ordskiftet

Hvordan synspunktet på penge- og kredittpolitikken til et utvalg av økonomer i Norges Bank ble fremstilt i det trykte ordskifte kan gi oss utfyllende innsikt i hvordan økonomene posisjonerte seg i forhold til den faglige debatten om penge- og kredittpolitikk. I perioden dette kapittelet dekker var det hovedsakelig *Sosialøkonomen* og *Statsøkonomisk tidsskrift* som var publiseringskanaler for fagartikler innen økonomi i Norge. Som forklart i kapittel 1 var det nesten ingen fra Norges Bank som publiserte i *Statsøkonomisk tidsskrift*, og utvalget i denne delen av analysen er derfor basert på artikler i *Sosialøkonomen* brukt i dette kapittelet. Det er særlig tre tematikker som er av særlig interesse i denne sammenheng; synet på bruken av renten som virkemiddel i penge- og kredittpolitikken, samt penge- og kredittpolitikken i lys av valutauro og mulig norsk medlemskap i EEC.

3.4.1 Publikasjoner om penge- og kredittpolitikk i *Sosialøkonomen*

Johan Frøland²⁷³ skrev i *Sosialøkonomen* i 1967 en artikkel som het ”Kredittforholdene i USA”. I artikkelen omhandler kredittsituasjonen i USA i 1965-1966. I perioden opplevde USA stadig økende etterspørselspress etter kreditt som toppet seg sensommeren 1966.²⁷⁴ Frøland viser hvilke tiltak myndighetene og Federal Reserve hadde gjennomført for å redusere etterspørselspresset. Etter å ha forsøkt å sette opp den kortsiktige renten uten å oppnå ønsket effekt, forsøkte Federal Reserve å stramme inn ved å gjennomføre markedsoperasjoner og samtidig øke innskuddsreservekravet. Med hjelp av en strammere finanspolitikk og enkelte advarsler til bankene om ytterligere tiltak roet situasjonen seg ned og renten sank igjen utover høsten.²⁷⁵ Frøland avslutter med at: ”Uviklingen i USA i 1966 viser at myndighetene der rår over virkemidler som effektivt kan brukes til å regulere det enorme

²⁷² Per Kleppe i Store Norske Leksikon http://snl.no/nbl_biografi/Hermod_Sk%C3%A5nland/utdypning nedlastet: 11.05.2011.

²⁷³ Cand.oecon. i 1955 og ble ansatt som konsulent samme år i Norges Bank.

²⁷⁴ Frøland (1967):2:17.

²⁷⁵ Frøland (1967):2:17.

kredittmarkedet i USA”.²⁷⁶ Frøland diskuterer ikke videre om mulighetene for Norge å ta i bruk samme virkemidler. Artikkelen bærer preg av å være deskriptiv og signaliserer i praksis få eller ingen faglige posisjoner.

I 1968 publiserte Frøland sammen med Einar Martin Forsbak en ny artikkel i *Sosialøkonomen* under tittelen ”Bankens likviditet som minimumsfaktor”. Dette var rett før Forsbak dro til IMF i Washington. Forsbak og Frøland starter artikkelen med å etterlyse større interesse for pengemengde og likviditet i politikken og den økonomiske debatt. De påpeker også at:

”I den økonomiske debatt i USA står således pengeteorien og forbindelser mellom penge- og realsiden sentralt i bildet. Det samme er tilfelle for Det internasjonale Valutafond, som i sine oversikter over økonomiske forhold i forskjellige land vier pengemengde og likviditet stor oppmerksomhet”.²⁷⁷

Forsbak og Frøland påpekte at i Norge hadde fokuset vært konsentrert om ”den totale likviditet”, det vil si at en ikke så kredittinstitusjonene adskilt fra resten av den private økonomi. De to økonomene antydte at Norges Bank hadde spilt en for passiv rolle i forhold til å påvirke bankenes likviditet. De viste til at markedsoperasjoner ikke ble brukt i Norge, mens dette i flere andre land fremstod som et av myndighetenes viktigste virkemiddel for å regulere likviditeten.²⁷⁸ Forsbak og Frølands artikkel har klare innslag av de nye pengeteoriene, som fikk stadig økende tilslutning internasjonalt. Dette bildet blir forsterket av at de eksplisitt anklager det eksisterende regimet for kun å fokusere på virkningen av ”pengemengden på investeringene indirekte gjennom renten”.²⁷⁹

Frøland var imidlertid på dette tidspunktet på vei ut av Norges Bank. I løpet av 1967 startet han i ny jobb i Kredittkassen.²⁸⁰ Under intervju med Frøland i forbindelse med dette prosjektet, forteller han at det ikke var forhold i Norges Bank som gjorde til at han sluttet, men at han ønsket å få erfaring fra privatbankssektoren. Frøland kunne også fortelle at han ikke var direkte imot lavrentesystemet med kredittrasjoner, men at han var kritisk til hvordan penge- og kredittpolitikken ble gjennomført. Han mener at systemet var urettferdig fordi de som brøt takene for sine bevilgninger ikke ble straffet, men heller fikk større bevilgninger neste år.²⁸¹ Det var med andre ord lite å tjene på å følge de retningslinjene som var satt opp for privatbankene. Frølands utsagn kan tolkes i retning av at utøvelsen av penge-

²⁷⁶ Frøland (1967):2:17.

²⁷⁷ Forsbak og Frøland (1968):6:3.

²⁷⁸ Forsbak og Frøland(1968):6:4.

²⁷⁹ Forsbak og Frøland(1968):6:3.

²⁸⁰ Det er usikkert om Frøland jobbet i Kredittkassen når han skrev artikkelen, eller om Forsbak skrev ferdig et påbegynt arbeid av Frøland.

²⁸¹ Intervju med Frøland 4.12.2010.

og kredittpolitikken i realiteten gav incentiver til moralsk hasard²⁸² hos de kommersielle bankene.

Jon Petter Holter påpekte i en artikkel i *Sosialøkonomen* i 1970 at han så store problemer med penge- og kredittpolitikken slik den var utformet på tidspunktet. I perioden som undersøkes i artikkelen, 1966-1968, hadde myndighetene i Norge kvantitativ og kvalitativ²⁸³ kontroll over vel 40 prosent av den samlede kreditttilførselen (statsbanker, kredittforeninger og obligasjonsmarkedet). Ytterligere 30 prosent hadde myndighetene kvantitativ kontroll over (foretningsbanker, sparebanker og livsforsikringselskaper). De resterende 30 prosent hadde de ingen kontroll over (aksjeemisjoner, private finansieringselskaper og andre forsikringselskaper).²⁸⁴ Holter påpeker også at omleggingen av skattesystemet som skulle gjennomføres dette året ville føre til stort etterspørselspress i økonomien i Norge, uten at dette var tatt tilstrekkelig hensyn til av myndighetene. Holter var kritisk til kredittloven som styringsverktøy og argumenterte for at Norge heller burde returnere til ordningen med Samarbeidsnemnda.²⁸⁵ I et intervju i forbindelse med dette prosjektet uttrykte Holter at kredittloven produserte så lite tilfredsstillende resultater at både Samarbeidsnemnda og markedsbasert rente ville ha vært å foretrekke fremfor den omtalte loven.²⁸⁶

Da Knut Getz Wold ble øverste leder i Norges Bank i 1970 videreførte han tradisjonen med sentralbanksjefens årstale til representantskapet²⁸⁷ i banken. I talene la Getz Wold vekt på hvordan situasjonen var, hva som var gjennomført for å bedre den, og videre hva som skulle og burde bli gjennomført. Talen til representantskapet i Norges Bank 22.februar 1971 omhandlet store deler kredittpolitikken. 1970 og spesielt 1969 var to år med store overskridelser i kredittbudsjettet. Getz Wold innrømmet også at: ”det er vanskelig å si seg helt fornøyd med den kredittpolitiske styring i 1970”.²⁸⁸ Tross dette var han veldig positiv til kredittlovens fremtid. Han påpekte at omlegging av skattesystemet og den svake finanspolitikken var hovedgrunnene til at det siste året var spesielt vanskelig.²⁸⁹ Videre forklarte Getz Wold i hvilken grad virkemidlene i penge- og kredittpolitikken fungerte. Han

²⁸² ”Moralsk hasard” er når en aktør ikke blir straffet, eller vet at uønsket adferd ikke får negative konsekvenser for aktøren. Dette gir aktøren insentiv til å føre den uønskede adferden. Frank (2008):190-191.

²⁸³ Det vil si kontroll over mengden og kostnaden (renten) på kreditttilførselen.

²⁸⁴ Holter (1970):3:28.

²⁸⁵ Holter (1970):3:29.

²⁸⁶ Intervju med Jon Petter Holter 29.april.2010.

²⁸⁷ Representantskapet består av 15 innvalgte medlemmer. Representantskapets viktigste oppgaver er å vedta budsjett for Norges Bank, avgjøre om banken skal ha avdelinger og utenlandskontor, kontrollere driften i banken og fastsette banken sitt regnskap.

²⁸⁸ Referat fra talen i vedlegg i *Sosialøkonomen* (1971):3:15.

²⁸⁹ Referat fra talen i vedlegg i *Sosialøkonomen* (1971):3:7.

uttrykte stor tiltro til dem, og opprettelsen av de to nye samarbeidsorganene, *Det kredittpolitiske råd* og *Den kredittpolitiske samarbeidskomité*, ville gjøre det lettere å få de private bankene til å følge Norges Banks anbefalinger.²⁹⁰ I disse to organene satt tjenestemenn fra Finansdepartementet, Norges Bank, Bankinspeksjonen, Den norske Bankforening, Sparebankforeningen og De norske Livsforsikringsselskapers Forening. I motsetning til Samarbeidsnemnda var deres mandat mer i retning av å være et drøftende og rådgivende organ.²⁹¹

Getz Wold gav inntrykk av at han var oppmerksom på problemene som har oppstått de siste årene, men påpekte at dette var en spesiell situasjon, og at med nye virkemidler og mer samarbeid med de private bankene vil kreditttilbudet i fremtiden være lettere å styre. Getz Wold kunne selvfølgelig ikke uttale seg helt fritt, men i Getz Wolds memoarer uttrykker han talen som helt sannferdig.²⁹² Memoarene ble skrevet en gang på 1980-tallet og det kan derfor tolkes som at Getz Wold støttet fullt og helt penge- og kredittpolitikken som ble ført, siden det ikke er noen negative innspill mot den. Men nettopp det at det ikke er noen negative utspill mot penge- og kredittpolitikken kan også sette denne kilden i tvil. Som Lie og Venneslan påpekte var den kreditpolitiske komité enstemmig for at bindingen mellom den kortsiktige og langsiktige renten skulle løses opp. Dette ble ikke gjennomført, og Getz Wold påpeker ikke dette noe sted i sine memoarer. Den svakheten med den økonomiske politikken som ble ført ifølge Getz Wolds memoarer var den tidvis alt for ekspansive finanspolitikken som la en for stor byrde over på penge- og kredittpolitikken. Det kan derfor virke som at Getz Wold i sine memoarer legger stor vekt på å forsvare sin egen politikk. At han ikke gikk ut mot penge- og kredittpolitikken trenger med andre ord ikke å bety at han personlig var enig i den, men at han som lojal embetsmann, støttet de sittende regjeringenes politikk.

3.4.2 Valutauro og EEC-valg

Perioden dette kapittelet omhandler var det også andre viktige hendelser både nasjonalt og internasjonalt som preget den økonomiske diskusjonen. Slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet var preget av valutauro som forklart i kapittel 2. I 1972 var det EEC-

²⁹⁰ Referat fra talen i vedlegg i *Sosialøkonomen* (1971):3:9.

²⁹¹ Eide (1973):1:9.

²⁹² Knut Getz Wold's privatarkiv ved Riksarkivet. D - Korrespondanse- og saksarkiv. Dg – Dagbøker 1943-1987. Utkast til memoarer. Kapittel.19 side.8

folkeavstemningen²⁹³ i Norge. Begge disse sakene hadde stor fokus i den økonomiske debatten.

Fra høsten 1969 til folkeavstemningen i september 1972 overskygget EEC-spørsmålet alt annet i norsk politikk ifølge Berge Furre.²⁹⁴ Også sosialøkonomene utdannet ved UiO deltok i debatten. Allerede i 1968 gikk underdirektør ved Finansdepartementet Egil Bakke²⁹⁵ ut i *Sosialøkonomen* mot EEC-medlemskap.²⁹⁶ Bjarne Hansen, kontorsjef i Valutapolitisk avdeling, støttet Bakkes synspunkt på EEC-medlemskap. Hansen var ferdig utdannet cand.oecon. i 1955, og startet som konsulent i Norges Bank samme år. Fra 1965 til 1968 var han også kontorsjef i Pengepolitisk avdeling. I *Sosialøkonomen* i 1970 publiserte Hansen artikkelen ”Kapitalspørsmålene i EEC”. Han diskuterte de økonomiske virkningene et eventuelt EEC medlemskap ville ha for Norge. Hansen hadde et klart negativt syn på EEC medlemskap, og mente at medlemskap ville tvinge Norge til å tilpasse seg EECs kapitalbestemmelser som ville føre til:

”..at norsk kredittpolitikk, som hittil har vært basert på en regulering av kreditt-tilbudet så vel fra innenlandske som utenlandske kilder, vil måtte legges om til et system med større vekt på påvirkning av etterspørselen etter kreditt. Dette innebærer at det norske rentenivå vil måtte tilpasses forholdene i EEC-landene.”²⁹⁷

Hansen nevnte også at Norge allerede hadde påtatt seg betydelige liberaliseringsforpliktelser som medlem av OECD. Han viste til liberalisering av kapitalbevegelser, og påpekte at dette hadde ført til en svekkelse av myndighetenes mulighet til styring av bevegelsene, som igjen førte til at Norge måtte øke diskontoen i 1969.²⁹⁸ Artikkelen viser at Hansen støttet i det minste store deler av den økonomiske politikken som var ført i Norge, med lav rente og kredittrasjonering.

Dette synspunktet kommer også frem i Hansens artikkel ”Norges Banks oppgaver i valutapolitikken” i 1972 i *Sosialøkonomen*. Her påpekte Hansen igjen at friere

²⁹³ Bruker gjennomgående EEC og ikke EF i denne oppgaven for ikke å skape misforståelser.

²⁹⁴ Furre (2000):211.

²⁹⁵ Egil Bakke født 1927. Ansatt i Finansdepartementet 1954–1971. Ekspedisjonssjef i Forbruker- og administrasjonsdepartementet 1972–1974. Avdelingsdirektør i Norges Industriforbund 1974–1983. Prisdirektør 1983–1995.

²⁹⁶ I artikkelen ”Kapitalproblemene ved nordisk og europeisk integrasjon” går Bakke ut mot liberalisering av kapitalimport, og påpeker at medlemskap med OECD har ført til at Norge måtte liberalisere utenrikshandelen. Med medlemskap i EEC måtte ikke Norge nødvendigvis fjerne noen av penge og kredittpolitiske virkemidlene, men en liberalisering av valutareguleringene måtte med all sannsynlighet gjennomføres ifølge Bakke. Dette ville igjen bety at lavrentepolitikken måtte avvikles ved medlemskap. Grunnen til dette var at den lave renten i Norge ville føre til kapitaleksport, og hvis myndighetene ville ha en renteøkning for å motvirke dette kom det også å føre til kapitaleksport, fordi investeringer i Norge ikke ble like lønnsomt. Se Egil Bakke (1968):9:22.

²⁹⁷ Hansen (1970):6:18.

²⁹⁸ Hansen (1970):6:18.

valutatransaksjoner ville føre til at Norge kunne miste kontrollen over rentepolitikken.²⁹⁹ Det er også viktig å påpeke er at Hansen ikke avskrev renten som et mulig vikemiddel slik som Søylen mener "Osloskolen" gjorde, men Hansen virket lite positiv til et høyere og mer ustabil rentenivå.³⁰⁰ Hansen hadde ikke penge- og kredittpolitikken som arbeidsområde, men jobbet der tidligere. Dette viser kompleksiteten i forståelsen av økonomene i Norges Bank.

Den største erklæringen fra økonomene mot EEC medlemskap var Skånland-utvalgets rapport. Utvalget var en arbeidsgruppe under Markedsutvalget.³⁰¹ Skånland-utvalget var bestående av Hermod Skånland, dosent ved Norges Landbrukshøyskole Fritz Holte, statssekretær ved statsministerens kontor Arne Lie, kontorsjef i Norges Bank Bjarne Hansen og byråsjef Arnfinn Moland, og fikk i 1971 oppdrag om å utrede virkningene for Norge av det økonomiske og monetære samarbeid innenfor et utvidet europeisk fellesskap.³⁰² Rapporten ble framlagt november samme år. Skånland-utvalget var enstemmig og påpekte at:

"det sannsynligvis vil være nødvendig å foreta betydelige endringer i den norske penge- og kredittpolitikken som følge av fellesskapstiltak som allerede er satt i verk, spesielt i tilknytning til frigjøring av kapitalbevegelsene."³⁰³

Utvalget påpekte at også finanspolitikken ville Norge delvis mistet råderetten over, siden størrelsen finanspolitikken til medlemslandene ville bli avtalt i samarbeid mellom medlemslandene.³⁰⁴ Som hovedmoment ville medlemskap i EEC ha konsekvenser for den norske rente- og kredittpolitikken. Utvalget påpekte:

"For den norske kredittpolitikken vil det ikke lenger bli mulig på samme måte som hittil å regulere den samlede tilgang på kreditt til norske bedrifter, idet adgangen til å regulere kapitaltransaksjoner med andre medlemsland faller bort. Rentepolitikken vi i utstrakt grad måtte justeres allerede som en konsekvens av en tilslutning til EF (EEC) med den liberalisering som hittil er gjennomført."³⁰⁵

Selv om det har blitt vist at andre viktige saker var på dagsorden i samme perioden 1965-1973, er det lite som tyder på urolighetene i det internasjonale valutasystemet og EEC-medlemskapsdebatten overskygget helt diskusjonen rundt penge- og kredittpolitikken i Norge. Den klareste kritikken mot penge- og kredittpolitikken fra noen av de ansatte i Norges Bank kom i 1973 med Magnussen-utvalget.

²⁹⁹ Hansen (1972):6:35.

³⁰⁰ Hansen (1972):6:31.

³⁰¹ Markedsutvalget ble etablert i 1966 og skulle undersøke mulighetene for de største økonomiske interessegruppene ved EEC-medlemskap. Gstøl (2002):113.

³⁰² Eide (1972):5:33.

³⁰³ Eide (1972):5:34.

³⁰⁴ Eide (1972):5:35.

³⁰⁵ Eide (1972):5:36.

3.5 Magnussen-utvalget

Magnussen-utvalgets utredning ble avgitt 7.november 1973, og ble først klassifisert som strengt fortrolig.³⁰⁶ I 1974 ble imidlertid utvalgets rapport publisert i *Norges Bank Skriftserie* etter press fra privatbankforeningene.³⁰⁷ Flere av økonomene fra Norges Bank hadde hatt sentrale roller i utvalget, som ble oppnevnt av Kredittpolitisk råd.³⁰⁸ I tillegg til at utvalget ble ledet av Einar Magnussen, var Leif Eide (som var konsulent i Norges Bank) sekretær og avdelingssjef Frits Unstad sentrale aktører i utredningsarbeidet.³⁰⁹ Utvalget fremstilte et kunnskapsregime etter andre verdenskrig hvor renteendringer ble vurdert å ha svært liten effekt på tilbudet av kreditt, og hvor svingninger i rentenivået ville få uheldige konsekvenser i forhold til investeringsatferden.³¹⁰ Utvalget viste ikke bare at renten hadde vært lav siden andre verdenskrig, men de påpekte også at realrenten³¹¹ hadde vært fallende. Gjennomsnittlig realrente på statsobligasjoner i perioden 1969-72 var på minus 0.9 prosent.³¹² Utvalgets mandat var først og fremst å se om det var behov for å endre rentestrukturen. Rapporten ble imidlertid en langt bredere diskusjon om det rentepolitiske grunnlaget i Norge.³¹³

I utvalgets vurderinger og tilrådninger begynte de med å fremheve likevektssituasjonen mellom tilbud og etterspørsel etter kreditt, og at ”Renten har derved en allokerende virkning, idet den leder ressurser dit hvor den forventede avkastning er størst”.³¹⁴ Utvalget påpekte at en markedsbasert rentedannelse kunne skape sterke svingninger i rentenivået, som ble vurdert som uønskelig,³¹⁵ men dette problemet mente de at kunne i stor grad løses ved å knytte låneformål opp mot mer langsiktige kontrakter, og ved å ha mål om å holde relativt stabile

³⁰⁶ Se blant annet Hermod Skånland (2004):36:34 og Ecklund (1995):69.

³⁰⁷ Ecklund (1995):70. Dette kan ha sammenheng med EEC-valget i 1972, som hadde ”radikaliseret” den politiske situasjonen i Norge. Arbeiderpartiet og Bratteli satt i regjering, men hadde tapt flere mandater på Stortinget til SV.

³⁰⁸ Dette rådet hadde erstattet den tidligere Samarbeidsnemnda. Rådet ble ledet av finansministeren. Se Skånland (2004): 33.

³⁰⁹ Magnussen-utvalget. Norges Banks Skriftserie (1974):2:5.

³¹⁰ Magnussen-utvalget. Norges Banks Skriftserie (1974):2:6.

³¹¹ Realrente er den nominelle renten justert for prisendringer. Det Hermod Skånland påpekte i ettertid som kanskje er enda viktigere, er at det var sannsynligvis første gang begrepet realrente ble bruk i en offentlig publisering i Norge. Se Skånland (2004): 33:70.

³¹² Magnussen-utvalget. Norges Banks Skriftserie (1974):2:8.

³¹³ Hermod Skånland (2004):36:70.

³¹⁴ Magnussen-utvalget. Norges Banks Skriftserie (1974):2:13.

³¹⁵ Magnussen-utvalget. Norges Banks Skriftserie (1974):2:13.

langsiktige renter.³¹⁶ Hovedpoenget til utvalget var at ”man i større grad bør ha en markedstilpasning av renten”.³¹⁷

Tranøy påpeker at Magnussen-utvalget i motsetning til Getz Wold-utvalget brukte begrepet ”likevektsrente”.³¹⁸ Dette vil si at de tok utgangspunkt i et rentenivå som ville gi en likevektssituasjon mellom tilbud (sparing) og etterspørsel etter kreditt. Det Tranøy ser på som et av hovedpunktene ved Magnussen-utvalget er at det var første gang siden andre verdenskrig at tanken om å endre renten fra mål til middel hadde fått gjennomslag i en gruppe økonomer som var utgått av det kredittpolitiske miljøet.³¹⁹ Tranøy prøver å forstå denne endringen fra en kunnskapssosiologisk synsvinkel. I tråd med dette påpeker Tranøy at når en doktrine skal erstattes kreves det både en etterspørsels- og en tilbudsside.³²⁰ Etterspørselsiden er ledet frem av det han kaller de ”nye” problemene, i dette tilfellet tiltagende inflasjon og svekket styringspresisjon. Dette kunne føre til at økonomene startet å lete etter nye løsninger.³²¹ Tilbudssiden mener Tranøy var de liberale impulsene utenfra, som kunne gi svar på frustrasjonene på hjemmebane.³²²

Tranøy anvender en institusjonell tilnærming i sine studier av kunnskapsregimet som lå til grunn for utformingen av den norske penge- og kredittpolitikken. Han ser på institusjonene som relativt homogene aktører for å forklare overganger i økonomisk politikk. Dette er nødvendig for å fremme hans teori, men samtidig forsvinner kompleksiteten i spørsmålet om penge- og kredittpolitikken. Tranøys fremstilling er likevel nyttig for dette prosjektet spesielt gjennom hans teser om institusjonelt forankret kunnskap. Nærstudiene av sentrale økonomer viser imidlertid at det også knytter seg store fortolkningsmessige problemer med en slik tilnærming. For det første tenderer tilnærmingen til å overvurdere homogeniteten innenfor hver enkelt institusjon. For det andre har vi sett at aktørene bevegde seg på tvers av både institusjonelle og geografiske grenser. For det tredje legger Tranøys analyser til grunn et forenklet syn på hvordan kunnskap endres, overføres og operasjonaliseres. Forenklet sett gir han en fremstilling av at norske økonomer var i villrede ettersom de opplevde en økonomisk

³¹⁶ Magnussen-utvalget. Norges Banks Skriftserie (1974):2:18 Uvalget nevnte også løsninger på andre problemer med mer markedstilpasset rente. For eksempel dersom et prosjekt er samfunnsøkonomisk lønnsomt men ikke bedriftsøkonomisk lønnsomt kan det bevilges særordninger med gode vilkår.

³¹⁷ Magnussen-utvalget. Norges Banks Skriftserie (1974):2:13.

³¹⁸ Tranøy (1993):167.

³¹⁹ Tranøy (1993):168.

³²⁰ Tranøy (1993):168.

³²¹ Tranøy (1993):168.

³²² Tranøy (1993):168.

situasjon der det ikke var samsvar mellom empiri og teori, og dermed var ”mottagelige” fra liberalistiske ideer fra det store utland.

Ecklund fokuserer på kombinasjonen av institusjoner og aktørene når hun forklarer hvorfor Magnussen-utvalget fremsatte et mer markedsorientert syn på penge- og kredittpolitikken. Ifølge Ecklund hadde Erik Brofoss, og for så vidt Eivind Erichsen fra Finansdepartementet, lagt stor vekt på at regjeringen og Stortinget skulle bestemme utformingen av rentepolitikken. Ecklund argumenterer for at det regimeskiftet som skjedde i sentralbanken i 1971, der som nevnt Getz Wold og Skånland inntok de to øverste posisjonene i banken, var av avgjørende betydning for graden av åpenhet omkring penge- og kredittpolitiske spørsmål.³²³ Skånland kom fra Økonomiavdelingen i Finansdepartementet og sa i samtale med Ecklund i 1994 at det var for han en lettelse å komme over i Norges Bank, hvor han hadde en friere rolle og kunne gi større uttrykk for hva han mente.³²⁴ Dersom Brofoss fremdeles hadde vært øverste leder i Norges Bank, ville aldri Magnussen-utvalget fått uttalt seg så kritisk i det offentlige rom ifølge Ecklund.³²⁵

Einar Lie og Christian Vennesslan argumenterer for at mens det var konsensus blant sentrale økonomer i retning av mer markedsstyrt rente, var derimot det politiske landskapet ikke klare for de syn som fremkom i Magnussen-utvalgets rapport. Lie viser til at det var finansministeren Per Kleppe, i Bratteli II regjeringen, som holdt igjen utvalgets rapport.³²⁶ Lie og Vennesslan oppsummerer situasjonen slik: ”Tidlig på 1970-tallet mente de fleste sentrale økonomer at den regulerte lave renten var uheldig, at man burde nærme seg det systemet som var vanlig internasjonalt. Men politikerne ønsket ikke det”.³²⁷ Her kan det likevel være grunn til å stille spørsmål ved om ikke Lie og Vennessland overvurderer homogeniteten i kunnskapsforståelsen blant økonomene så tidlig i perioden.

Lie og Vennesslands fremstilling finner imidlertid støtte hos en av datidens ledende aktører, Hermod Skånland. I 2004 publiserte Skånland ”Doktriner og økonomisk styring” i *Norges Banks Skriftserie*. Her påpekte han at økonomene i Finansdepartementet og Norges Bank var motstandere av lavrentepolitikken på 1970-tallet, og at det var politikerne, spesielt de med nær tilknytting til LO, som var forkjemperne for politikken.³²⁸ Skånland påpekte også at selv

³²³ Ecklund (1995):68.

³²⁴ Ecklund (1995):68.

³²⁵ Ecklund (1995):68.

³²⁶ Lie og Vennesslan (2010):194.

³²⁷ Lie og Vennesslan (2010):196.

³²⁸ Skånland (2004):36:35.

om økonomene i Norges Bank var motstandere av lavrentepolitikken var de generelt svært varsomme med uttalelser mot den. Dette begrunner han med at de for det første var bekymret for hvilke markedsreaksjoner dette kunne medføre. For det andre var de nølende til å utfordre lavrentepolitikken siden ledelsen hadde deltatt i utformingen. For det tredje, hadde de lært seg å leve med den.³²⁹

Særlig de to siste punktene er viktig å se i sammenheng med Norges Banks selvstendighet. Som nevnt i kapittel 2 var Norges Banks selvstendighet kraftig redusert etter andre verdenskrig, og slik forble den utover perioden som denne oppgaven omhandler. Det kan tenkes at Norges Banks økonomer ikke uttalte seg i stor grad også fordi bankens stilling ikke stod sterkt nok politisk. På den andre siden kan også begynnelsen av 1970-tallet ses på som en periode der Norges Bank fikk forsterket sin stilling i forhold til stortinget og regjeringen. Det er hovedsaklig 2 punkter som taler for det. Først, som Gunhild Ecklund har påpekt, førte avgangen av Erik Brofoss til større spillerom for økonomene i Norges Bank til å fremme sine syn.³³⁰ Det andre hovedpunktet er at i 1973 startet Norges Bank å publisere egne artikler og arbeidsnotater gjennom *Penger og Kreditt* og *Norges Banks skriftserie*. Nå ble de ansatte i Norges Bank oppfordret til å publisere sine faglige vurderinger.

3.6 Sammendrag

Konsultasjonsmøtene mellom IMF og Pengepolitisk avdeling i Norges Bank var i stor grad preget av skepsis i forhold til penge- og kredittpolitikken. Først fra IMF-delegasjonen, men også fra Magnussen og Skånland. Det virker som det allerede fra siste halvdel av 1960-tallet begynte å bygge seg opp et mer markedsvennlig økonomisk tankesett i Pengepolitisk avdeling i Norges Bank. Eide, Forsbak og Holter som kan virke som støttet en markedsorientering av renten.

Det er to punkter som økonomene i Pengepolitisk avdeling virker å stride mest mot penge- og kredittpolitikken i Norge. Det første er synet på renten. Det virker som det allerede midt på 1960-tallet ble rentens virkning på etterspørselen etter kreditt godtatt av økonomene i denne avdelingen. Det andre punktet er fokuset monetaristene hadde på pengemengde ser ut til delvis også å ha blitt overført til økonomene i Pengepolitisk avdeling.

³²⁹ Skånland (2004):36:33.

³³⁰ Ecklund (1995):68.

Erfaringene fra internasjonalt arbeid er en mulig forklaring på reorienteringen. Magnussen, Nordhus, Eide og Forsbak var alle i IMF i denne perioden. Skånland, Frøland og Holter hadde annen internasjonal erfaring. Betydningen av disse oppholden må tas med visse forbehold. Det er viktig å påpeke at det sannsynligvis ikke var slik at økonomene dro på utenlandsopphold og så var ble de endret. Den største betydningen av utenlandsoppholdene var sannsynligvis at de kunne se Norges økonomiske politikk på avstand, uten selv å være en del av selve arbeidet med å gjennomføre politikken.

Kapittel 4 - 1974-1980 – Brudd med det gamle paradigme

4.1 Innledning

Oljeprissjokket høsten 1973 skulle vise seg å være en katalysator for to av verdensøkonomiens store utfordringer på 1970-tallet; høy inflasjon og nedgangskonjunktur.³³¹ I Norge valgte myndighetene å møte disse utfordringene med å ta i bruke enda sterkere virkemidler i den økonomiske politikken enn tidligere. Særlig sysselsettingsdoktrinene var viktig motivasjon for den ekstraordinære og ekspansive finanspolitikken midt på 1970-tallet, ofte referert til som "Kleppepakken" etter daværende finansminister Kleppe.³³² Doktrinen om lave lånekostnader hadde også fremdeles politisk oppslutning. Som vi skal se i dette kapitlet vurderte IMF dette som stadig mer problematisk – særlig i forsøket på å bekjempe inflasjonen.

Analysen i dette kapitlet er bygd opp på samme måte og med samme tredeling som i kapittel 3. Den første hoveddelen vil derfor beskrive og analysere konsultasjonsmøtene mellom IMF og Norges Bank mellom 1974 og 1980. Den andre hoveddelen vil se på sentrale økonomer i Norges Bank og deres erfaringer fra internasjonale organisasjoner. Her er det imidlertid også relevant å trekke frem at det samtidig skjedde viktige endringer i Pengepolitisk avdeling. I et intervju i forbindelse med dette prosjektet, trekker Jon Solheim frem at avdelingen tidlig på 1970-tallet var preget av ekspansjon gjennom flere nye ansatte.³³³ Denne utviklingen fortsatte også utover 1970-tallet. Den siste hovedbolken vil analysere det trykte ordskiftet, og avsluttes ved fremleggelsen av Renteutvalgets rapport. Denne rapporten har blitt diskutert tidligere i oppgaven. Rapporten var sterkt kritisk til penge- og kredittpolitikken som ble ført i Norge etter andre verdenskrig. Det er ingen kilder som tilsier at noen økonomer i Norges Bank støttet lavrentepolitikken etter fremleggelsen av denne rapporten. Derfor markerer rapporten sluttpunktet for analysen i både dette kapitlet og i oppgaven som helhet.

³³¹ Kombinasjonen av høy inflasjon og stillstand eller tilbakegang i den økonomiske veksten gav opphav til begrepet "stagflasjon".

³³² Se for eksempel Rongved (2009) for en kort, men nyttig oversikt over 1970-tallets økonomiske politikk. Rongved (2009): 44:49. For mer om Kleppepakken se 4.2.1 i dette kapitlet.

³³³ De fleste nyansatte i Pengepolitisk avdeling startet i statistikk kontoret der Holter hadde mye av ansvaret for ansettelsene. Intervju med Solheim 27.01.2011.

4.2 Konsultasjonsmøter

I perioden 1974-1980 ble det gjennomført totalt fire konsultasjonsmøter mellom norske myndigheter og IMF. I 1975 og 1977 ble det holdt fullverdig medlemskonsultasjoner. En omlegging av IMF's konsultasjoner innebar imidlertid at samtlige medlemsland ble trukket inn under artikkel IV-konsultasjoner.³³⁴ Konsultasjonene i 1978 og 1980 gikk derfor under artikkel IV-konsultasjoner. Formålet med omleggingen var å flytte mer tyngde over på IMF's overvåkning av de respektives lands valutapolitikk.³³⁵ Kildematerialet viser imidlertid at det i praksis ikke var store forskjeller på hvordan konsultasjonene foregikk.

4.2.1 Inflasjon, Kleppepakker og oljeøkonomi

Konsultasjonen i 1975 ble gjennomført i perioden 24.november til 3.desember i 1975.³³⁶ Hovedtema her var i første rekke den sterke prisveksten i norsk økonomi. IMF-delegasjonen fryktet at den lave renten kunne skape ytterligere inflasjon.³³⁷ I 1974 fikk Norge tidenes dyreste lønnsoppgjør. Den første såkalte Kleppepakken³³⁸ ble lansert. Sammen med høyt press i norsk økonomi skapte dette stor inflasjon.³³⁹ I 1974 var inflasjonen i Norge på over ni prosent.³⁴⁰ De eneste årene større inflasjon hadde forekommet i Norge etter andre verdenskrig var i 1951 og 1970.³⁴¹ Som figur 4.1 viser var det generelt høy inflasjon på 1970-tallet. Den årlige inflasjonen var på over åtte prosent i gjennomsnitt i Norge på 1970-tallet.³⁴² Prisveksten var også langt større i Norge enn i handelspartnernes land.³⁴³ Dette kunne føre til tapt konkurransekraft for norske bedrifter, og gjorde derfor inflasjonskontroll viktig for at norske bedrifter kunne være internasjonalt konkurransedyktige.

³³⁴ St. meld. nr. 71(1978-79):9.

³³⁵ St. meld. nr. 71(1978-79):9

³³⁶ IMF-delegasjonen ble ledet av Rudolf R Rhomberg. Per Åsbrink³³⁶ deltok som observatør for de nordiske landene i IMF. Norges Bank hadde møte med delegasjonen 26. og 27. november.

³³⁷ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.11.75 – 23.05.77. Mappe F 1.11.75 – 31.12.75. Forhåndsendt spørsmål/tema som ble tatt opp på konsultasjonsmøtene fra IMF til Norges Bank.

³³⁸ Uttrykket betegner at regjeringen i forbindelse med inntektsoppgjørene også gjennomfører en rekke offentlige tiltak som sammen med selve inntektsoppgjøret satte dem i stand til å gjennomføre pris- og inntektspolitikken. Hensikten var å få LO til å akseptere lavere nominelle lønnstillegg mot at staten til gjengjeld gav skattelette og garanterte at prisstigningen ikke ville bli for stor.

³³⁹ Ecklund, Hanich og Søylen (1999):204.

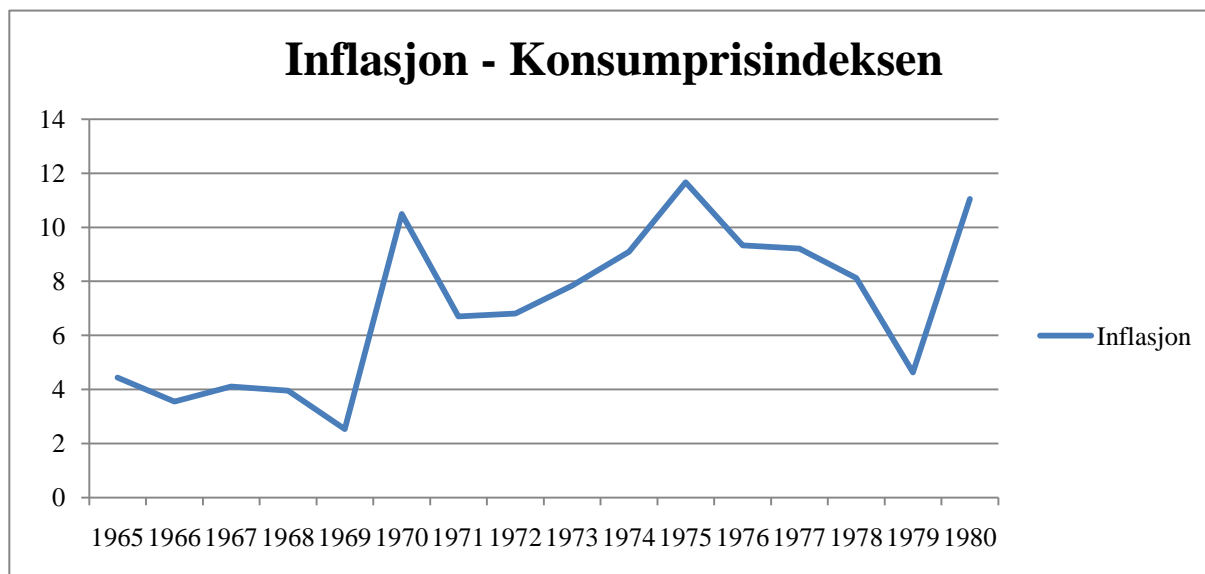
³⁴⁰ Norges Bank. Tall hentet fra http://www.norges-bank.no/templates/article_42931.aspx nedlastet: 24.02.2011.

³⁴¹ 1970 hadde hovedsakelig stor inflasjon på grunn av innføringen av folketrygden året før. Se kapittel 3.

³⁴² Skånland (1981):60.

³⁴³ Ecklund, Hanich og Søylen (1999):204

Figur 4.1: Årlig prisvekst 1965-1980 målt ved konsumprisindeksen.

Kilde: Tall hentet fra Norges Bank http://www.norges-bank.no/templates/article_42931.aspx nedlastet: 24.02.2011. Figuren uttrykker årlig prosentvis endring.

Også ved denne konsultasjonen ble penge- og kredittpolitikken i Norge kritisert. Kritikken kom først og fremst fra representantene fra Norges Bank.³⁴⁴ De påpekte under møtet at lavrentepolitikken hadde ført til etterspørselpress som måtte holdes tilbake ved å rasjonere tilbudet av kreditt. Til og med etter oljekrisen i 1973 hadde etterspørselen oversteget tilbudet. Et stort problem med dette systemet, ifølge Norges Banks representanter, var at målet som ble satt opp i kredittbudsjettet ble ansett av de private bankene som et gulv og ikke et tak.³⁴⁵ Bankens økonomer påpekte også at lavrentepolitikken hadde ført til en lav realrente.³⁴⁶ Lav rente hadde ført til større press i økonomien, som økte inflasjonen, og som igjen dro ned realrenten fra et lavt nominelt utgangspunkt. Den lave realrenten førte til at mange prosjekter som ellers ikke ville virket lønnsomme, ble gjennomført og som dermed skapte dårlig allokering av ressurser.³⁴⁷ Det ble også beklaget fra Norges Banks side at Magnussen-utvalgets rapport dessverre ikke hadde fått så stor gjennomslagskraft som håpet. De argumenterte for at den eneste endringen som hadde forekommet hos politikerne i

³⁴⁴ Et kildemessig problem med referatet fra dette møte er at det fremstår som rotete og usystematisk, blant annet står det ikke hvem som har uttalt hva. (Norway-1975 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No.4, November 26, 1975, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #3, IMF Archives.)

³⁴⁵ Norway-1975 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No.4, November 26, 1975, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #3, IMF Archives.

³⁴⁶ Realrente som begrep ble her brukt av økonomene i Pengepolitisk avdeling.

³⁴⁷ Norway-1975 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No.4, November 26, 1975, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #3, IMF Archives.

synspunktet til på virkemidlene i penge- og kredittpolitikken, var at det nå var en forståelse for at virkemidlene hadde en forsinkelse på ca seks måneder. Bortsett fra dette så de på virkemidlene som gode.³⁴⁸

I et annet møte mellom delegasjonen og Norges Bank forklarte Hermod Skånland sitt synspunkt rundt inflasjonsproblemene og penge- og kredittpolitikken. Virkemidlene i pengepolitikken virket sent, men det ble også påpekt at interbankrenten³⁴⁹ var høy og fluktuerte mye. Dette førte til en vis stabiliserende effekt ifølge Skånland.³⁵⁰ Han var imidlertid mindre kritisk til penge- og kredittpolitikken enn representantene fra Norges Bank i det første møtet. Det kan være flere grunner til dette. For det første ble Magnussen-utvalgets rapport publisert i 1974. Denne rapporten var den første rapporten forfattet av et offentlig utvalg som kritiserte penge- og kredittpolitikken. Siden den ble publisert i *Norges Banks Skriftserie* kan det være mulig at de ansatte i Norges Bank tolket det slik at det nå var mer akseptert å kritisere regjeringens økonomiske politikk. En annen forklaring kan være at verken Getz Wold eller Skånland var til stedet under det første møtet, noe som kan ha åpnet for andre og mer kritiske stemmer fra sentralbanken. I så tilfelle var det sannsynligvis økonomer i kretsen rundt John Tvedt.³⁵¹

I den avsluttende betraktningen påpekte IMF-delegasjonen at forholdene i norsk økonomi hadde endret seg dramatisk siden 1973-konsultasjonen.³⁵² Økning i oljeprisene og nedgang i verdensøkonomien i 1974 og 1975 hadde endret premissene for både norsk og internasjonal økonomi. Oljesektoren i Norge tjente på økte oljepriser, mens de andre eksportsektorene hadde problemer på grunn av den lave etterspørselen i andre land. Norske myndigheters mottiltak fikk imidlertid støtte av delegasjonen, som uttalte:

”This expansionary fiscal and monetary policy presumably added to the large current account deficit in 1975 and thus to the claims of foreigners on Norway’s future oil revenues. As has become clear from the preceding discussion, however, this is not only a defensible, but indeed a preferred, anticipatory

³⁴⁸ Norway-1975 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No.4, November 26, 1975, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #3, IMF Archives.

³⁴⁹ Renten en privatbank fikk av en annen privatbank.

³⁵⁰ Norway-1975 Article VIII Consultation, Minutes of Meeting No.5, November 27, 1975, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #77 File #3, IMF Archives.

³⁵¹ Magnussen hadde tjenestefri fra Norges Bank. John Tvedt var ny direktør i Pengepolitisk avdelingen. Uten noen fra direksjonen i Norges Bank var dermed Tvedt Norges Banks øverste representant under dette møtet. Forsbak og Eide som var kontorsjefer i Pengepolitisk avdeling jobbet under Tvedt.

³⁵² Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.11.75 – 23.05.77. Mappe F 1.11.75 – 31.12.75. Referat av ”concluding statement”.

spending of future income, since it does not now add to labor market tightness and inflationary pressure.”³⁵³

Delegasjonen var altså positiv til den ekspansive finanspolitikken. Penge- og kredittpolitikken ble derimot kritisert. IMF-delegasjonen argumenterte for at mens virkemidlene syntes å fungere bra i nedgangstider, var de ikke gode nok for å gjennomføre nødvendige innstramminger i en eventuell oppgangstid.³⁵⁴ Det er vanskelig å tolke tilbakemeldingene fra delegasjonen, som noe annet enn en støtte til en keynesiansk motkonjunkturpolitikk med vekt på etterspørselsmekanismer. Konsultasjonen viste i tillegg få tegn til Polak-modellen eller monetaristiske synspunkt.

Virkemiddelbruken i Norge stod også sentralt i IMF direksjonens møte den 19. mars 1976. Den nederlandske direksjonsrepresentanten Piet Lieftinck, mente norske myndigheter burde ha mulighet til å gjennomføre markedsoperasjoner for å bekjempe den økende inflasjonen. Lieftinck mente dessuten at de som ønsket seg lån i Norge kunne oppnå dette gjennom gråmarkedet.³⁵⁵ Lieftincks synspunkter ble støttet av flere deltagerne på møtet, der for øvrig også Carl Jacob Vogt fra Norges Bank var tilstede.³⁵⁶

Våren 1976 mottok Norges Bank rapporten ”Implications of the Offshore Oil Production for the Development of the Norwegian Economy” fra IMF. Her ble det, som under 1975 konsultasjonen, påpekt at det store underskuddet på handelsbalansen isolert sett var uproblematisk på grunn av fremtidige inntekter Norge ville få av oljen.³⁵⁷ Et annet poeng som ble trukket frem, og som også delvis ble poengtert i den avsluttende uttalelsen fra IMF-delegasjonen i 1975 var strukturproblemer oljen kunne føre med seg. Arbeidsledigheten i Norge var lav og et enda større press på arbeidsmarkedet på grunn av økning i oljesektoren kunne føre til høye lønnskostnader og enda større inflasjon. Rapporten anbefalte derfor tiltak for å forhindre at underskuddet på handelsbalansen økte ytterligere. Norge hadde i 1975 et underskudd på handelsbalansen som utgjorde ti prosent av BNP, noe norske myndigheter selv mente var urovekkende mye.³⁵⁸

³⁵³ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.11.75 – 23.05.77. Mappe F 1.11.75 – 31.12.75. Referat av ”concluding statement”.

³⁵⁴ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.11.75 – 23.05.77. Mappe F 1.11.75 – 31.12.75. Referat av ”concluding statement”.

³⁵⁵ EBM/76/49, Norway - 1975 Article VII Consultation, 5/19/1976, IMF Archives.

³⁵⁶ Vogts opphold i IMF blir drøftet senere i kapittelet.

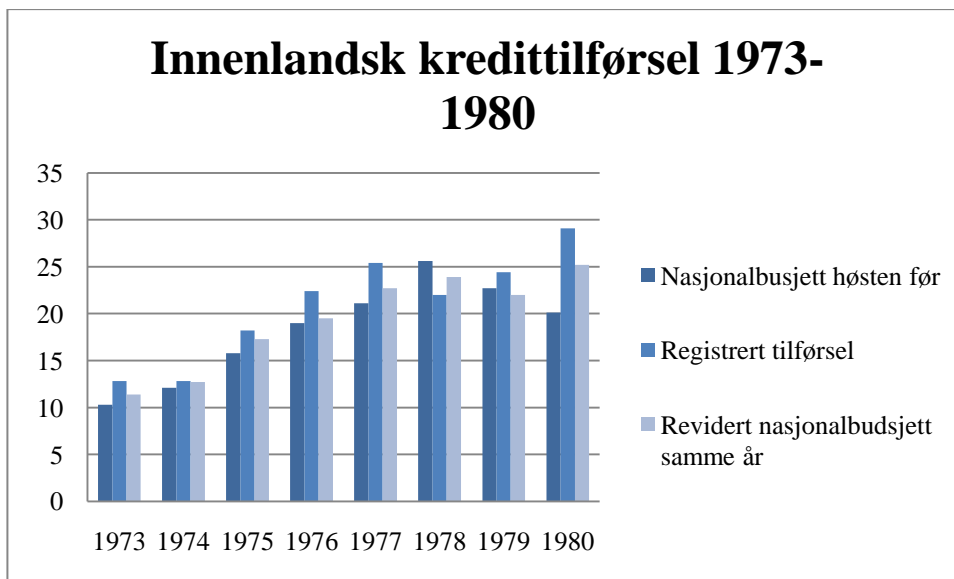
³⁵⁷ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.11.75 – 23.05.77. Mappe H 1.04.76 – 31.10.76. Rapport mottatt av IMF ved navn ” Implications of the Offshore Oil Production for the Development of the Norwegian Economy”.

³⁵⁸ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 1.11.75 – 23.05.77. Mappe G 1.01.76 – 31.03.76. Forbert innlegg til møte Paris 23-25 februar 1976.

4.2.2 Felles grunn mellom IMF og Norges Bank?

Det totale underskuddet på handelsbalansen var på 12.6 milliarder i 1975, og underskuddet økte videre til 20.2 milliarder kroner i 1976.³⁵⁹ Samtidig var også kredittvolumet sterkt økende, noe som kommer frem i figur 4.2. Stor vekst i utlåningen til statsbankene sammen med økt vekst av privatbankene hadde ført til dette.³⁶⁰

Figur 4.2: Innenlandsk kreditttilførsel 1973-1980. Kredittbudsjett og realiserte tall. Målt i milliarder kroner

Kilde: Tall hentet fra *Norges Banks Skriftserie nr 17. "Norske Kredittmarkeder. Norsk Penge- og Kredittpolitikk"*. Oslo 1989.

Ved konsultasjonsmøtet i 1977 ble inflasjonen igjen et viktig tema for IMF-delegasjonen. I de avsluttende merknadene påpekte IMF-representantene at det fortsatt ble ført en ekspansiv økonomisk politikk. Forsøket på å stramme inn penge- og kredittpolitikken var vanskelig med myndighetenes ekspansive finanspolitikk.³⁶¹ Som nevnt tidligere ble den første Kleppepakken lansert i 1974. Dette var et korporativt lønnsoppgjør mellom arbeidsorganisasjonene og regjeringen. Finans- og valutapolitikk ble også trukket inn i forhandlingene.³⁶² Den høye inflasjonen, på over 11 prosent i 1975, gjorde at arbeidstakerne krav om lønnsvekst ble stor i 1976. For å bøte på dette ble statsbudsjettet for 1976 gjort opp med underskudd på over to

³⁵⁹ EBM/77/128, Norway - 1977 Article VII Consultation, 8/31/1977, IMF Archives.

³⁶⁰ EBM/77/128, Norway - 1977 Article VII Consultation, 8/31/1977, IMF Archives.

³⁶¹ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 – 31.05.79. Mappe K 24.05.77 – 31.07.77. "Concluding remarks" fra konsultasjonsmøte i 1977.

³⁶² Ecklund, Hanisch og Sjøilen (1999):203.

milliarder kroner.³⁶³ Penge- og kredittpolitikken måtte igjen bære byrden av en for ekspansiv finanspolitikk. Dette påpekte også Knut Getz Wold i sine memoarer, og fremhevdet det som et særlig problem i perioden han satt som sjefdirektør. Han mente at når det måtte strammes inn i norsk økonomi var det i for stor grad penge- og kredittpolitikken som måtte ta den rollen, etter som det var politisk vanskelig å kutte i finanspolitikken.³⁶⁴

IMF-delegasjonen påpekte i den avsluttende bemerkningen at: "attempts to restrict the lending activities of the commercial and savings banks have been unsuccessful"³⁶⁵. Det ble foreslått av representantene fra IMF at Norge skulle føre en mer restriktiv finans- og pengepolitikk for å få kontroll over inflasjonen og sikre bedre ressursallokering. Den stimulerende økonomiske politikken innebar en utilsiktet effekt ved å holde uproductive bedrifter i live.³⁶⁶ De vurderte ikke innstrammingsiltakene som hinder for økonomisk vekst, og anslo at selv med en kraftig innstramning i finans- og pengepolitikken ville Norge få økonomisk vekst større enn seks prosent.³⁶⁷

I rapporten fra IMF-delegasjonen til IMF-direksjonen ble det påpekt at hvis Norge skulle kunne få en bedre kontroll og effektivitet innen pengepolitikken måtte renten opp på et markedsbasert nivå.³⁶⁸ Rådet ble formulert eksplisitt og utvetydig formulert:

"A certain shift in attitudes has already occurred, but further progress toward a more market-oriented monetary policy would help both in short-term policy formulation and in the efficient allocation of real and financial resources over the medium term".³⁶⁹

Rådene fra IMF viste nå stadig større innslag av monetaristisk og liberalt tangegods. Også under IMF's direksjonsmøte ble det rettet kraftig kritikk mot penge- og kredittpolitikken i Norge. Det ble stilt spørsmålsteget ved rapporten som var mottatt av IMF-delegasjonen. Styrerepresentantene mente at rapporten fremstilte det slik at norske myndigheter hadde gitt opp å holde målet til kredittbudsjettet for 1977. Det ble lest opp fra rapporten som sa: "the expansionary fiscal stance is making it difficult for the authorities to effect a tightening of

³⁶³ Ecklund, Hanisch og Sjøilen (1999):209.

³⁶⁴ Knut Getz Wold's privatarkiv ved Riksarkivet. D - Korrespondanse- og saksarkiv. Dg – Dagbøker 1943-1987. Utkast til memoarer. Kapittel 18:2 og Kapittel 20:4.

³⁶⁵ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 – 31.05.79. Mappe K 24.05.77 – 31.07.77. "Concluding remarks" fra konsultasjonsmøte i 1977.

³⁶⁶ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 – 31.05.79. Mappe K 24.05.77 – 31.07.77. "Concluding remarks" fra konsultasjonsmøte i 1977.

³⁶⁷ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 – 31.05.79. Mappe K 24.05.77 – 31.07.77. "Concluding remarks" fra konsultasjonsmøte i 1977.

³⁶⁸ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 – 31.05.79. Mappe K 24.05.77 – 31.07.77. "Staff Report" 5. juli 1977.

³⁶⁹ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 – 31.05.79. Mappe K 24.05.77 – 31.07.77. "Staff Report" 5. juli 1977.

monetary policy".³⁷⁰ En av representantene³⁷¹ for IMF-delegasjonen svarte at tiltak som for eksempel å øke reservekravene var satt i gang, men påpekte at virkemidlene kunne være bedre enn det de var. Det ble enstemmig påpekt fra IMF direksjonen at Norge burde endre penge- og kredittpolitikken i en mer markedstilpasset retning.³⁷²

4.2.3 Pris- og inntektsstopp

Neste konsultasjonsmøte var den første artikkel IV konsultasjonen som ble gjennomført i Norge. IMF delegasjonen besøkte Norge i perioden 22.november til 1.desember.³⁷³ KRØSUS modellen³⁷⁴, som skulle brukes til å beregne hva kreditttilgangen til finansinstitusjonene skulle være i kredittbudsjettet kom i fokus under møtet mellom Norges Bank og delegasjonen. Delegasjonen var skeptisk til modellen i forhold til om den kunne brukes med en fleksibel rente. Einar Forsbak, som selv var med å konstruere modellen, svarte at politiske valg fremdeles hadde stor innvirkning på kredittallokeringen, og at en mer fleksibel rente ville gjøre det lettere å kontrollere deler av kreditttilbudet.³⁷⁵ John Tvedt la til at kredittbudsjetteringen også var debattert i Norge, og at KRØSUS modellen som ble brukt ikke var tilstrekkelig som virkemiddel.³⁷⁶ Forsbak satte fingeren på at etterspørselsfunksjonene i modellen måtte forbedres, og at modellen også overvurderte sammenhengen mellom tilbud av kreditt og privat- og kommunal investeringer.³⁷⁷

I september 1977 hadde regjeringen innført en pris- og inntektsstopp. Dette førte til at alle utlånsrenter frøs. Grunnen til innføringen av pris- og inntektsstoppen var at lønnsforhandlingene med regjeringen og Landsorganisasjonen (LO) stoppet opp. Regjeringen ønsket å stramme inn den økonomiske politikken. Da måtte de også stramme inn på inntektspolitikken, men regjeringen fikk ikke med seg LO. Pris- og inntektstoppen skulle redusere inflasjonen i Norge.³⁷⁸ Først 1. januar 1980 ble den opphevet.³⁷⁹ Figur 4.1 viser at

³⁷⁰ EMB/77/128, Norway - 1977 Article VII Consultation, 8/31/1977, IMF Archives.

³⁷¹ Det ble ikke i kilden nevnt hvem, men de må være Bo Karlström eller Christopher Browne fra den Europeiske avdelingen i IMF. Disse var de eneste fra delegasjonen som var til stedet under direksjonsmøte.

³⁷² EMB/77/128, Norway - 1977 Article VII Consultation, 8/31/1977, IMF Archives.

³⁷³ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 - 31.05.79. Mappe O 01.01.79-31.05.79. Staff Report for the 1978 Article IV consultation.

³⁷⁴ KRØSUS ble introdusert tidlig på 1970-tallet og var gjenstand for kraftig kritikk. Både modellen og kritikken vil bli diskutert nærmere i kapittelets tredje hovedbolk.

³⁷⁵ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 – 31.05.79. Mappe N 01.07.78 – 31.12.78. Referat fra møte mellom IMF delegasjon og Norges Bank. 27.11.1978.

³⁷⁶ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 – 31.05.79. Mappe N 01.07.78 – 31.12.78. Referat fra møte mellom IMF delegasjon og Norges Bank. 27.11.1978.

³⁷⁷ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 – 31.05.79. Mappe N 01.07.78 – 31.12.78. Referat fra møte mellom IMF delegasjon og Norges Bank. 27.11.1978.

³⁷⁸ Sjøilen (1998):409-410.

³⁷⁹ Furre (2000):243.

inflasjonen gikk drastisk ned i 1979, men ved opphevelsen neste år steg den igjen til over ti prosent. Pris- og inntektstoppen ble diskutert både i IMF's konsultasjon med Norge og i direksjonsmøtet i IMF om konsultasjonen.

I delegasjonens rapport til IMF-direksjonen angående konsultasjonsmøtet, var fokuset hovedsakelig rettet mot den økende utenlandsgjelden Norge hadde. I slutten av 1978 var underskuddet til utlandet totalt tilsvarende 47 prosent av BNP.³⁸⁰ Representantene fra IMF påpekte at: "The pursuit of a restrictive credit policy in 1978 was made difficult by the continued large expansionary effect of central government sector transactions, including lending by state banks." Selv om det skulle føres en restriktiv pengepolitikk økte andelen utlån av statsbankene. Konsultasjonsdeltakerne var for så vidt fornøyd med pris- og inntektsstoppen. De anslo at dette ville føre til en reduksjon i de relative produksjonskostnadene i forhold til andre land med tre-fire prosentpoeng.³⁸¹ Dette skulle styrke norsk eksportindustriens konkurranseevne. De påpekte til slutt at det fortsatt var viktig med en restriktiv kredittpolitikk.³⁸² Samtidig var kritikken mot den norske penge- og kredittpolitikken mindre fremtredende enn ved tidligere konsultasjoner. Grunnen til dette kan være flere. En mulig tolkning kan være at IMF hadde tolket politikken som å være på vei i riktig retning. Politisk kunne diskontohevingen i februar 1978 fra seks prosent til sju prosent virke som et ønske å kunne føre en mer markedstilpasset penge- og kredittpolitikk.³⁸³ Juni samme år hadde Finansdepartementet oppnevnt Renteutvalget som skulle drøfte og utrede om rentepolitikken.³⁸⁴ Dette kunne tolkes som at det nå ikke bare var Norges Banks økonomer som ønsket å legge om penge- og kredittpolitikken. Også Finansdepartementet og kanskje selv finansministeren, Per Kleppe, ønsket en omlegging.³⁸⁵

Under direksjonsmøtet i Washington 14.februar 1978 gikk mye av diskusjonen rundt Norges økonomiske politikk på de samme punktene som IMF delegasjonen hadde påpekt, men der kredittpolitikken fikk økt oppmerksomhet. De Groote, den nederlandske representanten i direksjonen, påpekte at han syntes kredittrestriksjonen i Norge var merkelig siden den bare gikk ut over de private bankene, mens tilsvarende tiltak ikke ble satt inn mot statsbankene.

³⁸⁰ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 - 31.05.79. Mappe O 01.01.79-31.05.79. Staff Report for the 1978 Article IV consultation.

³⁸¹ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 - 31.05.79. Mappe O 01.01.79-31.05.79. Staff Report for the 1978 Article IV consultation.

³⁸² Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 - 31.05.79. Mappe O 01.01.79-31.05.79. Staff Report for the 1978 Article IV consultation.

³⁸³ SSB <http://www.ssb.no/histstat/tabeller/24-22.html> nedlastet: 4.02-2011.

³⁸⁴ Ecklund (1995):99.

³⁸⁵ Ecklund (1995):103.

Samtidig fikk skipsverftene stor hjelp.³⁸⁶ Den tyske representanten Donecker, påpekte også at pengepolitikken hadde båret den største byrden og at en innstramning av finanspolitikken var nødvendig. De fleste ønsket pris- og inntektsstoppen velkommen men påpekte faren for ekstra inflasjon når denne ble opphevet og at forbehold måtte tas i forhold til dette.³⁸⁷ Både IMF-delegasjonen og direksjonen var klare på at penge- og kredittpolitikken burde legges om, men som nevnt var deres uttalelser mot politikken ikke like krasse som tidligere.

4.2.4 IMF og renteutvalget

Siste konsultasjonsmøte som blir analysert i denne oppgaven fant sted i 1980. IMF-delegasjonen hadde et møte med Knut Getz Wold i Norges Bank der penge- og kredittpolitikken var i sentrum. Brehmer gikk rett på sak og påpekte at Norge ikke hadde truffet på målsettingen for kredittbudsjettet i 1979.³⁸⁸ Som vist i figur 4.2 oversteg kreditttilførselen budsjettet med 1,7 milliarder kroner i 1979.³⁸⁹ Brehmer påpekte viktigheten av en restriktiv penge- og kredittpolitikk for å unngå høy inflasjon, og lurte på hvordan en restriktiv penge- og kredittpolitikk kunne bli implementert i 1980.³⁹⁰ Getz Wold startet med å påpeke at myndighetene i Norge var helt klar mindre monetaristiske enn i andre land.³⁹¹ Getz Wold argumenterte, som han hadde gjort tidligere, at hovedårsaken for overskridelsene var finanspolitikken. Finanspolitikken var alt for ekspansiv, og Getz Wold pekte spesielt på inntektspolitikken. Her mente han at det ble lagt for stor vekt på å få en avtale gjennom i lønnsforhandlingene.³⁹² Getz Wold opplyste at: "Tight monetary policy was necessary but could only offset the expansionary fiscal effects to a limited extent and could have unfortunate effects on the financing of investment".³⁹³

IMF-delegasjonens møte med Valutaavdelingen i Norges Bank er relevant for tematikken i denne oppgaven. Hovedspørsmålet her var kursen til den norske kronen og dens tilknytting til

³⁸⁶ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 - 31.05.79. Mappe O 01.01.79-31.05.79. Refferat fra "Executive Board" møte.

³⁸⁷ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 24.05.77 - 31.05.79. Mappe O 01.01.79-31.05.79. Staff Report for the 1978 Article IV consultation.

³⁸⁸ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe R 13.05.80-31.08.80. Referat fra møte med Knut Getz Wold I Norges Bank.

³⁸⁹ Norges Banks Skriftserie (1989):17:12.

³⁹⁰ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe R 13.05.80-31.08.80. Referat fra møte med Knut Getz Wold I Norges Bank.

³⁹¹ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe R 13.05.80-31.08.80. Referat fra møte med Knut Getz Wold I Norges Bank.

³⁹² Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe R 13.05.80-31.08.80. Referat fra møte med Knut Getz Wold I Norges Bank.

³⁹³ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe R 13.05.80-31.08.80. Referat fra møte med Knut Getz Wold I Norges Bank. Dette påpekte som tidligere nevnt også Getz Wold i sitt memoarutkast.

den nye valutakurven.³⁹⁴ Stortinget kunngjorde 18. desember 1978 at Norge ikke ville delta i European Monetary System (EMS) samarbeidet og en valutakurv med de viktigste handelslandene ble derfor innført.³⁹⁵ Valutakurven betød at den norske kronen var knyttet opp mot de viktigste handelspartnernes valutakurser, og de landene Norge handlet mest med fikk størst vekt. Det ville si at fluktusjoner i for eksempel den tyske mark, svenske kronen, eller britiske pund fikk stort utfall på den norske kronen. På møtet ble også rentepolitikken i Norge tatt opp. Brehmer lurte på hvordan den store forskjellen mellom renten i Norge og i utlandet kom til å påvirke valutakursen i Norge. Trond Munkerud Johansen fra Valutaavdelingen i Norges Bank, svarte at det ikke var noe problem siden det var interbankrenten som var renten som var aktuell å bruke. Denne var mye høyere enn utlånsrenten så forskjellen var ikke så stor mellom den norske renten og utlandet.³⁹⁶ Interbankrenten var renten en privatbank kunne få av en annen privatbank. På slutten av 1979 hadde denne renten steget mye fordi privatbankene lånte av hverandre for å unngå B-lånsordningen. B-lånsordningen var et forsøk på å få en mer fleksibel virkemiddelbruk, men ifølge Ecklund fikk ikke ordningen ønsket effekt.³⁹⁷

Under IMF-delegasjonens møte med representanter i Kredittpolitisk avdeling,³⁹⁸ var det gjennomgående enighet mellom representantene fra Norges Bank og IMF. Delegasjonen fra IMF var interessert i renteutvalgets rapport³⁹⁹, og håpet at norske myndigheter fulgte denne i størst mulig grad. Jarle Bergo, som hadde vært sekretær i renteutvalget og var direktør i utrednings og informasjonsavdelingen i Norges Bank uttrykte at han var enig i dette og håpet at rentetilpassningen i størst mulig grad ville bli styrt av markedet.⁴⁰⁰ Renteutvalget ønsket en markedstilpasset rente på obligasjoner, noe Brehmer ønsket gjennomført raskest mulig. Bergo konstaterte:

”..that the introduction of a free bond market would take time, but should be given priority because of its importance in order for monetary and credit policy to be an

³⁹⁴ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe R 13.05.80-31.08.80. Referat fra møte med Norges Bank Valutaavdelingen.

³⁹⁵ Kleivset (2010):58-59. Kleivset har en god og utfyllende fremstilling av debatten rundt EMS samarbeidet.

³⁹⁶ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe R 13.05.80-31.08.80. Referat fra møte med Norges Bank Valutaavdelingen.

³⁹⁷ Ecklund (1995):101

³⁹⁸ Som nevnt i kapittel 1, omstrukturerte Norges Bank sine avdelinger 1. september 1977. Pengepolitisk avdeling endret navn til Kredittpolitisk avdeling.

³⁹⁹ Renteutvalget som vil bli nærmere behandlet senere i dette kapitlet, ønsket en markedsbestemt rente på obligasjonslån, og mer fleksibel utlånsrente på finans- og sparebanker. Også Bergos økonomiske synspunkt på markedsbasert rente blir diskutert senere.

⁴⁰⁰ Norway-1980 Article IV Consultation, Minutes of Meeting No.6, June 2, 1980, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #78 File #2, IMF Archives.

effective means of demand management and to have favorable effects of the allocation of resources”.⁴⁰¹

IMF-delegasjonen var hovedsaklig fornøyd med den økonomiske utviklingen i Norge og ønsket retningsendringen velkommen:

”The greater interest rate flexibility and the possibility of open market operations in the bond market that is expected to be available to the authorities following the parliamentary debate of the government’s proposal to liberalize interest rates.”⁴⁰²

Før direksjonsmøtet om konsultasjonen med Norge informerte den nordiske representantene i IMF, Gisli Bøndal, at myndighetene i Norge ville gjøre store endringer i kredittpolitikken samme høst.⁴⁰³ Endringen lå hovedsakelig i deregulering av obligasjonsmarkedet. Bøndal beklaget at det fremdeles ville være større kontroll over rentenivået til finans- og sparebankene enn det renteutvalget anbefalte, men var samtidig positiv til at bindingen mellom langsiktige og den kortsiktige skulle løses.⁴⁰⁴ Bøndal påpekte også at norske myndigheter hadde gjennomført store innstramminger i penge- og kredittpolitikken som ikke kom med i hans uttalelser som var sendt ut i forkant av møtet.⁴⁰⁵ Grunnen til dette var at i juli ble det klart at finans- og sparebankene ville overskride sine marginer i kredittbudsjettet for 1980. Med virkning fra 1.september iverksatte derfor myndighetene to tiltak for å få kontroll over situasjonen. Bankenes likviditet skulle økes ved å sette opp reservekravet og den automatiske lånefasiliteten privatbankene hadde til Norges Bank ble midlertidig opphevet. Representantene i styremøtet var enstemmig i at renteutvalgets anbefalinger likevel måtte gjennomføres fullt ut. Styreformannen i IMF, Jacques de Larosière, informerte norske myndigheter om:

”... Directors welcome the measures of additional credit restraint recently adopted by the Norwegian authorities. Directors also advocated greater flexibility in interest rate policy and hoped that the recommendations in that area of the Government Commission would soon be implemented.”⁴⁰⁶

⁴⁰¹ Norway-1980 Article IV Consultation, Minutes of Meeting No.6, June 2, 1980, EURAI Consultation Files, Immediate Office, European Department Box #78 File #2, IMF Archives.

⁴⁰² Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe R 13.05.80-31.08.80. Preliminary Assessment. Article IV consultation 1980.

⁴⁰³ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe S 01.09.80-28.02.81. Statement by Mr. Bøndal on Norway. Executive Board Meeting Sep. 8 1980. Datert 5.sep.1980.

⁴⁰⁴ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe S 01.09.80-28.02.81. Statement by Mr. Bøndal on Norway. Executive Board Meeting Sep. 8 1980. Datert 5.sep.1980.

⁴⁰⁵ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe S 01.09.80-28.02.81. Gisli Bøndal’s Opening Remarks. Styremøte 08.09.1980.

⁴⁰⁶ Norges Banks arkiv. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.06.79 - 28.02.81. Mappe S 01.09.80-28.02.81. Styreformannens oppsummering av styremedlemmenes uttalelser ved styremøte 08.09.80

Under konsultasjonsmøtene i perioden 1974-1980 ble nærmest samtlige tegn til endring i den norske penge- og kredittpolitikken ønsket velkommen av IMF, samtidig som det til ble satt stadig større spørsmålstegn ved det eksisterende systemet med politisk styrt rente.

4.3 Utvidelse av erfaringshorisonten

I samme tidsrom⁴⁰⁷ var det flere fra Norges Bank som hadde utenlandsopphold i forskjellige internasjonale organisasjoner. I denne delen av kapittelet skal fokuset rettes mot Odd Harald Skuggen, Jon Asbjørn Solheim, Cal Jacob Vogt, Jarle Bergo og Svein Rennemo.⁴⁰⁸ Skuggen, Solheim og Vogt jobbet i IMF, Bergo i EFTA og Rennemo i OECD. Til slutt skal Terje Prøsch, som ikke hadde utenlandsopphold, og hans erindringer diskuteres.

4.3.1 Odd Harald Skuggen

Odd Harald Skuggen var ferdig utdannet cand.oecon. ved UiO i 1969, og begynte samme år i Pengepolitisk avdeling i Norges Bank. Han jobbet i Norges Bank i Oslo fram til 1977, da han gikk over til Kristiansand kontoret. I perioden 1971-1974 var han i Europaavdelingen i IMF. Skuggen deltok her på fire konsultasjonsmøter med som medlem av IMF-delegasjoner. Han var med til Sverige og Danmark i 1972, Surinam i 1973, og Danmark igjen i 1974. Av hensyn til relevans og arbeidsmengde, kommer vi her kun til å se på konsultasjonsmøtene med Sverige og Danmark.

Sverige gikk i 1971 inn i en økonomisk nedgangstid. IMF-delegasjonen vurderte dette som en kortvarig nedgang, og som trolig ville ta slutt i 1973. Delegasjonen virket fornøyd med motkonjunkturpolitikken som ble satt i gang.⁴⁰⁹ Tiltakene var selektive investeringstiltak, og liberalisering av en i utgangspunktet streng kapitalkontroll. Dette førte til økt likviditet for de svenske privatbankene.⁴¹⁰ IMF-delegasjonen ønsket at svenske myndigheter hadde tiltak klar for å hindre at likviditeten ikke fortsatte å vokse i samme hastighet når den svenske økonomien bedret seg for på den måten unngå store inflasjonsproblemer.⁴¹¹ Nettopp inflasjonskontroll virker å være et hovedpoeng for denne delegasjonen, som det var under konsultasjonene med Norge.

⁴⁰⁷ Tidsrommet er rettet mot de økonomene som kom tilbake fra sine opphold etter Magnussen-utvalgets rapport i 1973.

⁴⁰⁸ Det var også andre som hadde opphold i IMF i denne perioden. Knud. Z Ross var i IMF i periodene 1971-1974 og 1977-1980. Det lot seg ikke finne muntlige eller skriftlige kilder om hans opphold. Trond Munkerud Johansen var i IMF i perioden 1976-1978. Han ble ikke aktuell på grunn av relativt sent opphold, og fordi han jobbet i Valutaavdelingen. Brynjulv Vollan i IMF periodene 1978-1981, 1983-1985, 1992-1995 og 1998-2000. Vollan blir heller ikke sett på videre på grunn av hans sene periode.

⁴⁰⁹ SM/73/84, Sweden - Staff Report for the 1972 Article VIII Consultation, 4/26/1973, IMF Archives.

⁴¹⁰ SM/73/84, Sweden - Staff Report for the 1972 Article VIII Consultation, 4/26/1973, IMF Archives.

⁴¹¹ SM/73/84, Sweden - Staff Report for the 1972 Article VIII Consultation, 4/26/1973, IMF Archives.

Danmark sto en i helt motsatt situasjon enn hva Sverige gjorde i forhold til likviditeten. I 1971 hadde Danmark en diskontorente på ni prosent, og utlånsrenten til privatbanker var også høy i forhold til naboland.⁴¹² For å øke likviditetstilgangen satt danske myndigheter ned diskontorenten, samtidig som de satte opp taket på utlån til privatbankene. Danske myndigheter satte igjen opp renten i juni 1972 da likviditetssituasjonen bedret seg. Danmarks bruk av renten som virkemiddel ble ikke kritisert av delegasjonen, men IMF-delegasjonen ønsket å innføre et reservekrav til privatbankene, men danske myndigheter mente dette ville ødelegge for det kooperativet systemet de hadde med privatbanker og danske myndigheter.⁴¹³ Tross dette mente IMF-delegasjonen at reservekrav var ønskelig for å lette likviditetssituasjonen i Danmark.

Neste konsultasjonsmøte Skuggen var med på i Danmark var i januar 1974. Oljeprissjokket ble da vurdert å gi store konsekvenser for Danmark. Grunnen var at Danmark hadde stor oljeimport, og hadde allerede et relativt stort underskudd på handelsbalansen. Økningen i oljeprisen ville forverre dette underskuddet. IMF-delegasjonen ønsket også et sterkere fokus på inflasjonskontroll. De var redd for at prisøkningen i kjølvannet av oljekrisen ville føre dyre lønnsoppgjør, som igjen ville føre til stort tap av konkurransekraft for Danmark.⁴¹⁴ Danmark førte en kontraktiv pengepolitikk ved å sette diskontorenten videre opp. Denne politikken var IMF-delegasjonen fornøyd med.⁴¹⁵ Den samlede erfaringen Skuggen fikk i IMF er det vanskelig å gi kildemessig belegg for. Det som er sikkert er at han var med på tre konsultasjonsmøter med skandinaviske land der en mer fleksibel rentepolitikk ble brukt enn i Norge.

4.3.2 Jon Asbjørn Solheim

Jon Asbjørn Solheim var ferdig utdannet som cand.oecon. fra UiO våren 1970, og hadde spesialisert seg innen internasjonal økonomi.⁴¹⁶ Han begynte i Statistisk kontor under Jon Petter Holter samme år. I 1972 fikk Solheim tilbud om å jobbe en tre års periode i Europaavdelingen i IMF.⁴¹⁷ Før Solheim reiste hadde han rukket å bli godt kjent med flere av de ansatte i Norges Bank. Dette gjaldt spesielt Einar Forsbak, Leif Eide, Brynjulv Vollan og

⁴¹² SM/72/176, Denmark - Staff Report for the 1972 Article VIII Consultation, 7/17/1972, IMF Archives.

⁴¹³ SM/72/176, Denmark - Staff Report for the 1972 Article VIII Consultation, 7/17/1972, IMF Archives.

⁴¹⁴ SM/74/65, Denmark - Staff Report for the 1974 Article VIII Consultation, 3/26/1974, IMF Archives.

⁴¹⁵ SM/74/65, Denmark - Staff Report for the 1974 Article VIII Consultation, 3/26/1974, IMF Archives.

⁴¹⁶ Universitetet i Oslo årsberetning (1970):234.

⁴¹⁷ Professional staffmember.

Einar Magnussen. Disse hadde også Solheim god kontakt med privat.⁴¹⁸ Bortsett fra Vollan⁴¹⁹ hadde alle disse hadde hatt opphold nettopp i IMF før Solheim dro.

I Washington jobbet Solheim etter egne ord ”midt i smørøyet”.⁴²⁰ Han jobbet hovedsakelig mot Vest-Tyskland, Østerrike og Finland.⁴²¹ Vest-Tyskland hadde i motsetning til Norge en sentralbank med betydelig selvstendighetsgrad.⁴²² Pengepolitikken i Vest-Tyskland var nært knyttet til monetarismen. Deres økonomiske målsetninger var i stor grad knyttet til inflasjonskontroll, som ble gjennomført ved å styre mengden av sentralbankpenger.⁴²³ Ved å ha kontroll over volumet som mål i pengepolitikken var det stor variasjon i kortsiktige rentenivået i Vest-Tyskland.⁴²⁴ Dette kan illustreres ved hvordan sentralbanken i Vest-Tyskland taklet en for stor vekst av likviditet på begynnelsen av 1973. For å svare på dette fjernet de privatbankenes mulighet til automatiske trekk fra lånefasiliteten i sentralbanken i mars. Dette fikk en innstrammende effekt fordi privatbankene måtte få inn likviditet fra andre steder for å nå minimumsreservekravene. Som følge av dette steg markedsrenten fra under ti prosent i mars til over 14 prosent i juli.⁴²⁵ Dette fikk igjen en tilstrammende effekt. Vest-Tyskland hadde også relativt lav inflasjon som følge av målet om å holde denne nede. Dette var IMF-delegasjonen fornøyd med.⁴²⁶ Delegasjonen hadde ingen innvendinger mot den tyske pengepolitikken. Solheim forklarte at allerede før han dro til IMF var han interessert i av hvordan Vest-Tyskland førte pengepolitikken. Hans opphold i Bonn og Frankfurt gjorde ikke denne interessen noe mindre ifølge han selv.⁴²⁷ Solheim var også med på konsultasjonen med Tyskland i 1975, men det var få endringer i pengepolitikken og vil derfor ikke bli drøftet videre.

⁴¹⁸ Intervju med Solheim 27.01.2011. Forsbak og Eide forklarte Solheim hvor han skulle bo i Washington. Han endte opp med å bo i samme boligblokk som Forsbak og Eide hadde bodd.

⁴¹⁹ Volland dro først til IMF i 1978.

⁴²⁰ Intervju med Solheim 27.01.2011.

⁴²¹ Grunnen til at han også jobbet mot Finland var at han kunne lese de finske økonomiske tidsskriftene som var på svensk. Finland vil ikke bli drøftet videre her på grunn av lite relevans. Solheim jobbet hovedsakelig med oljefasiliteten til Finland.

⁴²² Sejersted (2003):135.

⁴²³ Sentralbankpenger er det samme som basispengemengden (M0). Basispengemengden består av sedler, mynt og innskudd i sentralbanken. Sentralbanken kan hovedsakelig endre basispengemengden ved markedsoperasjoner og valutatransaksjoner. Steigum (2004):203,221-222.

⁴²⁴ SM/74/202, Federal Republic of Germany - Staff Report for the 1974 Article VIII Consultation, 8/15/1974, IMF Archives.

⁴²⁵ SM/74/202, Federal Republic of Germany - Staff Report for the 1974 Article VIII Consultation, 8/15/1974, IMF Archives.

⁴²⁶ SM/74/202, Federal Republic of Germany - Staff Report for the 1974 Article VIII Consultation, 8/15/1974, IMF Archives.

⁴²⁷ Intervju med Solheim 27.01.2011.

Solheim jobbet også mot Østerrike og var blant annet med på en konsultasjon med Østerrike i november i 1972.⁴²⁸ Østerrike hadde en lignende inntekstpolitikk som Norge, med samarbeid mellom arbeidsgiver, arbeidstaker og myndighetene.⁴²⁹ Østerrike hadde like lav arbeidsledighet som Norge, men de klarte samtidig å holde en lavere prisvekst på 1970-tallet.⁴³⁰ Både Solheim og Skånland har trukket frem det forpliktende inntektssamarbeidet som forklaringsfaktor, og Solheim forteller i intervjuet at han og Skånland da også utvekslet også rundt inntekstpolitikken i Østerrike.⁴³¹

Under Solheims opphold i IMF jobbet Erik Brofoss i IMF som nordisk representant i IMF-direksjonen. Solheim jobbet lite med han i IMF, men mente at Brofoss ikke var noe suksess i IMF.⁴³² Brofoss var for planøkonomi og sterkt kritisk til den vest-tyske økonomiske politikken. Brofoss kunne, ifølge Solheim, ha nokså hatske innlegg mot Vest-Tyskland og deres pengepolitikk, ”..og Vest-Tyskland var mitt land” påpekte Solheim.⁴³³ Selv om Brofoss hadde god kontakt med amerikaneren Dale, som var nestformann i direksjonen i IMF, mener Solheim at Brofoss fikk lite eller ingen gjennomslagskraft for sine tanker i IMF.⁴³⁴

Solheims opphold i IMF og med IMF-delegasjonene i Vest-Tyskland gav Solheim en bredere erfaringshorisont. Han fikk se en pengepolitikk, som ifølge delegasjonen, fungerte godt. Vest-Tyskland var tidlig ute med økonomiske tiltak som var rettet mot kontroll av inflasjonen.⁴³⁵ Solheim mener selv at sitt første opphold i Washington var det flere tanker og ideer han dro med seg hjem etter oppholdet. Han var i utgangspunktet interessert i hvordan Vest-Tyskland førte sin pengepolitikk. Ved å dra til Vest-Tyskland som en del av en delegasjon fikk han erfare en annen måte å drive pengepolitikk på. Solheim var i tillegg med på konsultasjonsmøte med Norge i 1973. Dette gav han en mulighet til å se den norske penge- og kredittpolitikken utenfra.

⁴²⁸ Fant kun en rapport om Østerrikes økonomiske utvikling som Solheim var med på å skrive.

⁴²⁹ Intervju med Solheim 27.01.2011. Forskjellen var imidlertid at de hadde mye sterkere bindinger i Østerrike, noe som ikke ble godtatt i Norge av LO. Hermod Skånland skrev boken *Inntekstpolitikken dilemma* i 1981. Her viser han også til Østerrike sin politikk med godt samarbeid mellom lønnstakerne, arbeidsgiverne, bøndene og myndighetene. Skånland påpekte at systemet som Østerrike hadde var ønskelig også i Norge, men sannsynligvis ikke mulig å innføre før LOs godtok sterkere bindinger mellom lønnstakerne, bøndene og myndighetene. Se Skånland (1981): 60:93.

⁴³⁰ Skånland (1981):60.

⁴³¹ Intervju med Solheim 27.01.2011.

⁴³² Intervju med Solheim 27.01.2011.

⁴³³ Intervju med Solheim 27.01.2011.

⁴³⁴ Intervju med Solheim 27.01.2011.

⁴³⁵ SM/75/180, Federal Republic of Germany - Staff Report for the 1975 Article VIII Consultation, 7/8/1975, IMF Archives.

4.3.3 Carl Jacob Vogt

Carl Jacob Vogt var den som var senest i IMF av de som skal undersøkes i denne oppgaven. Han startet i Norges Bank i 1972 etter ferdig utdannet sosialøkonom fra UiO høsten 1971. Vogt jobbet i Statistikkontor i Pengepolitisk avdeling. I 1975 dro han til IMF i Washington, hvor han var ansatt i Europaavdelingen. Han var med på et konsultasjonsmøte med Hellas i 1976, og to med Sverige, i 1977 og 1978. Det er de to konsultasjonsmøtene med Sverige som vil undersøkes nærmere her.

Det første konsultasjonsmøte mellom IMF og svenske myndigheter Vogt var med på ble gjennomført i februar 1977. Sverige hadde som følge av oljekrisen og høye lønnsoppgjør bygd opp et stort underskudd på handelsbalansen i perioden 1974-1976.⁴³⁶ Penge- og kredittpolitikken ble vurdert som god, og hovedfokuset ble i stedet rettet mot inflasjons- og kostnadsproblemene i svensk økonomi. Dette hadde gitt tapt konkurranseevne, og bidratt til det store underskuddet på handelsbalansen.⁴³⁷ Hovedtyngden i delegasjonens anbefalinger gikk ut å gjenvinne konkurransekraften, og delegasjonen mente fornuftige lønnsoppgjør var den eneste veien å gå.⁴³⁸

Neste konsultasjonsmøte var IMF-delegasjonen fornøyd med utviklingen i den svenske økonomien siden sist konsultasjonsmøte. Hovedgrunnen til dette var inntektspolitikken kombinert med at svenske myndigheter hadde satt et mål for inflasjonsvekst.⁴³⁹ Sveriges underskudd på handelsbalansen var fremdeles høyt og konkurranseevnen var ikke god – men utviklingen gikk nå i riktig retning.⁴⁴⁰ Sverige hadde mange av de samme problemene som Norge hadde på siste del av 1970-tallet, men svenske myndigheters penge- og kredittpolitikk ble mindre kritisert av IMF.⁴⁴¹

4.3.3 Svein Rennemo i OECD og Jarle Bergo i EFTA

IMF var imidlertid ikke eneste arenaen for utenlandsopphold for Norges Banks økonomer. Svein Rennemo ble cand.oecon. i 1971, og hadde spesialisert seg innen internasjonal økonomi. Rennemo beskriver seg selv som ”eksotisk” i miljøet i banken da han startet.⁴⁴² Han

⁴³⁶ SM/77/96, Sweden - Staff Report for the 1977 Article VIII Consultation, 4/27/1977, IMF Archives.

⁴³⁷ SM/77/96, Sweden - Staff Report for the 1977 Article VIII Consultation, 4/27/1977, IMF Archives.

⁴³⁸ SM/77/96, Sweden - Staff Report for the 1977 Article VIII Consultation, 4/27/1977, IMF Archives.

⁴³⁹ SM/78/184, Sweden - Staff Report for the 1978 Article IV Consultation, 7/10/1978, IMF Archives.

⁴⁴⁰ Delegasjonen hadde stor tro på at forbedringene ville fortsette så lenge svenske myndigheter fortsatt klarte å få med seg fagorganisasjonene på moderate lønnsoppgjør i kommende år. SM/78/184, Sweden - Staff Report for the 1978 Article IV Consultation, 7/10/1978, IMF Archives.

⁴⁴¹ SM/78/184, Sweden - Staff Report for the 1978 Article IV Consultation, 7/10/1978, IMF Archives.

⁴⁴² Intervju med Svein Rennemo 24.02.2011.

var i studietiden medlem av Norges Kommunistiske Parti (NKP) og var følgelig mer positiv til å administrere økonomien enn de fleste andre ansatte. Han dro i 1976 til OECD i Paris. Selv om planen var at han skulle jobbe her i ett år ble han der i over fem år.⁴⁴³ Både Prøsch og Bergo påpekte at når Rennemo kom tilbake var han ”reorientert”.⁴⁴⁴ Dette bekreftet han selv, og påpekte i intervju at han ”fikk en meget sterk tro på markedet som grunnlag for økonomisk vekst og utvikling.” Han ble etter egne ord en ”markedsliberalist”.⁴⁴⁵

Jarle Bergo dro til det europeiske frihandelsforbund (EFTA) i 1975 og kom tilbake i 1976. Siden han her ikke jobbet mot penge- og kredittpolitikk kunne han ikke si så mye om hvordan dette oppholdet utvidet hans erfaringshorisont på dette området.⁴⁴⁶ Det er likevel som med Holter en arena der Bergo kunne møte andre økonomer og fikk muligheten til å se på norsk økonomisk politikk utenfra.

4.3.4 Prøschs synspunkt

Terje Stein Wilhelm Prøsch ble uteksaminert som cand.oecon. i 1972. Han hadde ikke noe utenlandsopphold under sin karriere i Norges Bank, og er interessant nettopp på dette grunnlag. Prøsch har blitt fremhevet av andre som en av de første til å slutte seg til de monetaristiske ideene blant sentralbankens økonomer. I et intervju i forbindelse med dette prosjektet delte Prøsch denne fremstillingen, men påpekte at han ikke var alene.⁴⁴⁷ Prøsch startet under Holter i Statistikkontoret i 1972. Han ble satt til å jobbe med pengemengdestatistikk når han startet i banken, da var allerede begrepene M0, M1 og M2⁴⁴⁸ i bruk i Norges Bank. Prøsch fremstiller Norges Bank som en institusjon med ansatte som hadde et liberalt syn på den økonomiske politikken. Holter som han jobbet under, men også flere som Forsbak, var stor motstander av kredittrasjoneringen. At Norges Bank var en organisasjon med større tro på markedsmekanismene var grunnen til at Prøsch valgte å jobbe i sentralbanken og ikke Finansdepartementet som han også fikk tilbud fra.⁴⁴⁹

⁴⁴³ Delegasjonen hadde stor tro på at forbedringene ville fortsette så lenge svenske myndigheter fortsatt klarte å få med seg fagorganisasjonene på moderate lønnsoppgjør i kommende år.

⁴⁴⁴ Intervju med Jarle Bergo 25.01.2011, og intervju med Terje Stein Wilhelm Prøsch 27.01.2011.

⁴⁴⁵ Intervju med Svein Rennemo 24.02.2011.

⁴⁴⁶ Intervju med Jarle Bergo 25.01.2011.

⁴⁴⁷ Intervju med Terje Stein Wilhelm Prøsch 27.01.2011.

⁴⁴⁸ Basispengemengden (M0), det smale pengemengdebegrepet (M1), og det brede pengebegrepet (M2), er forskjellig mål til å måle pengemengden. M0 er sedler, mynt og innskudd i Norges Bank. M1 defineres som pengeholdende sektors beholdning av sedler og mynt samt sektorens innestående transaksjonskonti i forretnings- og sparebanker, samt i Norges Bank. M2 defineres som summen av M1 og pengeholdende sektors øvrige bankinnskudd inklusive deres beholdninger av banksertifikater. Steigum (2004):203.

⁴⁴⁹ Intervju med Terje Stein Wilhelm Prøsch 27.01.2011.

Prøsch fremstilte Pengepolitisk avdeling i Norges Bank som en avdeling som hadde tatt til seg flere av de monetaristiske ideene. Han mener at de ansatte i Norges Bank som var på utenlandsopphold i IMF eller andre multinasjonale organisasjoner, etter han startet i banken, allerede var positive til de monetaristiske ideene og negativ til kredittrasjoneringsen før avreise. Prøsch mener at utenlandsoppholdene dermed ble en arena der de fikk bekreftet sine økonomiske standpunkt i møter med andre likt tenkende.⁴⁵⁰

Prøsch syn på den økonomiske utdannelsen ved UiO er ikke helt unison med hvordan litteraturen har fremstilt den. Prøsch mener at utdanningen ved sosialøkonomisk institutt også var markedsorientert. Per Meinich foreleste om penger og finanst teori, og Leif Johansen om bankenes rolle. De hadde også internasjonal litteratur på pensum som Henderson og Quandt om mikroøkonomi.⁴⁵¹ Her var det spesielt et kapittel om optimalisering over tid som han mente også gav studentene ved UiO muligheten til å ta til seg tilbudsideøkonomenes synspunkter. Henderson og Quandt skriver at renten er prisen på å låne penger, og kort forklart at en hvilken som helst investering er avhengig av denne prisen.⁴⁵² Det er mulig at enkelte av de ferdig utdannede sosialøkonome fra UiO som valgte Norges Bank gjorde nettopp det fordi Norges Banks standpunkt på økonomisk politikk samsvarte mest med eget økonomisk teoretisk standpunkt. En mulig tese er at de i stor grad enten var mer markedsvennlige enn gjennomsnittet ved Sosialøkonomisk institutt når de startet i Norges Bank, eller at de raskt ble det som følge av et markedsvennlig miljø i denne delen av banken.

Analysen av utenlandsopphold sammen med Prøschs synspunkt gir et mer komplekst bilde av både Sosialøkonomisk institutt og synspunktene hos økonomene i Norges Bank. Særlig interessant er Prøschs fremstilling av Sosialøkonomisk institutt som er en direkte utfordring av forståelsen av "Osloskolen" som endimensjonal og ikke minst utfordrer Prøschs uttalelser Tranøys fremstilling av monetaristiske og nyliberale ideer som overført utenfra gjennom nettopp utenlandsopphold.

4.4 Kritikk mot "det gamle paradigmet"

Hvilke syn økonomene i Pengepolitisk avdeling uttrykte skriftlig vil stå i hovedsetet i denne delen av kapittelet. Perioden 1974-1980 var preget av at Norges Banks økonomer i større grad

⁴⁵⁰ Intervju med Terje Stein Wilhelm Prøsch 27.01.2011.

⁴⁵¹ Professor ved University of Minnesota James E. Henderson og professor ved Princeton University Richard E. Quandt publiserte førsteutgave av *Microeconomic theory: a mathematical approach* i 1958. I tredje utgave som var den eneste som var mulig å få tak i er det gjennomført en del endringer, men kapittel 12 "Optimization over Time" skal være i mindre grad endret. Henderson & Quandt (1980):xiii-xix

⁴⁵² Henderson & Quandt (1980): 354-356.

enn tidligere gikk ut mot penge- og kredittpolitikken. Denne delen og analysen avsluttes som nevnt med en drøfting av renteutvalgets rapport.

4.4.1 KRØSUS modellen, ”stange hode mot det gamle paradigmes grenser”

I 1972 tok ekspedisjonssjef Arne Øien fra Finansdepartementet initiativ til å opprette en modellgruppe i Norges Bank.⁴⁵³ Denne gruppen fikk i oppgave å utarbeide en planleggingsmodell som kunne brukes på det norske penge- og kredittmarkedet. Modellen fikk tilnavnet KRØSUS, og skulle være et redskap for lettere å anslå det årlige kredittbudsjettet.⁴⁵⁴

I artikkelen *Kredittbudsjett – kredittmodell i Penger og Kreditt* nummer 4 fra 1973 gikk Einar Forsbak og Jarle Bergo gjennom det foreløpige arbeidet av KRØSUS modellen og forklarte hvilke variabler som skulle brukes. De opplyste hvilke forutsetninger som ble satt i forhold til atferdsrelasjoner og havnet, etter egne ord, ”midt i den aktuelle økonomiskteoretiske debatt”.⁴⁵⁵ I USA ble renten hovedsakelig brukt i penge- og kredittpolitikken til å forklare realatferd.⁴⁵⁶ Det ble også her nevnt monetaristenes syn på at pengemengden styrer realatferden. Forsbak og Bergo avviste ikke dette som mulige innfallsvinkler, men hevdet at det viktigste var at kredittmodellen ”reflekterer den type økonomisk politikk som vi har her i landet”.⁴⁵⁷ De avviste ikke renten som forklaringsvariabel i seg selv, men mente at på grunn av den penge- og kredittpolitikken som ble ført i Norge hadde renten lite å si for modellen.

I etterkant har både Forsbak og Bergo oppgitt at de ikke var helt tilfreds med arbeidet rundt KRØSUS. Tranøy intervjuet Einar Forsbak juni i 1992. Der sa Forsbak ifølge Tranøy at arbeidet med KRØSUS modellen gav han følelsen av å ”stange hode mot det gamle paradigmes grenser”.⁴⁵⁸ Forsbak forklarte dette med at selv om styringsmålene ble bedre ble ikke styringspresisjonen det.⁴⁵⁹ Med andre ord mente Forsbak at det var virkemidlene som ikke var gode nok i norsk penge- og kredittpolitikk – ikke målsetningene. Bergo uttrykte i intervju at han også ikke var helt fornøyd med modellen. Variablene var mange, men

⁴⁵³ Forsbak og Bergo (1973):224.

⁴⁵⁴ Forsbak og Bergo (1973):224.

⁴⁵⁵ Forsbak og Bergo (1973):230.

⁴⁵⁶ Forsbak og Bergo (1973):230. Med realatferd menes investeringer i fast realkapital, lagerinvesteringer og forbruk.

⁴⁵⁷ Forsbak og Bergo (1973):230.

⁴⁵⁸ Forsbak intervjuet av Tranøy 11.06.1992. Tranøy (1993):166.

⁴⁵⁹ Forsbak intervjuet av Tranøy 11.06.1992. Tranøy (1993):166.

problemene rundt å anslå hva kredittetterspørselen kom til å bli kunne modellen ikke hjelpe med.⁴⁶⁰

Allerede i 1974 skrev Forsbak en kritisk artikkel om KRØSUS modellen i *Sosialøkonomen*. I ”Korttidsmodeller for investeringer og kreditt” kommer det tydelig frem at Forsbak ikke er helt fornøyd med forutsetningene modellen ble konstruert ut i fra.⁴⁶¹ Han påpekte at:

”En forutsatte også at hovedgrunnlaget for penge- og kredittpolitikken i Norge fortsatt ville være et system med kredittrasjonering med totalrammer for kreditt-tilførselen fra innenlandske og utenlandske kilder og fordelingen av disse rammer på de forskjellige grupper av finansinstitusjoner”.⁴⁶²

Videre påpekte Forsbak at kredittrasjonering var en premiss som ingen andre land som drev med tilsvarende modellarbeid hadde. USA brukte for eksempel kredittmodellene til å gi prognoser for renteutviklingen.⁴⁶³ Forsbak drøftet så videre med at siden det de norske forutsetningene var så andreledes enn i resten av den industrialiserte verden var det godt mulig at forutsetningene kom til å endres. Dette ville skape problemer for modellen spesielt i forhold til de langsiktige planene.⁴⁶⁴

I 1976 skrev Knud Z. Ross om KRØSUS modellen i *Penger og Kreditt*. Ross startet i Norges Bank i 1969 etter å ha fullført den sosialøkonomiske utdannelsen ved UiO.⁴⁶⁵ I Artikkelen ”Kredittmodell for Norge, teori og resultater” blir arbeidet med modellen lagt frem. Det påpektes her at virkningen av penge- og kredittpolitiske tiltak ikke var gått nøye etter i sømmene.⁴⁶⁶ Ross spekulerte i om grunnen kunne være: ”at man har antatt at sammenhengene mellom slike tiltak og realøkonomiske størrelser som nasjonalprodukt, konsum, investering og importoverskudd er ustabile og lite å stole på”.⁴⁶⁷ Ved å se nærmere på disse sammenhengene kunne KRØSUS modellen gi bedre oversikt, og Norges Bank kunne lettere fastsette ønsket kreditttilførsel og sørge for at målene ble overholdt. Ross påpekte at det som ble oppdaget under arbeidet med modellen var at virkningene av likviditetsreservekravet var overdrevet. En økning i likviditetsreservekravet gav mye mindre nedgang i de faktiske investeringene enn hva som før var antatt.⁴⁶⁸ Ross forklarte dette med at en økning i reservekravet kunne tilfredstilles ved å kjøpe statsobligasjoner, men også ved kjøp av

⁴⁶⁰ Intervju med Bergo 25.01.2011

⁴⁶¹ Forsbak (1974):5.

⁴⁶² Forsbak (1974):6.

⁴⁶³ Forsbak (1974):6.

⁴⁶⁴ Forsbak (1974):10.

⁴⁶⁵ Han dro til IMF i Washington i 1971, og kom tilbake i 1974.

⁴⁶⁶ Ross (1976):273.

⁴⁶⁷ Ross (1976):273.

⁴⁶⁸ Ross (1976):273.

obligasjoner utstedt av kommuner, kredittforeninger eller bedrifter. Store deler av disse midlene kom tilbake til banksystemet ifølge Ross.⁴⁶⁹ Det eneste rådet Ross gir i artikkelen er at Norges Bank må få jobbe med å videreutvikle modellen.

På den ene siden påpekte altså Ross at systemet som ble brukt ikke var godt nok, men på den andre siden ønsket han mer planlegging og modellbygging. Det er vanskelig å tolke helt klart hva Ross mente er den beste løsningen videre for penge- og kredittpolitikken, men to ting er klart; han mente virkemidlene som ble brukt dags dato ikke var gode nok, og han menet at andre økonomiske sammenhenger (som importoverskudd på nasjonalproduktet) burde bli tillagt større vekt i modellen.

4.4.2 Skånland går ut mot penge- og kredittpolitikken

Første nummer av *Sosialøkonomen* i 1975 ble et spesialnummer om kredittmarkedets funksjon og kredittpolitikken. Spesialnummeret er basert på foredrag holdt av på Norske Sosialøkonomers Forenings Høstkonferanse i 1974.⁴⁷⁰ Både Hermod Skånland og Knut Getz Wold holdt taler på konferansen, men før vi går nærmere inn på disse talene er det relevant å se hva Leif Johansen⁴⁷¹ og Per Meinich⁴⁷² fra Sosialøkonomisk institutt ved UiO uttalte. Leif Johansen mente at det var visse problemer med penge- og kredittpolitikken. Johansen påpekte at den endringen som måtte gjøres var å endre oppfatningen av ”målene for utviklingen på kredittmarkedet”.⁴⁷³ For når de realøkonomiske målene som var satt måtte en regne med overskridelser av målsettingene for kredittmarkedet.⁴⁷⁴ Johansen forsvarte med andre ord den penge- og kredittpolitikken som var ført. Per Meinich representerte ett annet syn enn Johansen. Konklusjonen til Meinich i foredraget, utfordrer stereotypene om ”Osloskolen” på to punkter. Han mente at renten kunne ses på som en pris for kreditt, og at myndighetene kan påvirke rentesatsene også med en mer elastisk rentepolitikk. Derfor tilrådet Meinich en mer elastisk rentepolitikk i Norge.⁴⁷⁵

⁴⁶⁹ Ross (1976):278.

⁴⁷⁰ *Sosialøkonomen* (1975):1:3.

⁴⁷¹ Leif Johansen ble dosent ved Universitetet i Oslo i 1959 og professor i 1965. Han leverte betydningsfulle vitenskapelige arbeider på en rekke områder, spesielt teori for økonomisk vekst og makroøkonomisk planlegging.

⁴⁷² Per Meinich ble dosent ved Universitetet i Oslo i 1966 og professor i sosialøkonomi samme sted i 1972. Meinich har arbeidet mye med penge- og kredittforhold.

⁴⁷³ Leif Johansen (1975):10

⁴⁷⁴ Leif Johansen (1975):10

⁴⁷⁵ Per Meinich (1975):17

Hermod Skånland hadde et innlegg om Norges Banks rolle. Banken skulle sikte på å finne sikre relasjoner mellom realstørrelsene og finansstørrelsene⁴⁷⁶, særlig forholdet mellom kreditttilgang og investeringer. Skånland mente at dette var alt for ambisiøst. Han uttalte:

”..når den samlede økonomiske vitenskap enda ikke har klart å levere oss noen særlig stabil investeringsrelasjon, ville det vel være overoptimistisk å vente at den for første gang skulle bli funnet på bankplassen”.⁴⁷⁷

Skånland påpekte så videre at Norges Bank kunne ikke gjøre noe annet enn å bruke de virkemidlene som var til rådighet. Han avsluttet med å påpeke at reformer innenfor kredittsystemet kunne bidra til at den beste kredittallokeringen ble gitt større vekt.⁴⁷⁸ Skånland ville med andre ord legge større vekt på hva som var den beste samfunnsøkonomiske kredittallokeringen, og at det trengtes flere virkemidler for å kunne kontrollere kredittbudsjettet. Det kommer ikke direkte frem i talen hvilke virkemidler Skånland ønsket, men det var sannsynligvis en mer fleksibel rentepolitikk eller bruk av markedsoperasjoner. Dette kan underbygges ved at Skånland i 2004 dro frem lavrentepolitikken som en av to doktriner som var med på bygge opp kreditteksjon i perioden 1984-1987, som igjen førte til den senere Bankkrisen på begynnelsen av 1990-tallet.⁴⁷⁹

Knut Getz Wolds tale ved Norske sosialøkonomers forening fikk tittelen ”*Penge- og kredittloven, snart 10 års erfaring*”. Getz Wolds utgangspunkt var en problematisering av hvorvidt loven virket etter sin hensikt.⁴⁸⁰ Han påpekte at hovedmålsettingen til penge- og kredittloven var å holde den totale tilgang av kreditt innenfor den realøkonomiske rammen.⁴⁸¹ Etter å ha forklart hvilke virkemidler som var brukt i Norge for å styre penge- og kredittpolitikken, gikk Getz Wold gjennom hvilke alternativer som eksisterte. Han avviste bruken av markedsoperasjoner, for han mente det ville gi liten effekt i Norge.⁴⁸² Når det kommer til bruken av renten til å justere konjunktursvingningene var Getz Wold også tvilende. Her mente han at det ikke var nok empiri på hvor stor effekten av renteendringer var.⁴⁸³ Getz Wold viste i talen få ambisjoner om å ville reformere penge- og

⁴⁷⁶ Realstørrelser viser til varer og tjenester, mens finansstørrelsene er pengestrømmer.

⁴⁷⁷ Skånland (1975):26

⁴⁷⁸ Skånland (1975):26

⁴⁷⁹ Skånland (2004):78.

⁴⁸⁰ Getz Wold (1975):29.

⁴⁸¹ Getz Wold (1975):30.

⁴⁸² Getz Wold (1975):34.

⁴⁸³ Getz Wold (1975):35.

kredittpolitikken.⁴⁸⁴ Gjennomgangen over viser dermed at det var til dels store meningsforskjeller mellom de to som besatt bankens øverste posisjoner.

4.4.3 Pengemengdebegreper

I 1975 publiserte Terje Prøsch en artikkel i *Penger og Kreditt* med tittelen ”Norges Banks pengemengdestatistikk”. I artikkelen gikk Prøsch gjennom pengemengdestatistikken som ble brukt i Norges Bank for å ha oversikt over publikums⁴⁸⁵ likviditet. Pengemengdebegrepet ble delt i to, det snevre pengeaggregat⁴⁸⁶ og publikums likviditet.⁴⁸⁷ Dette viser at Norges Bank, i det minste delvis, hadde tatt opp nye begrep som sto i høyere kurs hos monetarister. Artikkelen var på ingen måte en tekst som prøvde å si noe om norsk økonomisk politikk. Prøsch påpeker at pengemengdestatistikken er et verktøy som kunne brukes til å predikere store endringer i likviditeten.⁴⁸⁸ Odd Nordhus arbeidsnotat, som nevnt i kapittel 3, var det første arbeidet med pengemengdebegreper i Norges Bank. Dette notatet ble ikke offentliggjort, men det ble Prøschs artikkel. I juni 1976 publiserte Forsbak artikkelen ”Pengemengde og pengemengdeanalyser” i *Penger og Kreditt* som forklarte pengemengdens virkning på økonomien.

I artikkelen påpekte Forsbak at monetaristene skulle ha mesteparten av æren for utviklingen av pengemengdebegrepene. Forsbak gav de også ros for å vise nødvendigheten av en stabil inflasjon.⁴⁸⁹ Han mente likevel at denne oppmerksomheten som ble rettet mot pengemengdebegrepene ikke betydde en ”seier” for den monetaristiske retningen innen sosialøkonomi. Monetaristene mente at økonomien burde styres med kun fokus på utviklingen i pengemengden. Selv om land som USA og Vest-Tyskland hadde mål for utviklingen i pengemengden brukte de også andre virkemidler som finanspolitikk. Implisitt plasserte Forsbak seg i en mellomposisjon. Han påpekte viktigheten av pengemengdebegrepene og viktigheten av i det minste å analysere endringene i disse, men at andre økonomiske målsetninger ikke burde skrinlegges.

⁴⁸⁴ Det kan være flere grunner til det. Getz Wold var opptatt av embetsmannens ideal. Spesielt de som satt høyt i departementer og direktorater skulle ikke uttale syn som var motstridende det regjeringen hadde på det felte de selv jobbet i. Det er dermed en mulighet at Getz Wold støttet det eksisterende systemet ut fra lojalitetshensyn. Lie og Venneslan (2010):33.

⁴⁸⁵ Publikum regnes i denne sammenheng som husholdninger og foretak, kommuneforvaltningen og andre finansinstitusjoner enn banker.

⁴⁸⁶ Dette begrepet inneholdt sedler, mynt og sjekkdisponible midler. *Penger og Kreditt* (1975):1:25. I dag brukes *det smale pengemengdebegrepet* eller M1 som betegnelse.

⁴⁸⁷ Dette begrepet er mer omfattende fordi det også tar med de fleste typer tidsinnskudd (penger som ikke er like likvide). *Penger og Kreditt* (1975):1:25. I dag brukes *det brede pengemengdebegrepet* eller M2 som betegnelse.

⁴⁸⁸ Prøsch (1975):28.

⁴⁸⁹ Forsbak (1975):196.

I den mer teoretiske delen av artikkelen påpekte Forsbak at uten å analysere pengemengden kunne økonomene komme frem til feil konklusjoner.⁴⁹⁰ Før 1971 analyserte Norges Bank kun utviklingen i privatbankenes utlånstall. Når disse var høye, antok økonomene at kreditt- og likviditetsutviklingen var ekspansiv. Dette trengte ikke være tilfellet. Hvis staten fikk et inntektsoverskudd, publikum førte penger inne til staten, redusertes kreditt- og likviditetsutviklingen. Forsbak ønsket derfor at pengemengdebegrepene skulle bli mer aktivt brukt i arbeidet med kredittbudsjettene for å skape en mer stabil kreditt- og likviditetsvekst.⁴⁹¹

Selv om pengemengdebegreper i økende grad ble satt i fokus i Pengepolitisk avdeling, er det lite som tyder på at noen av de ansatte i Norges Bank kunne betegnes som rendyrkede monetarister på 1970-tallet. Selv om Prøsch og Forsbak ønsket et større fokus på pengemengden, er det lite som tyder på at de ønsket omlegging der økonomien skulle styres *kun* ut fra utviklingen i pengemengden. Dette kom heller ikke frem fra noen av intervjuene.

4.4.4 Brudd med ”en av hjørnesteinene i etterkrigstiden økonomiske politikk.”⁴⁹²

I 1976 skrev Jon Solheim artikkelen ”Nye regler for Norges Banks likviditetslån til banker” i *Penger og Kreditt*. Dette er en deskriptiv artikkel om hvordan nye regler skulle skape mer stabilitet i kredittmarkedet. Dette skulle gjøres ved en gradvis økning i diskontorenten med tilhørende reduksjon av interbankrenten.⁴⁹³ Det ble lagt stor vekt på, ifølge Solheim, at de nye reglene skulle kunne brukes som et aktivt kredittpolitisk virkemiddel og dermed bedre styringsmulighetene.⁴⁹⁴ Innføringen av den nye ordningen i 1977 kan også tolkes som en bevegelse mot et mer fleksibelt rentesystem. Med flere mindre hopp i diskontorenten kunne bankene i større grad tilpasse seg etterspørselen. Et annet tiltak av Norges Bank som i større grad rettet seg mot en markedstilpassning av penge- og kredittpolitikken var innføringen av markedsoperasjoner.

Fra midten av 1970-tallet var det i økende grad svingninger i likviditeten til bankene. Dette skapte problemer for penge- og kredittpolitikken, og Norges Bank satt ned en intern arbeidsgruppe for å jobbe med utredningen av hvilke virkemidler som kunne hjelpe med å redusere svingningene i likviditeten til bankene. Gruppens rapport forlås i mai 1976, og konkluderte med at Norges Bank burde ta i bruk markedsoperasjoner. Etter diskusjon i

⁴⁹⁰ Forsbak (1976):199.

⁴⁹¹ Forsbak(1976):204.

⁴⁹² Sitat fra Skånlands karakteristikk av lavrentepolitikken. Skånland (1977):254.

⁴⁹³ Interbankrenten er renten bankene får for å låne av hverandre. Solheim (1976):299.

⁴⁹⁴ Solheim (1976):298.

direksjonen og representantskapet i Norges Bank ble det vedtatt at Norges Bank kunne ta i bruk markedsoperasjoner ovenfor bankene, basert på et eget markedspapir med variabel rente, som en prøveordning frem til 1978.⁴⁹⁵ Arbeidet med innføringen av markedsoperasjoner ble gjennomført i Pengepolitisk avdeling, selv om utlånsrenten til banken ikke skulle endres så viser dette at klart at de ansatte i Norges Bank så renten som et virkemiddel til å styre i det minste likviditeten til banken. Vikemiddelet ble ikke praktisert som ønsket av Norges Bank og det fikk derfor i praksis liten betydning.⁴⁹⁶ Virkningshistorien til Norges Banks økonomers syn på penge- og kredittpolitikken er ikke i sentrum i denne oppgaven, og innføringen av markedsoperasjoner er et viktig poeng i forståelsen av disse økonomene. Det er også mulig at Norges Banks økonomer ville at dette virkemiddelet skulle kunne brukes med større fleksibilitet, men valgte å legge frem et mer moderat alternativ for å sikre seg at de fikk innført markedsoperasjoner. Den største endringen kom i slutten av 1977.

I salderingsproposisjonen for statsbudsjettet 2. desember 1977 foreslo regjeringen å oppheve normeringen av bankenes rentesatser og reguleringen av obligasjonsrenten. Forslaget hadde støtte fra de fleste økonomene som drev med kredittpolitikk i både Finansdepartementet og Norges Bank.⁴⁹⁷ Under Siviløkonomers Forenings konferanse i Oslo 5. og 6. desember holdt Skånland en tale der han forklarte omleggingen av den nye politikken. Skånland forklarer at etter omleggingen ville virkemidlene vær de samme, men målsetningene for den økonomiske politikken skulle legges om.⁴⁹⁸ Renten skulle med andre ord ikke brukes som et virkemiddel i seg selv, men ved å oppheve rentenormeringen skulle det være lettere å kvantumregulere kredittilbudet. Talen til Skånland var ikke bare rent deskriptiv i forhold til de nye reglene, men han gikk også langt i å forklare hvorfor den endringen var nødvendig og hvorfor den kom først på dette tidspunktet.

Skånland påpekte at realrenten tidvis var negativ etter inflasjonsveksten på 1970-tallet.⁴⁹⁹ Dette førte til at det i teorien lønnet seg å ta opp lån. Skånland aviser også argumentet at lave rentekostnader var positivt for fordelingen av ressurser i samfunnet. Han mente at det hovedsakelig var de mest ressurssterke som fikk store lån, og derfor tjente mest på den lave lånekostnaden. Skånland har helt klart et markedsorientert synspunkt på hvordan penge- og kredittpolitikken burde bli ført. Det er også tegn i hans tale at han unnskylder seg for at

⁴⁹⁵ Holter og Vollan (1977):23.

⁴⁹⁶ Ecklund (1995):86, 98.

⁴⁹⁷ Ecklund (1995):88.

⁴⁹⁸ Skånland (1977):287.

⁴⁹⁹ Skånland (1977):288.

omleggingen ikke gikk lengre enn den faktisk gjorde. Han påpekte at rentesatsen for boligsikten kunne heves mer enn 1/2 prosent, ”men boligbeskatning er som kjent et om mulig enda mer følelsesladet området enn rentepolitikken har vært.”⁵⁰⁰ Spørsmålet rundt hvorfor endringen kom først i slutten av 1977 legger Skånland ”skylden” på at følelsene rundt rentenivået var særdeles sterke i Norge. Det tok tid å få det norske folk til å forstå at rentenivået kunne endre seg. Magnussen-utvalgets rapport var starten på å få endret denne forståelsen ifølge Skånland.⁵⁰¹

Ifølge Ecklund fikk ikke omleggingen så store konsekvenser som økonomene i Finansdepartementet og Norges Bank ønsket.⁵⁰² Omleggingen og talen til Skånland viser at det var et ønske om å legge om penge- og kredittpolitikken i Norges Bank. Tidligere er det enkelte av økonomene, hovedsakelig i Pengepolitisk avdeling, som gikk mot penge- og kredittpolitikken som var ført. Nå gikk Skånland, som medlem av direksjonen, ut og støttet omleggingen som ble gjennomført i slutten av 1977, og han ønsket en videre omlegging. Han påpekte i 1975, som vist tidligere, at han også da ønsket en omlegging av penge- og kredittpolitikken, men da sa han ikke eksplisitt hvilke omlegging han ønsket. Skånlands tale kunne tolkes som at Norges Bank og ikke bare enkelte økonomer nå ønsket å utvikle lavrentepolitikken. Det mest tydelige framstøtet mot lavrentepolitikken kom i 1980 med renteutvalgets rapport.

4.5 Renteutvalget

Renteutvalget er diskutert i stor grad i den eksisterende litteraturen. Det eksisterer uenighet i hvilken grad utvalgets rapport kan ses på som det dokumentet som førte til omleggingen av penge- og kredittpolitikken på midten av 1980-tallet. Renteutvalgets innstillinger ble ikke fulgt fullt ut, i stedet ble de såkalte ”renteerklæringene” innført. Dette var en kompromissløsning mellom hva renteutvalget og regjeringen ønsket. Renteerklæringene førte til større fleksibilitet enn hva som tidligere var tilfelle ved raskere å kunne endre renten, men mer kontroll enn hva en markedsbasert rente ville gi.⁵⁰³

Siden rapporten lå klar i 1980, og det gikk lang tid før liberaliseringen forekom mener Lie og Venneslan effekten av rapporten er usikker.⁵⁰⁴ Ecklund og Tranøy gir begge rapporten langt

⁵⁰⁰ Skånland (1977):289.

⁵⁰¹ Skånland (1977):288.

⁵⁰² Ecklund (1995):98.

⁵⁰³ Ecklund (1995):109.

⁵⁰⁴ Lie og Venneslan (2010):298.

større forklaringskraft i forbindelse med dereguleringen som skjedde på 1980-tallet. Tranøy mener at dokumentet var den siste spikeren i kisten for lavrentepolitikken i Norge.⁵⁰⁵ Han er også den som går lengst i betraktningen av dokumentet som monetaristisk. Han bruker begreper som ”neoliberalt” og ”kvasimonetarisme” for å forklare dokumentet. Ecklund legger også stort fokus på renteutvalgets rapport, men hennes fokus ligger på aktørene i utvalget. Med dette forklarer hun hvordan rapporten kunne bli enstemmig tross forskjellige meninger innad i utvalget, og hvorfor den ikke fikk umiddelbart gjennomslag i regjeringen. Hvilken betydning renteutvalgets rapport fikk for den økonomiske politikken i Norge skal ikke drøftes her, men i hvilken grad den representerte Norges Banks synspunkter og om det kan defineres som en ”neoliberal” rapport skal nå drøftes videre.

Utvalget ble ledet av direktøren i SSB, Petter Jakob Bjerve.⁵⁰⁶ Bjerve beskrives som en av aktørene i etterkrigstiden som la grunnlaget for lavrentepolitikken.⁵⁰⁷ Han la stor vekt på at utvalgets rapport skulle være enstemmig, og støttet nå en gradvis avvikling av lavrentepolitikken. Utvalgets tilrådninger sa at rentesatsene måtte være fleksible og tillates å variere med tilbuds- og etterspørselsforholdene for at penge- og kredittpolitikken kunne bli et godt virkemiddel til å styre etterspørselen etter varer og tjenester. De påpekte at en fleksibel rente gav den mest effektive ressursallokeringen, og at lavrentepolitikken ikke var fordelsaktig for fordelingspolitikken.⁵⁰⁸ Selv om utvalget ville ha en mer fleksibel rente som skulle følge markedsforholdene, betyr ikke dette at de ønsket en markedsbasert rente. En administrativ rente kunne også gjøre dette.

Tranøy klassifiserte som nevnt rapporten som neoliberal. Neoliberalister⁵⁰⁹ mener av forskjellige grunner at staten bør begrense direkte involvering i økonomien til et minimum. Renteutvalget ønsket en markedsbasert rente på obligasjonsmarkedet, men en administrativ fastlegging av rentene på foretnings- og sparebankenes lån.⁵¹⁰ Rapporten signaliserte klart en dreining i retning av hva neoliberalister ville tilråde, men etter min vurdering kan utvalgets rapport likevel ikke klassifiseres som neoliberalistisk ettersom myndighetene fremdeles skulle bestemme renten for store deler av kredittmarkedet.

⁵⁰⁵ Tranøy (1993):177.

⁵⁰⁶ En posisjon han hadde hatt siden 1949.

⁵⁰⁷ Lie og Venneslan (2010):299. Se *Kunnskapens krav* av Olav Bjerkholt for utdypning av Petter Jakob Bjerve.

⁵⁰⁸ NOU (1980):4:14.

⁵⁰⁹ Monetarister som Friedman regnes også som neoliberalister.

⁵¹⁰ NOU (1980):4:15.

Sentralbankens økonomer var viktige aktører i dette utvalget. Skånland var medlem i utvalget, og Jarle Bergo satt som sekretær for utvalget, og fikk i oppgave å lage en historisk oppsummering av etterkrigstidens rentepolitikk. I tillegg ble Carl Jacob Vogt ble engasjert til å utrede problemstillinger knyttet til pengepolitikk og utenriksøkonomi. Skånlands rolle i renteutvalget var sentral. Han kjempet for at skattesystemets innvirkning på rentedannelsen måtte drøftes i rapporten.⁵¹¹ Han ville gå ut mot den enstemmige rapporten for å få med dette, men Bjerve påpekte til Skånland hvor viktig det var å ha en enstemmig rapport.⁵¹² Prøsch påpekte også i intervju at han var engasjert i spørsmålet om skattesystemets innvirkning på den faktiske rentekostnaden.⁵¹³ I Norge var det slik at deler av rentekostnadene ved å ha lån ble trukket fra skatten.⁵¹⁴ Prøsch fortalte at han hadde regnet seg frem til relativt unge byråkrater, som han selv, kunne ha en realrente etter skatt på privatlån på minus fem prosent.⁵¹⁵ Ifølge tall fra Norges Bank lå realrenten etter skatt på under minus fem prosent nesten hele 1970-tallet.⁵¹⁶ At i det minste to av Norges Banks økonomer ønsket å ta hensyn til denne skatteeffekten i penge- og kredittpolitikken, kan tyde på at Norges Bank ville bevege seg lengre mot en markedsbestemt rente enn hva renteutvalgets rapport gjorde.

Jarle Bergos rolle i renteutvalget kan være sentral for å forklare dette. Som utvalgets sekretær fikk han i oppgave å skrive en oppsummering av etterkrigstidens rentepolitikk og gi grunnlag for vurderingen av rentepolitikken betydning for styring av kredittmarkedet. Ecklund mener at Bergo i denne fremstillingen overdrev styringsproblemene på slutten av 1970-tallet.⁵¹⁷ Delen var ifølge henne satt sammen på en slik måte at den gav inntrykk av en entydig utvikling mot stadig større styringsproblemer.⁵¹⁸ Dette kan bety at de som sto bak denne delen av rapporten, Bergo og mulig i samarbeid med Skånland eller andre fra Norges Bank, ønsket en rapport som gikk lengre i markedstilnærmingen enn hva resten av rapporten gjorde. Et annet punkt som også taler for dette er at realrenten etter skatt kom inn i denne delen. Selv om Skånland ikke fikk en egen analyse av skattesystemets innvirkning på rentedannelsen, ble realrenten etter skatt dratt frem i den historiske oppsummeringen i renteutvalgets rapport. En negativ realrente etter skatt gjorde det vanskeligere å holde utlånene innenfor de mål som var

⁵¹¹ Lie og Venneslan (2010):300.

⁵¹² Ecklund (1995):107.

⁵¹³ Intervju med Prøsch 27.01.2011.

⁵¹⁴ Systemet eksisterer fremdeles i dag, men ble lagt om i 1992. Det er nå på % av rentekostnadene, mens før omleggingen fikk du mer tilbake vis du skattet mer.

⁵¹⁵ Intervju med Prøsch 27.01.2011.

⁵¹⁶ Skånland (2004):74.

⁵¹⁷ Ecklund (1995):105.

⁵¹⁸ Ecklund (1995):106.

satt, og førte til en overføring fra nettofordringer (høyere inntektsgrupper) til de med nettogjeld (pensjonister og trygdede).⁵¹⁹ At Skånland hadde stor innflytelse på utformingen av denne delen er meget sannsynlig. Hans synspunkter rundt skattesystemet fikk komme med her selv om utvalget ikke hadde noen anbefalinger om å endre på dette. Skånland brukte i ettertid begreper som ”voksenopplæring” og ”folkeopplysning” for den historiske delen.⁵²⁰ Samtidig som denne delen er krassere mot det eksisterende systemet enn hva resten av rapporten var, kan det tyde på at i den minste enkelte i Norges Bank ønsket i større grad en markedstilpassning av renten enn hva renteutvalget la frem.

Renteutvalgets rapport hentyder at økonomene i Norges Bank ikke kan plasseres i kategorien ”Osloskolen” på slutten av 1970-tallet. Den markerer et klart standpunkt fra Norges Bank om at lavrentepolitikken ikke var ønskelig. Debatten var likevel ikke over.

4.5 Sammendrag

IMF fortsatte presset mot penge- og kredittpolitikken i Norge i perioden 1974-1980, men den kraftigste kritikken av penge- og kredittpolitikken under konsultasjonsmøtene kom fra Norges Bank. Under direksjonsmøtene i IMF var kritikken stor, og omlegging ble anbefalt på det sterkeste. Konsultasjonsmøtene ble en arena der økonomene fra Norges Bank kunne få støtte fra andre økonomer om å ønske å legge om penge- og kredittpolitikken. IMF og Norges Banks synspunkter rundt penge- og kredittpolitikken var relativt like.

Gjennom utenlandsopphold fikk de yngre økonomene i Norges Bank også utvidet sin erfaringshorisont. Økonomene som Skuggen, Solheim og Vogt fikk alle se hvordan andre land førte sin penge og kredittpolitikk, og fikk se Norges økonomiske politikk utenfra.

Tidlig på 1970-tallet var det en konsensus i Pengepolitisk avdeling i Norges Bank at renten burde brukes som et virkemiddel i penge- og kredittpolitikken. Dette synet kom klarere frem og forsterket seg utover 1970-tallet. Den eneste som virker å skille seg fra dette synspunktet var Rennemo før han dro til OECD. Bruken av pengemengdebegreper vokset også frem utover 1970-tallet. Gjennom analysen virker det som at det var Forsbak, Nordhus og Prøsch som jobbet mest med disse begrepene. Analysen viser hvor vanskelig, og problematisk, det er å plassere en gruppe økonomer i en kategori, eller skole, etter hvilken utdanning de tok. Det er

⁵¹⁹ NOU(1980):4:50.

⁵²⁰ Ecklund (1995):104.

få tegn på at Norges Banks økonomer fulgte Frisch og hans elevs synspunkter på penge- og kredittpolitikken, og det er var også forskjeller på økonomene internt i Norges Bank.

Kapittel 5: Konklusjon

5.1 Innledning

Som det ble forklart i kapittel 1, har den overordende ambisjonen med dette masterprosjektet vært å bidra til å utvide vår forståelse av prosesser i tilknytning til penge- og kredittpolitikk ca. 1965-1980. For å kunne gjøre dette har hovedområder har vært i sentrum; konsultasjonene mellom IMF og Norges Bank, relasjonene Norges Banks økonomer hadde til internasjonale organisasjoner, da hovedsakelig IMF samt det trykte ordskiftet slik det fremkom i utvalgte tidsskrift. Med utgangspunkt i de tre problemstillingene fra innledningskapittelet, vil prosjektets hovedfunn nå trekkes opp.

5.2 Konsultasjonsmøtene

Nærstudiene av konsultasjonsmøtene har blitt gjort ut fra ønsket om å svare på;

- *Hvilke vurderinger av den norske penge- og kredittpolitikken kom til uttrykk gjennom konsultasjonsmøtene mellom Norges Bank og IMF og den videre behandlingen av disse ca. 1965-1980?*

Det omfattende arkivmaterialet som har blitt undersøkt i både Norge og Washington har gitt et bredt grunnlag for å kunne hevde at IMF i store deler av den undersøkte perioden ønsket en omlegging av den norske penge- og kredittpolitikken. Allerede ved innføringen av kredittloven av 1965 ble det uttrykt skepsis til den nye loven. Kritikken fra IMF, både direksjonen og delegasjonene, økte gradvis. Inflasjonsbekjempelse ble et stadig høyere prioritert område på agendaen til IMF. Når Norge også fikk inflasjonsproblemer fra begynnelsen av 1970-tallet, gav dette IMF nye argumenter for hvorfor Norge burde foreta en kursendring i penge- og kredittpolitikken. Også økonomer i nøkkelposisjoner i Norges Bank uttrykte tidlig usikkerhet og senere direkte uenighet om den norske politikken. Einar Magnussen uttrykte allerede under 1966-konsultasjonen usikkerhet om kredittloven ville gi tilstrekkelig kontroll med kredittmarkedet. Det var imidlertid i 1973 sentralbankens menn kom med den til da sterkeste kritikken både gjennom konsultasjonsmøtet, og Magnussen-utvalget.

Dette skulle vise seg som et varig ”brudd”, der økonomene i Norges Bank i stadig større grad posisjonerte seg i opposisjon til den norske økonomiske politikken. Dette kan gjerne også forklares av indre forhold i banken. Flere av økonomene, som Tvedt, Forsbak og Eide, hadde

overtatt høyere stillinger i Pengepolitisk avdeling (se vedlegg). Kritikken fra denne avdelingen økte i samsvar med dette. Fra IMF's side fortsatte de å påminne om at penge- og kredittpolitikken i Norge var uheldig. Den gav ikke de nødvendige virkemidlene som måtte til når inntektspolitikken (Kleppepakken) skapte en for ekspansiv finanspolitikk. Det mest drastiske tiltaket som ble gjennomført i fra norske myndigheter for å stoppe inflasjonen kom i 1977, med pris- og inntektstoppen. Fra IMF's side var tiltaket ønsket velkommen, men det ble også brukt til å underbygge at nå måtte norske myndigheter legge om penge- og kredittpolitikken. Ønsket ble delvis svart med utnevnelsen av Renteutvalget i 1978. Utvalgets rapport fra 1980 ble positiv mottatt av IMF, men skuffelsen var minst like stor når det kom frem at norske myndigheter valgte ikke å følge dens råd.

Kildemessig viste studiene av konsultasjonene mellom IMF og Norges Bank også verdien av å kombinere nasjonale og internasjonale arkiv for bredere kildemessig tilfang. Et eksempel er IMF-direksjons behandling av 1966-konsultasjonen. Kilder fra Norges Banks arkiver pekte mot at direksjonen i IMF ikke uttrykte seg negativt om penge- og kredittpolitikken, men ved å undersøke møtereferatet fra IMF's eget arkiv kom det fram at flere av direksjonens representanter uttrykte stor skepsis. Dermed kan det se ut som om administrerende direktør i IMF, Pierre-Paul Schweitzer, bevisst tonet ned kritikken i sin offentlige henvendelse til norske myndigheter i etterkant.

Konsultasjonsmøtene gir også viktig innsyn i hva enkelte økonomer i Norges Bank uttrykte til IMF-delegasjonene. Analysen viste at Magnussen var den av økonomene i Norges Bank som først uttrykte seg skeptisk til IMF angående kredittloven av 1965. Han var også den første av økonomene som ble analysert i denne oppgaven som hadde utenlandsopphold i IMF.

5.3 Utvidelse av erfaringshorisonten

Studiet av utvidelsen av erfaringshorisonten ble gjort for å kunne svare på følgende problemstilling:

- *Hvilke økonomer i Pengepolitisk avdeling hadde lengre, faglige utenlandsopphold i internasjonale organisasjoner i tilsvarende periode og hvilke erfaringer kan de ha gjort seg?*

Einar Magnussen, John Tvedt, Einar Forsbak, Leif Eide og Odd Nordhus hadde utvekslingsopphold i IMF i perioden før Magnussen-utvalget. Under deres opphold jobbet de i European Department og deltok på flere konsultasjonsmøter som medlemmer av ulike IMF-delegasjoner. Det er få andre skriftlige kilder som kan fortelle oss om hvilke erfaringer de

gjorde seg utover referater fra disse konsultasjonene. Som med delegasjonsrapportene for Norge, forteller også disse kildene hvordan deltagerlandenes økonomi ble fremstilt, samt hva IMF's mente burde gjøres for å forbedre den økonomiske situasjonen. Einar Magnussen, John Tvedt og Leif Eide var med på konsultasjonsmøter i Danmark. Her fikk de erfare hvordan danske myndigheter brukte renten og markedsoperasjoner som virkemiddel i penge- og kredittpolitikken. Ut fra delegasjonens rapporter virket disse virkemidlene etter hensikten. Leif Eide var i tillegg med på konsultasjonsmøter med Storbritannia, og Odd Nordhus med Tyskland og Østerrike. Her fikk de også erfare andre måter å drive penge- og kredittpolitikk på enn slik det ble gjort i Norge. Johan Frøland og Jon Petter Holtes opphold, i henholdsvis Verdensbanken og med OECD til Island, ble også drøftet. I intervju med disse kom det frem at ingen av dem jobbet med penge- og kredittpolitikk, men de kunne likevel dra andre erfaringer fra sine opphold.

I kapittel 4 ble det gjennomført en tilsvarende gjennomgang av økonomer som returnerte til Norge fra sine opphold etter at Magnussen-utvalgets rapport ble lagt frem i perioden 1974-1980. I dette tilfellet var det snakk om Odd Harald Skuggen, Jon Solheim og Carl Jacob Vogt, som alle var på utvekslingsavtale i IMF. Også de fikk erfare en annen bruk av penge- og kredittpolitikken. På samme måte som Svein Rennemo i OECD og Jare Bergo i EFTA, fikk alle utvidet sin erfaringshorisont. Gjennom analysen av utenlandsoppholdene kom det frem hva økonomene jobbet med i IMF og i andre internasjonale organisasjoner. De fikk andre erfaringer og møtte fagfeller fra andre land, og noen fikk også mulighet til å studere den norske penge- og kredittpolitikken fra andre vinkler, dette gjelder spesielt Tvedt og Solheim, som var med på konsultasjonsmøter med Norge som en del av IMF-delegasjonen.

De muntlige kildene har vært uvurderlige for å vurdere hva disse oppholdene i praksis innebar med tanke på kunnskapsforståelse. Her var særlig intervjuet med Terje Prøsch, som selv ikke hadde slike opphold, verdifullt. Han mente at økonomene ble lite påvirket og at oppholdene heller fungerte som bekreftelse på synspunkt de hadde før avreise. Hvis dette stemmer, betyr det at økonomene i Norges Bank og IMF hadde relativt like synspunkter på økonomisk politikk, noe da også analysen av konsultasjonsmøtene i Norge delvis støtter. Det innebærer blant annet at det er grunn til å stille spørsmålsteget ved Tranøys teser om at økonomene ble ”påført” ideer om monetarisme og nyliberalisme under utenlandsopphold, som de igjen tok med seg tilbake til Norge.

5.4 Det trykte ordskiftet

En rekke artikler har blitt studert ut fra ambisjonen om å kunne svare på problemstillingen:

- *Hvilke synspunkt på den norske penge- og kredittpolitikken fremmet sentrale aktører i Norges Bank i det trykte ordskiftet ca. 1965-1980?*

Ved gjennomgangen av det trykte ordskiftet i økonomisk faglige norske tidsskrift kom det frem at sentralbankens økonomer var langt mer forsiktig med skriftlig kritikk mot den norske penge- og kredittpolitikken sammenlignet med konsultasjonsmøtene med IMF. Igjen markerte Magnussen rapporten et tidsmessig skille. I perioden før rapporten ble ferdigstilt, eksisterte det noen kritiske røster fra Norges Bank. Hovedsakelig gjaldt dette Forsbak, Frøland og Holter. Forsbak og Frøland rettet kritikken mot måten å måle likviditetstilgangen til bankene, mens Holters kritikk i større grad angikk muligheten for å utføre penge- og kredittpolitikken med de virkemidler kredittloven gav. Igjen har muntlige kilder vist seg svært verdifulle. Gjennom intervjuer kunne flere aktører i ettertid fortelle at de var mer kritisk til penge- og kredittpolitikken enn hva som kom til uttrykk i det trykte ordskiftet.

Magnussen-utvalgets rapport fra 1973 skulle som nevnt vise seg å bli et vendepunkt for den norske penge- og kredittpolitikken, kanskje særlig gjennom å fremsette koblinger mellom rente, inflasjon og kredittvolum. Den kan også tolkes som en rapport som gjorde det mer legitimt for Norges Banks økonomer å kritisere penge- og kredittpolitikken. Samme år som rapporten ble ferdigstilt fikk Norges Banks økonomer to nye kanaler å uttrykke sitt synspunkt på penge- og kredittpolitikken. Gjennom *Norges Banks skriftserie* ble Magnussen-utvalgets rapport publisert, men *Penger og kreditt* ble mer frekvent brukt av økonomene i Norges Bank til å ytre sine synspunkter på penge- og kredittpolitikken i Norge.

Gjennom *Penger og kreditt* ble det vist til et ønske om mer aktiv bruk av pengemengdebegreper. Pengemengdebegrepene ble fremmet av monetaristene og flere fra Norges Bank tok i bruk disse. Her var spesielt Forsbak og Prøsch tidlig ute, men Nordhus var den første i Norges Bank som skrev om et av disse begrepene. Samtidig viser også gjennomgangen at ikke alle var like aktive aktører i det trykte ordskifte. Enkelte publiserte relativt ofte i disse tidsskriftene, mens andre, som for eksempel Tvedt og Nordhus, publiserte ingenting i disse tidsskriftene i perioden oppgaven har undersøkt. Her kunne intervjuer, kildene fra Norges Banks arkiver og fra IMF's arkiver gi et bredere bilde av deres posisjoner. Ved bare å se på det trykte ordskifte hadde bildet av Norges Banks økonomer blitt annerledes.

5.5 Epilog og oppsummerende diskusjon

Sett under ett, har gjennomgangen her vist at problemstillingene og kildematerialet griper over i hverandre og det er gjennom å studere disse i sin helhet at det brede bildet og kompleksiteten kommer frem. Samtidig har dette vært et ambisiøst prosjekt spesielt med tanke på mengde kildemateriale som har blitt studert. I utgangspunktet var det også en ambisjon om å anvende teorier fra transferprosesser. Dette virket som en god ide helt frem til empirien begynte å falle på plass. Denne viste at det ikke var noen slike klare prosesser og i tillegg at det var store overføringsproblemer mellom teori og empiri. Valget ble derfor at empirien stod seg best alene.

Denne oppgaven har vist hvor store forskjeller det kunne være mellom økonomer med samme bakgrunn både utdanningsmessig og med samme arbeidsgiver, men også stor bevegelse hos enkelte økonomer gjennom karrieren. Et eksempel i så måte er Prøsch og Rennemo. De hadde samme utdanning og begynte begge i Norges Bank på begynnelsen av 1970-tallet. Mens de stod langt fra hverandre i synet på økonomisk teori ved inngangen til 1970-årene, var denne avstanden tilsynelatende minimal ved utgangen av tiåret. Som det ble vist i kapittel 4 forklares dette med at Rennemo i løpet av et femårig opphold ved OECD endret sitt syn på økonomisk teori og økonomisk politikk fundamentalt.

I tillegg til de problemstillingene som har blitt søkt besvart, viser derfor analysen av økonomene fra Norges Bank også hvor vanskelig det er å plassere en gruppe økonomer med bakgrunn i samme utdanning i et begrep som "Osloskolen". Gjennom oppgaven ble det vist at enkelte av økonomene i Norges Bank gikk tidlig ut mot penge- og kredittpolitikken, og flere av dem ønsket en mer variabel rente. Dette bryter deler av den eksisterende litteraturen, som presenterer "Osloskolen" og Frischs elever som en homogen gruppe. Det er med andre ord flere forklaringsfaktorer enn felles utdanningsbakgrunn som må til for å kunne forstå økonomene i Norges Bank og deres faglige standpunkt. Her er det klare rom for videre forskning, og da kanskje spesielt ved å fokusere på karriereløpet for å forstå økonomene enda bedre.

Vedlegg

Norges Banks ansatte ⁵²¹

Bergo, Jarle (1945 -)

Cand.oecon. 1969. Konsulent i Norges Bank 1969-1971. Norsk utenrikspolitisk institutt 1971-1972. Konsulent i Utenriksdepartementet 1972-1975, assistent ved EFTA-sekretariatet 1975-1976. Direktør i Norges Bank 1979-1993. Sekretær i Renteutvalget. IMF i Washington 1993-1995. Visesentralbanksjef i Norges Bank i 1996-2008. Vara ved direksjonen i IMF for de nordisk-baltiske landene 2008-2010.

Brofoss, Erik (1908 - 1979)

Cand.jur. 1931 og Cand.oecon. 1938. Saksførerfullmektig og dommerfullmektig i Telemark 1932-1935. Ekspedisjonssjef i London regjeringens departement. Nestformann i Det økonomiske Samordningsråd 1945. Finansminister 1945-1947. Handelsminister 1947-1954. Sjefdirektør i Norges Bank 1954-1970. Representant for de nordiske landene i IMF i 1970-1973. Distriktenes Utbyggingsfonds styre i årene 1961-1978.

Eide, Leif (1938 - 2007)

Cand.oecon. 1965. Konsulent i Norges Bank 1965-1968. Europaavdelingen i IMF 1968-1971. Kontorsjef ved kredittpolitisk kontor 1974-1977. Kontorsjef ved Pengepolitisk kontor 1978-1984. Direktør i Kredittpolitisk avdeling 1984-1986. Direktør i Markedsoperasjonsavdelingen 1986-2001.

Forsbak, Einar Martin (1937 - 2006)

Cand.oecon.1964. Konsulent i Norges Bank 1964-1968. europaavdelingen i IMF 1968-1971. Kontorsjef i kontoret for økonomisk informasjon 1974-1977 i Norges Bank. Kontorsjef i Pengepolitisk kontor i 1977-1979. Direktør i økonomisk-politisk avdeling i

⁵²¹ Informasjon hentet fra *Norges Banks beretning og regnskap, Norsk statskalender og Universitetet i Oslos årsberetninger*.

Sparebankforeningen 1981-1990. Administrerende direktør i økonomisk-politisk avdeling i Sparebankforeningen 1990-2002.

Frøland, Johan (1929 -)

Cand.oecon. 1955. Konsulent i Norges Bank 1955-61. Economist i Verdensbanken 1961-64. Konsulent i Norges bank 1964-67. Kontorsjef i Kreditkassen 1967-69. Banksjef i Kreditkassen fra 1970.

Hansen, Bjarne (1927 -)

Cand.oecon. 1955. Ansatt i Norges Bank i 1946. Konsulent i Norges Bank 1955-1965. Kontorsjef Pengepolitisk kontor 1965-1968. Kontorsjef Valutapolitisk kontor 1968-1972. Kontorsjef for spesialoppdrag i Valutaavdelingen 1972-1973. Kontorsjef i Valutapolitisk kontor 1973-1975. Kontorsjef for spesialoppdrag i Valutaavdelingen 1975-1977. Direktør i Representative Office i Norges Banks kontor i New York 1977-1983. Direktør i Valutaavdelingen 1983-1986. Assisterende direktør i Markedsoperasjonsavdelingen fra 1986.

Holter, Jon Petter (1934 -)

Cand.oecon. 1961. Konsulent i Norges Bank 1962-1970. Spesialoppdrag for OECD – Island 1964-65. Kontorsjef i Statistisk kontor i Norges Bank 1970-1986. Statistikkdirektør i Norges Bank 1986-1999.

Magnussen, Einar (1931 - 2004)

Cand.oecon. 1957. Konsulent i Norges Bank 1957–60. Finansdepartementet 1960–61. I Europeiske avdelingen i IMF i Washington 1962–65. Kontorsjef i Pengepolitisk kontor i Norges Bank 1965–68. Økonomisk rådgiver for sentralbanken i Tanzania 1968–70. Direktør i Norges Bank 1970–78. Statssekretær i Handelsdepartementet 1973–74. Konstituert handelsminister 1974–76. Eksekutivdirektør i Verdensbanken 1976–79 og 1991–92. Direktør i Norges Eksportråd 1979–82. Direktør i Norges Bank 1983–96.

Nordhus, Odd (1937 - 1991)

Cand.oecon. 1963. Konsulent i Norges Bank 1963-1969. Europaavdelingen i IMF 1969-1972. Kontorsjef i kontoret for lån i utlandet 1972-1974. Kontorsjef for spesialoppdrag i Valutaavdelingen 1974-1977. Kontorsjef i Kontoret for valutaregulering 1977-1980.

Prøsch, Terje Stein Wilhelm (1943 -)

Cand.oecon. 1972. Statistisk kontor og Utredningskontoret i Norges Bank 1972-1986. Avdelingssjef i Markedsoperasjonsavdelingen i Norges Bank 1986-2004.

Rennemo, Svein (1947 -)

Cand.oecon. 1971. Konsulent i Pengepolitisk avdeling 1971-1976. Forskjellige stillinger i OECD 1976-1982. Forskjellige stillinger i Statoil 1982-1994. Konsernsjef i Borealis 1994-2001. Konsernsjef i Petroleum Geo-Services 2001-2008. Styreleder i Statoil fra 2008.

Ross, Knud Zimmer (1942 -)

Cand.oecon. 1969. Konsulent i Norges Bank 1969-1971 og 1974-1977. Economist i IMF 1971-1974 og 1977-1980. Banksjef i Bergen Bank 1980-82. Bankdirektør i den Nordiske Investeringsbank fra 1982.

Skuggen, Odd Harald (1941 -)

Cand.oecon. 1968. Konsulent i Norges bank 1969-1971 og 1974-1977. Economist i IMF i Washington 1971-1974. Avdelingsdirektør i Kristiansand 1977-1998. Jobbet ved hovedkontoret 1998-2000. Gikk over i NOKAS da Kristiansandsavdelingen ble lagt ned i 2001. Pensjonert i 2003.

Skånland, Hermod (1925 – 2011)

Cand.oecon. 1951. Forskningsavdelingen i Statistisk Sentralbyrå 1951-1952. Konsulent i Økonomiavdeling i Finansdepartementet i 1952-1955, ble han konsulent der. Rockefeller Fellowship-stipend for å studere ved amerikanske universiteter 1955-1959. Byråsjef i Inntektspolitisk kontor i Finansdepartementet 1959-1960. Ekspedisjonssjef for Økonomiavdelingen 1960-1971. Nestformann i direksjonen for Norges Bank 1971-1985. Sentralbanksjef i 1985-1993. Professor II ved Handelshøyskolen BI 1994-2003.

Solheim, Jon Asbjørn (1944 -)

Cand.oecon. 1970. Konsulent i Norges Bank 1970-1972, Economist i IMF i Washington 1972-1975. Konsulent i Norges Bank 1975-1977. Chief Economist i Central Bank of Gambia 1977-1978. Prosjektleder i Norges Bank 1979-81. Direktør i utrednings og informasjonsavdelingen 1981- 1985. Direktør i Finansmarkedsavdelingen fra 1988.

Tvedt, John (1937 - 2002)

Cand.oecon. 1962. Konsulent i Norges Bank 1963-1967. Kontorsjef i 1. Pengepolitiske kontor 1967-1969. Kontorsjef i Kredittpolitisk kontor 1969-1973. Konstituert Direktør i Pengepolitisk avdeling 1973-1975. Direktør i Bank- og utlånsavdelingen 1975-1976. Direktør i Kredittpolitiskpolitisk (pengepolisk før 1977) avdeling 1976-1986. Direktør i Norges Bank 1986-1998.

Vogt, Carl Jacob (1944 -)

Cand.oecon. 1971. Konsulent i statistisk kontor i Norges Bank i 1972-1975. Engasjement i Finansdepartementet 1973-74: skrev stortingsmelding om Bankdemokratisering. IMF i Washington 1975-1979. Kredittpolitisk avdeling 1979-1981. Engasjement i DnC i 1982. Kontorsjef i Valutaavdelingen 1983-87. Verdipapirsentralen 1987-1996. Petroleumsfondet (Norges Bank Kapitalforvaltning) 1998-2004.

Wold, Knut Getz (1915-1987)

Cand.oecon. 1939. Universitetet i Oslo 1939-1940. Stockholms Högskola 1940-1941. Finansdepartementet (i eksilregjeringen i London) 1941-1948. Statssekretær i Sosialdepartementet 1947-1948. Ekspedisjonssjef i Handelsdepartementet 1948-1958. Nestformann i Norges Bank 1958-1970. Sjefsdirektør i Norges Bank 1970-1985.

Pengepolitisk avdeling 1965-1980

1.1.1965

Økonomisk-Statistisk avdeling:	direktør Gabriel Kielland
- Pengepolitisk kontor:	direktør Gabriel Kielland
- Statistisk kontor:	kontorsjef Karl Skjæveland (tjenestefri) kst. kontorsjef Bjarne Hansen

1.1.1966

Pengepolitisk avdeling:	direktør Gabriel Kielland
	kontorsjef Karl Skjæveland
- 1. Pengepolitiske kontor:	kontorsjef Bjarne Hansen
- 2. Pengepolitiske kontor:	kontorsjef Einar Magnussen
- Kurssekretariatet:	kontorsjef Leiv Vidvei

1.1.1967

Pengepolitisk avdeling:	direktør Gabriel Kielland
	kontorsjef Karl Skjæveland
- 1. Pengepolitiske kontor:	kontorsjef Bjarne Hansen
- 2. Pengepolitiske kontor:	kontorsjef Einar Magnussen
- Kurssekretariatet:	kontorsjef Leiv Vidvei

1.1.1968

Pengepolitisk avdeling:	direktør Gabriel Kielland
	kontorsjef Karl Skjæveland
- 1. Pengepolitiske kontor:	kontorsjef Bjarne Hansen
- 2. Pengepolitiske kontor:	kontorsjef Einar Magnussen
- Kurssekretariatet:	kontorsjef Leiv Vidvei

1.1.1973

Pengepolitisk avdeling:	direktør Einar Magnussen
- Kontoret for økonomisk informasjon:	kontorsjef Odd Høkedal
- Kredittpolitisk kontor:	kontorsjef John Tvedt
- Statistisk kontor:	kontorsjef Jon Petter Holter
- Utredningskontoret:	kontorsjef Leiv Vidvei
- Spesialoppdrag:	kontorsjef Karl Skjæveland kontorsjef Håkon Sannes

1.1.1974

Pengepolitisk avdeling:	direktør Einar Magnussen (tjenestefri) direktør John Tvedt (kst.)
- Kontoret for økonomisk informasjon:	kontorsjef Odd Høkedal
- Kredittpolitisk kontor:	direktør John Tvedt (kst.)
- Statistisk kontor:	kontorsjef Jon Petter Holter
- Utredningskontoret:	kontorsjef Leiv Vidvei
- Spesialoppdrag:	kontorsjef Håkon Sannes

1.1.1975

Pengepolitisk avdeling:	direktør Einar Magnussen (tjenestefri) direktør John Tvedt (kst.)
- Kontoret for økonomisk informasjon:	kontorsjef Einar Forsbak
- Kredittpolitisk kontor:	kontorsjef Leif Eide
- Statistisk kontor:	kontorsjef Jon Petter Holter
- Utredningskontoret:	kontorsjef Leiv Vidvei
- Spesialoppdrag:	kontorsjef Håkon Sannes

1.1.1976

Pengepolitisk avdeling:	direktør Einar Magnussen
- Kontoret for økonomisk informasjon:	kontorsjef Einar Forsbak
- Kredittpolitisk kontor:	kontorsjef Leif Eide
- Statistisk kontor:	kontorsjef Jon Petter Holter
- Utredningskontoret:	kontorsjef Leiv Vidvei
- Spesialoppdrag:	kontorsjef Håkon Sannes

Konsultasjonsmøter – IMF's representanter

1964 Artikkel XIV konsultasjon⁵²²

Dato: 15.03 - 23.03.1965

Delegasjonsmedlemmer: Alan Whittome, A. C. Woodward, Björn Matthiasson og Maria Opasnov

Nordisk representant: Knut Eklöf

1966 Artikkel XIV konsultasjon

Dato: 18.05 – 27.05.1966

Delegasjonsmedlemmer: A. Pfeifer, Ekhard Brehmer, John Tvedt og Björn Matthiasson

Nordisk representant: Knut Eklöf

1968 Artikkel VIII konsultasjon

Dato: 22.05 – 4.06.1968

Delegasjonsmedlemmer: Poul Høst-Madsen, Ekhard Brehmer, Björn Matthiasson og Grant Taplin

Nordisk representant: var ikke til stedet

1970 Artikkel VIII konsultasjon

Dato: 8.04 – 20.04.1970

Delegasjonsmedlemmer: Brian Rose, Ekhard Brehmer, Leif Eide og Tom Nordman

Nordisk representant: var ikke til stedet

1971 Artikkel VIII konsultasjon

Dato: 29.10 – 12.11-1971

Delegasjonsmedlemmer: H. Ponsen, Ekhard Brehmer, P. Hedfors og Max Bradford

Nordisk representant: Erik Brofoss

⁵²² Fikk årstall 1964 selv om den ble utført i 1965. Grunnen er starten på finansåret.

1973 Artikkel VIII konsultasjon

Dato: 29.05 – 8.06.1973

Delegasjonsmedlemmer: Ekhard Brehmer, Jouko J. Hauvonen, Max Bradford og Jon Solheim

Nordisk representant: Erik Brofoss

1975 Artikkel VIII konsultasjon

Dato: 24.11 – 03.12.1975

Delegasjonsmedlemmer: Rudolf. R. Rhomberg, Jouko J. Hauvonen, P. C. Hole, H. J. Handler og Elizabeth Baxter

Nordisk representant: Per Åsbrink

1977 Artikkel VIII konsultasjon

Dato: 1.06 – 10.06.1977

Delegasjonsmedlemmer: Bo Karlström, Christopher Browne, Wilhelm Nahr, van der Wielen og Sprenger

Nordisk representant: Frede Hollensen

1978 Artikkel IV konsultasjon

Dato: 22.11 – 1.12.1978

Delegasjonsmedlemmer: Ekhard Brehmer, Christopher Browne, Wilhelm Nahr and Olive Edwards

Nordisk representant: Matti Vanhala

1980 Artikkel IV konsultasjon

Dato: 29.05 – 9.06.1980

Delegasjonsmedlemmer: Ekhard Brehmer, Christopher Browne, Andrea Sommariva, Wayne Lewis og Hilary Corbett

Nordisk representant: Gisli Blöndal

Litteratur og kilder

Litteraturliste:

- Ahlström, Göran & Carlson, Benny:** *"Superdevalveringen 1982: Sverige under IMF-lupen"*, Nationalekonomiska Föreningen, 2009
- Bagge, Sverre:** *"Samfunnsvitenskapens historie"* I: Skaar, Ronny B.: *"Universitetet i Bergens historie – Bind II"*, Universitetet i Bergen, Bergen 1996
- Bakke, Egil:** *"Kapitalproblemene ved nordisk og europeisk integrasjon"*, Sosialøkonomen, 1968 (9)
- Bennett, Colin. J.:** *The lessons of learning: Reconciling theories of policy learning and policy change*, *British Journal of Policy Sciences* 1991. Lastet ned fra jstore.org
- Bergh, Trond & Hanisch, Tore J.:** *"Vitenskap og politikk - Linjer i norsk sosialøkonomi gjennom 150 år"*, H. Aschehoug & Co, Oslo 1984
- Bjerkholt, Olav:** *"Kunnskapens krav – Om opprettelsen av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå"*, Statistisk sentralbyrå, Oslo 2000
- Bjerkholt, Olav:** *"Sosialøkonomenes oppmarsj og nasjonalbudsjettet"*, artikkel i *Samfunnsøkonomen* nr.5, 2008
- Boughton, James M.:** *"Silent Revolution – The International Monetary Fund"*, International Monetary Fund, Washington 2001
- Boughton, James M.:** *"The IMF and the Force of History - Ten Events and Ten Ideas That Have Shaped the Institution"* IMF Working Paper/04/75, 2004
- Burman, Stephen:** *"America in the Modern World – The Transcendence of United States Hegemony"*, Harvester Wheatsheaf, London 1991
- Christensen, Tom & Læg Reid, Per:** *"New Public Management – the transformation of ideas and practice"*, Ashgate, Aldershot 2001
- Dolowitz, David P.:** *"Policy Transfer and British Social Policy – Learning from the USA?"*, Open University Press, Philadelphia 2000
- Ecklund, Gunhild J.:** *"Kredittpolitikken som redskap i den samfunnsøkonomiske styringen fra 1965 til 1980"*, Akademisk avhandling, Universitetet i Oslo 1995
- Ecklund, Gunhild J.:** *"Creating a new role for an old central bank: The Bank of Norway 1945-1954"*, Ph.D thesis, Handelshøyskolen BI 2008
- Ecklund, Gunhild J. & Hanich, Tore J. & Søylen, Espen:** *"Norsk-økonomisk politikk i det 20. århundre – Verdivalg i en åpen økonomi"*, Høyskoleforlaget, Kristiansand 1999

- Eide, Leif:** "Skånlandutvalgets rapport om den økonomiske og monetære union i EF", Sosialøkonomen, 1972 (5)
- Eide, Leif:** "Det norske penge- og kredittsystemet", Norges Banks skriftserie, 1973 (1)
- Eriksen, Ib Erik & Hanisch, Tore J. & Sæther, Arild:** "The Rise and Fall of the Oslo School", Nordic Journal of Political Economy, Volume 33 Article 1, 2007
- Forsbak, Einar & Frøland, Johan:** "Bankens likviditet som minimumsfaktor?", Sosialøkonomen, 1968 (6)
- Forsbak, Einar & Bergo, Jarle:** "Kredittbudsjett – Kredittmodell", Penger og Kreditt 1973 (4)
- Forsbak, Einar:** "Pengemengde og pengemengdeanalyser", Penger og Kreditt, 1976 (3)
- Frank, Robert H.:** "Microeconomics and Behavior", utgave syv, McGraw-Hill, Singapore 2008
- Frøland, Johan:** "Kredittforholdene i USA i 1966", Sosialøkonomen, 1967 (2)
- Furre, Berge:** "Norsk historie 1905-1990 – Vårt hundreår", Det Norske Samlaget, Oslo 1992
- Furre, Berg:** "Norsk historie 1914-2000. Industrisamfunnet – frå voksterville til framtidstvil", Det Norske Samlaget, Oslo 2000
- Gstöhl, Sieglinde:** "Reluctant Europeans Norway, Sweden, and Switzerland - In the Process of Integration", Lynne Rienner Publishers, Colorado 2002
- Hansen, Bjarne:** "Kapitalspørsmålene I EEC", Sosialøkonomen, 1970 (6)
- Hansen, Bjarne:** "Norges Banks oppgaver i valutapolitikken", Sosialøkonomen, 1972 (6)
- Haupt, Heinz-Gerhard & Kocka, Jürgen:** "Comparative History: Methods, Amis Problems" I: Cohen, Deborah & O'Connor, Maura: "Comparison and History", Routledge, New York 2004
- Henderson & Quandt:** "Microeconomic Theory a Mathematical Approach – Third Edition", McGraw-Hill Book Company, New York 1981
- Holter, Jon Petter:** "Kredittpolitikken i brennpunktet", Sosialøkonomen, 1970 (3)
- Holter, Jon Petter & Vollan, Brynjulv:** "Markedspapirordningens plass i den kortsiktige likviditetsreguleringen", Penger og kreditt, 1977 (1)
- Johansen, Leif:** "(Hvordan) kan mål for utviklingen på kredittmarkedet avledes fra realøkonomiske målsettinger?", Sosialøkonomen, 1975 (1)
- Jordanova, Ludmilla:** "History in Practice", Arnold Publishers, London 2000
- Kjeldstadli, Knut:** "Fortida er ikke hva den en gang var – En innføring i historiefaget", Universitetsforlaget, Oslo 1999

Kleivset Christoffer: *"Inflasjon og akkomodasjon – norsk valutapolitikk fra 1971 til 1986"*, Akademisk avhandling, Universitetet i Oslo 2010

Knutsen, Sverre & Lange, Even & Nordvik, Helge W.: *"Mellom næringsliv og politikk – Kredittkassen i vekst og kriser 1918-1998"*, Universitetsforlaget, Oslo 1998

Knutsen, Sverre: *"Staten og kapitalen i det 20.århundre – Regulering, kriser og endring i det norske finanssystemet 1900 – 2005"*, Ph.D thesis Universitetet i Oslo, Oslo 2007

Lie, Einar: *"Ambisjon og tradisjon – Finansdepartementet 1945-1965"*, Universitetsforlaget, Oslo 1995

Lie, Einar & Venneslan Christian: *"Over evne – Finansdepartementet 1965-1992"*, Pax Forlag, Oslo 2010

Lie, Einar: "Gjengangere", Dagens Næringsliv, nr.47 årgang 122, 25.2.2011

McKenzie, G.W. & Thomas, S.H.: *"Real and Financial Linkages in the UK Economy"*, i Artus P. & Barroux Y.: *"Monetary Policy – A Theoretical and Econometric Approach"*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1990

Meinich, Per: *"Rentesatsers rolle i et desentralisert kreditt- og produksjonssystem"*, Sosialøkonomen, 1975 (1)

Ross, Knud Z.: *"Kredittmodell for Norge, teori og resultater"*, Penger og Kreditt, 1976 (4)

Sandmo, Agnar: *"Samfunnsøkonomi – En idéhistorie"*, Universitetsforlaget AS, Oslo 2006

Schöter, Harm G.: *"Americanization of the European Economy – A compact survey of American economic influence in Europe since the 1880s"*, Springer, Dordrecht 2005

Sejersted, Francis: *"Norsk idyll? – Utvidet utgave"*, Pax Forlag, Oslo 2003

Skånland, Hermod: *"Forberedt innlegg – Kommentarer til Egil Bakke's foredrag"*, Sosialøkonomen, 1975 (1)

Skånland, Hermod: *"En analyse av den aktuelle kredittpolitikk"*, Penger og kreditt, 1977 (4)

Skånland, Hermod: *"Inntektspolitikken dilemma – kan den løses?"*, J. W. Cappelens Forlag, Oslo 1981

Skånland, Hermod: *"Doktriner og økonomisk styring – Et tilbakeblikk"*, Penger og kreditt, nummer 36, Oslo 2004

Solheim, Jon: *"Nye regler for Norges Banks likviditetslån til banker"*, Penger og kreditt, 1976 (4)

Steigum, Erling: *"Moderne makroøkonomi"*, Gyldendal Akademisk, Oslo 2004

Stone, Diane: *"Learning Lessons, Policy Transfer and the International Diffusion of Policy Ideas"*, Warwick Research Archive Portal, <http://wrap.warwick.ac.uk/2056/> nedlastet: 3.05.2011

Søilen, Espen: *"Fra frischianisme til keynesianisme? En studie av norsk økonomisk politikk i lys av økonomisk teori 1945-1980"* Ph.D thesis, Norges Handelshøyskole, Bergen 1998

Toniolo: *"Central Bank Cooperation at the Bank for International Settlements, 1930-1973"*, Cambridge University Press, Cambridge 2005

Tranøy, Bent Sofus: *"Styring, selvregulering og selvsosialisering: Staten, bankene og kredittpolitikken 1950-1988"*, Akademisk avhandling, Universitetet i Oslo 1993

Tranøy, Bent Sofus: *"Losing Credit – The Politics of Liberalisation and Macro-Economic Regime Change in Norway 1980-92 (99)"*, Ph.D thesis, Universitetet i Oslo 2000

Wold, Knut Getz: *"Penge- og kredittloven, snart 10 års erfaring"*, Sisaløkonomen, 1975 (1)

Woods, Ngaire: *"The Globalizers – The IMF, the World Bank, and Their Borrowers"*, Cornell University Press, New York 2007

Øksendal, Lars F.: *"En fast kurs – Norsk betalingspolitikk 1945-58"*, Akademisk avhandling, Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet 2001

Kildehenvisning:

Offentlige dokumenter

Innstilling fra den penge- og kredittpolitiske komité oppnevnt ved kongelig resolusjon 11.november 1960. Innstilling avgitt til Finans- og tolldepartementet desember 1963. Reklametrykk A.s, Bergen 1964

Norges Offentlige Utredninger: NOU 1980: 4: Rentepolitikk. Fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 14.juni 1978. Utredningen avgitt til Finansdepartementet 30.januar 1980. Universitetsforlaget, Oslo - Bergen - Tromsø

En vurdering av renteutviklingen og rentestrukturen i Norge. Innstilling fra et utvalg nedsatt av Det kredittpolitiske samarbeidsutvalg. Innstillingen avgitt 7.november 1973. Norges Banks skriftserie nummer 2. Oslo 1974

Norges Banks skriftserie nummer 17. Norges kredittmarkeder – norsk penge- og kredittpolitikk, Norges Bank Oslo 1989

International Monetary Fund, Annual Report 2010 – Supporting a Balanced Global Recovery, Washington D.C.

Arkiver

Norges Banks arkiv – Riksarkivet

Direksjonsarkivet II, Bretton Woods-avtalene. Det Internasjonale Valutafond. Konsultasjoner, B-II.

Direksjonsarkivet II, Penge og Kredittloven av 1965 – Penge og kredittpolitiske tiltak 1965-1970.

Direksjonsarkivet II, Penge og Kredittloven av 1965 – Penge og kredittpolitiske tiltak 1970-1972.

Direksjonsarkivet II, Pengepolitikk. Radcliffe – rapporten 1959.

Norges Banks arkiv – Norges Bank

Sentralarkiv 1. Boks 565 IMF. Transaksjoner, konsultasjoner kvoter 01.01.1973 – 28.02.1981. Mappe A til S

IMFs arkiv

Direksjonsdokumenter lastet ned fra IMFs arkiver:

Executive Board Minutes – Referater fra møtene ved direksjonen i IMF.

Executive Board Specials – Rapporter til direksjonen i IMF som skulle behandles på et direksjonsmøte.

Staff Memoranda – Forskjellige studier, rapporter eller informasjon produsert av ansatte fra IMF.

Sentralfilene og avdelingsfilene:

Central Files Collection, Consultation Files, Norway: 420.1 – 420.2 (1965-1973), Box 385

Central Files Collection, Country Files, Norway Box 1

Central Files Collection, Country Files, Norway Box 2

Central Files Collection, Country Files, Norway Box 3

Central Files Collection, Country Files, Norway Box 4

Central Files Collection, Country Files, Norway Box 8

European Department Immediate Office, EURAI Consultation Files, Box 77, Norway (1970-1977)

European Department Immediate Office, EURAI Consultation Files, Box 78, Norway (1978-1983)

Knut Getz Wolds privatarkiv – Riksarkivet

Se fotnotene for mer informasjon.

D Korrespondanse- og saksarkiv

F Spesialserier

Y Diverse, 1960 - 1977

Tidsskrift

Se fotnotene for mer informasjon.

Sosialøkonomen fra 1965 til 1985

Statsøkonomisk tidsskrift fra 1965 til 1980

Penger og Kreditt fra 1973 til 1980

Intervjuer

Jarle Berge 25.01.2011, Norges Bank

Johan Frøland 04.12.2011, Oslo

Jon Petter Holter 13.05.2010, per telefon.

Terje Stein Wilhelm Prøsch 27.01.2011, Sandvika

Svein Rennemo 24.02.2011, per e-post.

Jon Asbjørn Solheim 27.01.2011, Norges Bank

Internett kilder

Se fotnoter for mer informasjon.

International Monetary Fund: www.imf.org

Norges Bank: www.norges-bank.no

Statistisk sentralbyrå: www.ssb.no

Store norske leksikon: www.snl.no